

T.C. BAŐBAKANLIK

AİLE VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

**ALMANYA'DA
YAŞAYAN TÜRKLERİN
AİLE YAPISI VE SORUNLARI
ARAŞTIRMASI**

BİLİM SERİSİ : 129

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN AİLE YAPISI VE SORUNLARI ARAŞTIRMASI

Araştırma Grubu

(Projenin Hazırlanması,
İstatistiki Analiz ve
Araştırma Raporunun Yazılması)

Mustafa NURUAN
Tacettin GÜNEŞ
Rahime BEDER ŞEN
Sadık GÜNEŞ
Ahmet Rasim KALAYCI
Mehmet KAPLAN

Alan Araştırması Uygulama Grubu

(Araştırmanın Uygulanması)

Mustafa NURUAN
Tacettin GÜNEŞ
Rahime BEDER ŞEN
Sadık GÜNEŞ
Ahmet Rasim KALAYCI
Mehmet KAPLAN
Ali ÇİFTÇİ
İbrahim BİÇİCİ
Fatma ÖZDOĞAN
Dursun AYAN

ANKARA 2007

**T.C. BAŐBAKANLIK
AİLE VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
YAYINLARI**

Genel Yayın No : 129

Bilim Serisi : 129

ISBN : 978-975-19-4002-5

Yayına Hazırlayan : Ahmet Rasim KALAYCI

**Dizgi - Baskı : Afőarođlu Matbaası
425 22 44 • Ankara
afsaroglumatbaasi@gmail.com**

ÖNSÖZ

Ülkemizi derinden etkileyen göç hareketi, nüfusun önemli bir bölümünü kentlere taşıırken belli bir bölümünü yurtdışına taşımıştır. Öyle ki toplumu ve aileyi özellikle son 50 yıldır etkileyen en önemli dinamiklerden biri olan bu hareketin bir yönü, ülke dışına göç şeklinde kendini göstermiştir.

Yeni bir iş ve hayat umuduyla başlayan yurtdışına işgücü göçü, zamanla azımsanmayacak sayılara ulaşmış ve önemli bir boyuta ulaşmıştır. Yeni bir yaşam biçimi, değerler ve kültür karşısında uyum güçlükleri çeken ailelerin temel sorunları, kuşaklar boyunca artarak yapısal bir nitelik kazanmıştır.

Özellikle Almanya'da yaşayan 2,5 milyonu aşan Türk nüfus, bu ülkede yaşayan yabancı nüfusun en büyük bölümünü oluştururken, diğer yandan da değişik sebeplerle diğer göçmenlerden farklılaşan sorunlarıyla birlikte yaşamaktadır.

Söz konusu sorunların çözümüne yönelik ilk adım, yaşanan bu sorunların bilimsel temelli çalışmalarla ortaya konması olmalıdır. Ancak bu yolla yurt dışında yaşayan Türkler ve ailelerinin sorunlarına yönelik gerçekçi, sağlıklı ve kalıcı çözümler üretebilmesi ve bunları hayata geçirebilmesi mümkün olacaktır. Bu araştırma ile konunun birçok boyutunun anlaşılması ve çözüm önerilerinin geliştirilmesinin yanında yeni araştırmalara ve çözüm önerilerine de zemin oluşturması beklenmektedir.

Almanya'da yaşayan Türklerin aile yapısının ve yaşanan sorunların araştırılmasına ve çözümüne katkıda bulunulmasını amaçlayan bu araştırmanın, bu yöndeki diğer bilimsel çalışmalara ve politikalara kaynaklık etmesi de en önemli hedefimizdir.

Türk ailesinin karşılaştığı bu tür sosyal sorunların tespiti ve çözümünü yönünde çalışan ve kuruluşundan kısa süre sonra başladığı hizmet atağı ile aile politikalarına temel oluşturacak bir bilgi ve birikime ulaşan bakanlığıma bağlı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, bu yayınıyla Almanya'da yaşayan Türk ailelerinin yaşadıkları sorunları ve çözüm önerilerini kamuoyunun yararlanmasına sunmaktadır.

Bu çerçevede, toplumun temeli olan ailenin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve bu alanda sosyal bir politikanın oluşturulması yönünde katkı sağlayıcı bu çalışmasından dolayı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nü, bu alandaki desteğinden dolayı Diyanet İşleri Türk İslam Birliği(DİTİB)'ni ve emeği geçenleri kutluyorum.

Nimet ÇUBUKÇU
Devlet Bakanı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
TABLO LİSTESİ	8
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. Giriş	13
2. Araştırma Hakkında Bilgiler	22
2.1. Araştırmanın Kapsamı ve Amacı	22
2.2. Önem ve Gerekçe	24
2.3. Örneklem ve Veri Toplama Teknikleri	25
2.4. Literatür	28
2.5. Araştırma Alanıyla İlgili İstatistiki Bilgiler	31
İKİNCİ BÖLÜM	
SOSYAL, DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER VE	
AİLE YAPISI	43
2.1. Sosyal ve Demografik Özellikler	43
2.2. Aile Yapısı	56
2.2.1. Evlilik	57
2.2.2. Aile Biçimi ve Hanehalkı Büyüklüğü	58
2.2.3. Parçalanmış Aileler	61
2.2.4. Konut	63
2.2.5. Komşu ve Akrabalarla İlişkiler	64
2.2.6. Ailedeki Görev Dağılımı	68
2.2.7. Aile Bireyleri ve Yakın Akrabalarla İlişkiler	70
2.2.8. Aile İçi Şiddet	71
2.2.9. Ailede Karar Verme	73
2.2.10. Çocuklardan Farklı Düşünme	75
2.2.11. Ailelerin Ekonomik Durumu	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN

SOSYAL VE KÜLTÜREL SORUNLARI.....81

- 3.1. Almanya'daki Türklerin Şimdiye Kadar Yaşadıkları/
Yaşamakta Oldukları En Önemli Sorun ve
Sorun Alanları 83
  - 3.1.1. Yaşanan En Önemli Sorun/Sorun Alanı ile
Eğitim Durumu ve Almanya'da Kalış Süresi
Arasındaki İlişki.....86
- 3.2. İşsizlik Sorunu 88
  - 3.2.1. Yaş Gruplarına Göre İşsizlik 88
  - 3.2.2. İşsizlik ve Eğitim Düzeyi 89
  - 3.2.3. Kendi Açılırlarından Almanya'daki Türklerin
İşsizlik Nedenleri 90
  - 3.2.4. Mesleki Eğitimden Yeterince Yararlanamama
Nedenleri 92
- 3.3. Uyum Sorunları 95
  - 3.3.1. Genel Uyum Sorunu 96
  - 3.3.2. Uyum Sorunu Yaşanan Konular 97
  - 3.3.3. Çocukların Almanya'da Yetiştirilmesi Konusunda
Duyulan Endişe 99
  - 3.3.4. Çocuklarının Almanya'da Yetiştirilmesinden
Hangi Nedenlerle Endişe Duyuyorlar? 101
  - 3.3.5. Çocukların Eğitimleri İçin
Tercih Edilen Ülke 103
- 3.4. Dil Konusunda Yaşanan Sorunlar.....106
  - 3.4.1. Çocukların Türkçe Okuma-Yazma Konusunda
Yaşadığı Sorunlar 107
  - 3.4.2. Almanca Konusunda Yaşanan Sorunlar 109

3.4.3.	İzlenen Televizyon Programları Okunan Gazete ve Dergiler	110
3.5.	Yabancı Düşmanlığı.....	116
3.6.	Türklerin Almanlar İlişkilerinin Algılanışı.....	120
3.7.	Alman Vatandaşlığına Geçme	124
3.8.	Türklerin Kendi Aralarındaki İlişkiler.....	126
3.9.	Türkiye'ye Dönme İsteği	132
3.10.	Mevzuattan veya Mevzuatın Uygulanmasından Kaynaklanan Sorunlar	134
3.10.1.	Aile Birleştirme Konusunda Yaşanan Sorunlar ...	135
3.10.2.	İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri Konusunda Yaşanan Sorunlar	136
3.10.3.	Vize konusunda Yaşanan Sorunlar	137
3.10.4.	Alman ve Türk Makamlarıyla İlişkiler.....	140
SONUÇ VE ÖNERİLER		143
BİBLİYOGRAFYA		159

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1.	Cinsiyete Göre Dağılım	43
Tablo 2.2.	Yaş Grupları.....	43
Tablo 2.3.	Öğrenim Durumu	44
Tablo 2.4.	Türkiye’de ve Almanya’da Bitirilen Okullar	45
Tablo 2.5.	Medeni Durum	46
Tablo 2.6.	Çalışma Durumu	47
Tablo 2.7.	Almanya’daki Yerleşme, İkamet Durumu	48
Tablo 2.8.	Almanya’da Yaşama Süresi.....	48
Tablo 2.9.	Gelinen Yerleşim Yeri	49
Tablo 2.10.	Yaş Gruplarına Göre Öğrenim Durumu	50
Tablo 2.11.	Yaş Gruplarına Göre Türkiye’de ve Almanya’da Bitirilen Okul	51
Tablo 2.12.	Yaş Gruplarına Göre Çalışma Durumu	53
Tablo 2.13.	Öğrenim Düzeyine Göre Çalışma Durumu	54
Tablo 2.14.	Cinsiyete Göre Öğrenim Durumu.....	55
Tablo 2.15.	Eşin Uyuşuğu	57
Tablo 2.16.	Eşin Akraba veya Hemşeri Olma Durumu	58
Tablo 2.17.	Aile Biçimi.....	59
Tablo 2.18.	Hane Halkı Büyüklüğü	60
Tablo 2.19.	Hanede Akraba ve Hemşerilerin Yaşaması Durumu ..	61
Tablo 2.20.	Aile Bireylerinin Türkiye’de Kalma Durumu	61
Tablo 2.21.	Türkiye’de Kalan Yakınların Kalış Sebebi	62
Tablo 2.22.	Eşi ve Çocukları Almanya’da Olanların Beraber Yaşama Durumu	62

Tablo 2.23.	Oturulan Evin Mülkiyet Durumu	63
Tablo 2.24.	Oturulan Evin Büyüklüğü	64
Tablo 2.25.	Akrabalarla Görüşme Sıklığı	65
Tablo 2.26.	Alman Komşu ve Arkadaşlarla Görüşme Durumu	66
Tablo 2.27.	Türk Komşu ve Arkadaşlara Oturmaya Gitme Durumu	67
Tablo 2.28.	Yatılı Misafir Gelme Sıklığı	68
Tablo 2.29.	Evde Görev Dağılımı	69
Tablo 2.30.	Aile Bireyleri ve Yakın Akrabalarla İlişkiler	70
Tablo 2.31.	Kadının Eşinden Fiziksel Şiddet Görme Durumu	71
Tablo 2.32.	Erkeğin Eşine Fiziksel Şiddet Uygulama Durumu	72
Tablo 2.33.	Ailede Çocuklara Fiziksel Şiddet Uygulanması Durumu /Sıklığı	73
Tablo 2.34.	Ailede Karar Verme Kadın Cevapları	74
Tablo 2.35.	Ailede Karar Verme Erkek Cevapları	74
Tablo 2.36.	Çocuklardan Farklı Düşünme	75
Tablo 2.37.	Ailenizde Çalışan Bireyler	76
Tablo 2.38.	Ailenin Gelir Durumu	77
Tablo 2.39.	Gelirin İhtiyaçları Karşılama Durumu	78
Tablo 2.40.	Birikimlerin Nasıl Değerlendirildiği	78
Tablo 2.41.	Herhangi Bir Yerden Yardım Veya Destek Alınıp Alınmadığı	79
Tablo 2.42.	Yardım Alınan Yerler	80
Tablo 3.1	Şimdiye Kadar Yaşanan/Yaşanmakta Olan En Önemli Sorun/Sorun Alanı	84

Tablo 3.2	Almanya’da Kalış Süresine Göre Dil, Yabancı Düşmanlığı ve Önyargıların En Önemli Sorun Olarak Görülmesi	86
Tablo 3.3.	Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranı	89
Tablo 3.4.	İşsiz Vatandaşlarımızın Öğrenim Durumu	90
Tablo 3.5.	Almanya’da Yaşayan Türklere Göre İşsizlik Sorununun En Önemli Nedeni.....	91
Tablo 3.6.	Mesleki Eğitimden Yararlanamama Nedenleri	93
Tablo 3.7.	Alman Toplumuna Uyum Konusunda Sorun Yaşanıp Yaşanmadığı	96
Tablo 3.8.	Uyum Sorunu Yaşanan Konular	98
Tablo 3.9	Vatandaşlarımızın Çocuklarının Almanya’da Yetişmesinden Duydukları Endişe	100
Tablo 3.10.	Çocuklarının Almanya’da Yetiştirilmesi Sizi Hangi Nedenlerle Endişelendiriyor?	102
Tablo 3.11.	Çocukların Eğitimi İçin Tercih Edilen Ülke ve Eğitim Alınan Ülke	104
Tablo 3.12.	Çocukların Türkçe Okuma-Yazma Konusunda Sorun Yaşayıp Yaşamadıkları	108
Tablo 3.13.	Almanca Konusunda Sorun Yaşayanlar	109
Tablo 3.14.	Ailenizde En Çok Hangi Ülkenin Televizyon Programları İzleniyor?.....	111
Tablo 3.15.	En Çok Tercih Edilen Program Türleri	113
Tablo 3.16.	İzlenen Diğer Programlar	114
Tablo 3.17.	Gazete-Dergi vs. Okuma Alışkanlığı.....	115
Tablo 3.18.	Yabancı Düşmanlık Konusundaki Düşünceler.....	117
Tablo 3.19.	Yabancı Düşmanlığından Etkilenme	119

Tablo 3.20. Türklerin Almanlarla İlişkilerinin Değerlendirilmesi.....	121
Tablo 3.21. Alman Komşu ve Arkadaşlarla Görüşme Durumu ...	123
Tablo 3.22. Alman Vatandaşı Olma İsteği	125
Tablo 3.23. Türk Derneklerine İlişkin Sayısal Bilgiler	127
Tablo 3.24. Türklerin Kendi Aralarındaki İlişkileri Değerlendirmeleri	128
Tablo 3.25. Türk Komşu ve Arkadaşlarınıza Oturmaya Gitme Durumu	130
Tablo 3.26. Almanya'ya Gelen ve Almanya'dan Ayrılan Türk Vatandaşlarının Sayısı	133
Tablo 3.27. Türkiye'ye Dönme İsteği.....	133
Tablo 3.28. Aile Birleştirmeleri Konusunda Sorun Yaşadınız mı?	135
Tablo 3.29. İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri Konusunda Sorun Yaşanıp Yaşanmadığı.....	137
Tablo 3.30. Vize Uygulamalarında Sorun Yaşanıp Yaşanmadığı	138
Tablo 3.31. Sorunlarınızı Alman Makamlarına ve Buradaki Türk Makamlarına Ulaştırmada Sorun Yaşadınız mı?.....	140
Tablo 3.32. Türk Makamlarıyla İlişkilerde Yaşanan Sorunlar	141

GİRİŞ

1. Giriş

Batı Avrupa ülkelerine, II. Dünya Savaşı sonrasında işgücü açığını kapatmak üzere çağrılan Türkler, “misafir işçi” olarak göç ettikleri bu ülkelerde artık kalıcılıklarını kabul ettirmişler ve önemli bir “azınlık grubu” olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bu araştırma ile Türklerin en yoğun olarak yaşadıkları Batı Avrupa ülkesi olan Almanya’daki Türklerin aile yapılarının ve yaşadıkları sorunların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Sanayileşmenin kaçınılmaz sonuçlarından olan göç hareketlerinin en önemlilerinden biri de uluslararası işgücü göçüdür. Diğer göç türlerinin sebep olduğu ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sonuçlar ve sorunlar, bu göç türünde daha ileri boyutlarda yaşanmaktadır. Çoğu işgücü göçleri, göç alan ülkelere geçici olarak düşünülmüşse de misafir işçilerin çoğu, gittikleri ülkelerde kalmış ve ev sahibi ülkelerin ekonomik, etnik ve kültürel yapılarını değişik şekillerde ve farklı boyutlarda etkilemişlerdir. Aynı şekilde göç eden işçiler de bu göçlerden çok değişik şekillerde etkilenmiş ve bu etkilenmenin olumlu-olumsuz sonuçları hem kendileri hem buldukları ülkeler, hem de geldikleri ülkeler açısından halen devam etmektedir.

Uluslararası işgücü göçünün ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi sonuçların ve sorunların bir çok boyutu olduğu ve çok sayıda kişi, kurum ve kuruluşu ilgilendiren bir özelliğe sahip olduğu açıktır. Konunun çok boyutlu olması sebebiyle çalışmaların disiplinler arası bir yaklaşımla yapılarak, işgücü göçünün ve bu göçün ortaya çıkardığı sorunların sağlıklı bir şekilde anlaşılması sağlanmalıdır. Şüphesiz bu tür çalışmalar, belli bir teorik çerçeveyi ve birçok disiplinin alanına giren kavramların kullanılmasını gerektirecektir. Her

sosyal konuda olduğu gibi göç konusunda da farklı yaklaşım ve kavramların kullanıldığı bilimsel çalışmaların yaygınlaşmasının, hem konunun anlaşılmasına hem de konuyla ilgili bilimsel bilgilerin zenginleşmesine katkı sağlayacağı şüphesizdir.

Bugüne kadar hem göç alan ülkelerin hem de göç veren ülkelerin, ortaya çıkan sorunları çözüme yetersiz kalmalarında, söz konusu sağlıklı bilgilere ulaşmalarındaki güçlüklerin payının büyük olduğu açıktır. Çünkü, yeterince ve her boyutuyla anlaşılamayan sorunların çözümlüne yönelik sağlıklı politikaların üretilmesi ve sonuç alıcı uygulamaların gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Konunun önemine ve Türkiye'nin çok önemli bir işgücü göçü veren bir ülke olmasına rağmen, bu konuda ülkemizdeki bilimsel çalışmaların çok sınırlı olduğu görülmektedir. Sosyal bilimler alanında yapılan bilimsel çalışmaların genel olarak zaten sınırlı olması, bu durumun bir nedeni olarak değerlendirilebileceği gibi uluslararası çalışmaların ilave zorlukları da konuyla ilgili çalışmaların az olmasının da diğer bir nedeni olarak düşünülebilir. Ancak her şeye rağmen bu konudaki çalışmaların artırılması ve sağlıklı bilgilere dayalı sonuç alıcı çalışmalara bir an önce başlanması gerekmektedir. Aksi takdirde sürekli ertelenen veya görmezlikten gelinen birçok sorun büyümeye devam edecek ve belli bir süre sonra da çözülemez hale gelecektir.

Her bilimsel araştırmanın konusu ve kapsamı itibariyle sınırlılıkları vardır. Aile konusunun birçok konuyla doğrudan veya dolaylı ilişkili olması, aileyle ilgili yapılan çalışmaların sınırlarının çizilmesinde çeşitli zorlukları beraberinde getirmektedir. Çünkü, bir yandan birçok konu ve problem aileyle doğrudan ilgili iken, diğer yandan aileyle ilgili her bir konunun ayrı bir araştırma ile detaylı ve derinlemesine incelenmesini gerektiren özellikleri bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, aileyle ilgili yapılan araştırmaları, aileyle ilgili genel tabloyu elde etmeyi amaçlayan çalışmalar ve aileyle ilgili belli konulardaki detaylı ve çok boyutlu durumları ve sorunları ortaya çıkarmayı amaç-

layan çalışmalar olarak sınıflayabiliriz. Bir başka ifadeyle, ‘aile yapısı’ nı ortaya çıkarmayı amaçlayan araştırmalar, aile ile ilgili temel bilgileri elde etmekle sınırlı olurken, diğer gruptaki araştırmalar ise, aile ile ilgili bazı konuları ve sorunları her boyutuyla derinlemesine incelemeye dönük çalışmalar olmaktadır. Bu ayırım bir tercih olmaktan öte bir zorunluluktur.

Bu araştırma, konusu itibariyle söz konusu edilen iki farklı türdeki araştırmadan ilkinde girmektedir. Araştırma, Almanya’da yaşayan Türklerin aile yapılarını ve yaşanan belli başlı sorunları, göçün aileler üzerinde oluşturduğu sonuçları da dikkate alarak ortaya çıkarmakla sınırlıdır. Yaşanan sorunların ve bu sorunların etkilediği aile ilişkilerinin, yaşanan ülkenin sosyal yapısı ve sorunları ile ilişkili birçok boyutu olduğu açıktır. Aile yapısını ortaya koymak üzere planlanan araştırma, bu gerçeklerden hareketle, göç nedeniyle ortaya çıkan sorunların da genel hatlarıyla ortaya çıkarılabileceği bir biçimde yapılandırılmıştır.

Bu araştırma, yurtdışında yaşayan Türklerin aile yapıları ve sorunlarıyla ilgili verileri toplamayı hedefleyen çalışmanın ilk aşaması olarak, yurtdışına göç eden vatandaşlarımızın en yoğun olarak buldukları ülke olan Almanya’da gerçekleştirilmiştir.

2002 yılı itibariyle yurt dışında bulunan vatandaşlarımızın sayısı 3.551.544’dür. Yine aynı yıl itibariyle çeşitli ülke vatandaşlığına geçmiş Türklerin sayısı 1.135.661’dir. Gerek yabancı ülke vatandaşlığına geçmiş gerekse herhangi bir ülkenin vatandaşlığına geçmemiş Türklerin yoğun olarak buldukları ülkeler Batı Avrupa ülkeleri, özellikle de Almanya’dır. Bu ülkedeki vatandaşlarımızın sayısı 2002 yılı itibariyle 1.912.169, Alman vatandaşlığına geçmiş olanların sayısı ise 565.766’dır (T.C. Dışişleri Bakanlığı İstatistikleri).

Batı Avrupa ülkeleri arasında uluslararası göçten en büyük payı alan Batı Avrupa ülkesi olan Almanya, II. Dünya Savaşı sonrasında ihtiyacı olan işgücünü İtalya, Yugoslavya ve Türkiye gibi ülkelerden karşılamış, 1973'te işgücü alımını durdurduğu halde göç edilen ülke olma özelliğini kaybetmemiştir.

Türklerin Almanya'da işçi olarak çalışmaları 1957'de 12 kişilik sanatkâr grubunun Almanya'ya gitmesi ile başlamış, bunu çok sayıda başka işçilerin de izlemesi üzerine Almanya'ya gidişi resmen örgütleyebilmek amacıyla 31 Ekim 1961'de Türk-Alman İşçi Mübadele Anlaşması imzalanmıştır. Diğer Batı Avrupa ülkelerinde de işgücü açığını kapatmak üzere, ilgili ülkelerin isteği üzerine 1964'de Hollanda, Belçika ve Avusturya, 1965'de Fransa ve 1967'de ise İsveç ile benzer işçi mübadele anlaşmaları imzalanmıştır.

Türklerin bu anlaşmalar gereğince Batı Avrupa'ya göçleri 1970'lere kadar artarak sürmüş, 1973'deki petrol krizinin yol açtığı ekonomik olumsuzluklar sonrasında yabancı işçi alımları yavaşlatılmış, 1980'lerden sonra ise tamamen durdurulmuştur. Ancak değişik vesilelerle göç halen devam etmektedir. Başlangıçta gittikleri ülkelerde “misafir işçi” olarak anılan ve geçici oldukları düşünülen Türkler, zamanla “göçmen” ve günümüzde ise “azınlık grubu” olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Avrupa'ya ilk giden Türkler çoğunlukla maden, inşaat, temizlik, tekstil gibi sektörlerde olmak üzere ağır işlerde istihdam edilmişlerdir. Bu yüzden iş kazalarına uğrama ve işin neden olduğu bazı hastalıklar Türkler arasında yaygınlık kazanmıştır. Genel eğitim düzeylerinin düşüklüğü ve gittikleri ülkenin dilini bilmeyişleri uyumlarını güçleştirmiş, hemşehrilik ve aile bağları temelinde, genellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük bölgelerde yoğunlaşmaya başlamışlardır. Bu durum zaten çoğunlukla geleneksel ve kapalı bir yaşam süren çevrelerden giden Türklerin Almanya'da daha da içine kapanık bir yaşam sür-

dürmelerine neden olmuştur. Durumun değiştirilmesi veya dönüştürülmesine yönelik gerekli ve yeterli tedbir ve uygulamaların hayata geçirilmeyişi nedeniyle vatandaşlarımızın durumunda da uzun yıllar boyunca büyük boyutlarda değişiklikler gerçekleşmemiştir. Daha dramatik olanı ise, Alman toplumuna uyum sorunu yaşayan vatandaşlarımızın Türkiye'de yaşanan dönüşüm ve değişimden de uzak kalmaları nedeniyle kendi anavatanlarına da uyum sorunu yaşayacak hale gelmiş olmalarıdır. Belli dönemlerde vatandaşlarımızın uyumu ve durumlarının düzelmesi yolunda gösterilen çabalar ve elde edilen sonuçlar hep sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla, göç sonrası yaşanan süreci, sorunların zamanla çözülmesi süreci olarak değil, sorunların ertelenmesi süreci olarak tanımlamak daha gerçekçi olacaktır.

Her türlü göçün doğası gereği ortaya çıkardığı sorunlar, Almanya'ya göç eden vatandaşlarımız tarafından çok ileri boyutlarda yaşanmıştır. Bu durumun göç eden vatandaşlarımızın nitelikleri (dil, eğitim, meslek) ile ilgili boyutları olduğu gibi Alman ve Türk makamlarının gerekli tedbir ve hizmetleri yeterince sağlamamış olmasıyla ilgili boyutları da vardır. Göç eden vatandaşlarımız ailelerinin parçalanması, eş ve çocuklarının ayrı yaşaması gibi sorunlarla veya yanlarında getirdikleri eş ve çocuklarının Alman toplumuna uyum sorunlarıyla karşılaşmışlardır.

1994 yılında yapılan “Yurt Dışına İşgücü Göçü ve Parçalanmış Aile” adlı araştırmada, yurtdışına işgücü göçü nedeniyle aile bireylerinin birbirlerinden ayrı kalmalarının, bir başka anlatımla ‘parçalanmanın’ aile yapısı üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre aile bireylerinin ayrı yaşamaktan dolayı birçok sorun yaşamalarına rağmen birbirlerinden ayrı yaşamalarını adeta içselleştirdikleri ve bunu bir yaşam tarzı olarak kabul ettikleri görülmüştür (AAK, 1996, s.196 -198).

Alman Hükümeti, 1979 yılına kadar Yabancılar Politikasını ‘İş ve İşgücü Piyasası Politikası’ olarak sınırlandırmış, konunun sosyal bo-

yutlarını büyük ölçüde ihmal etmiştir. Bu tarihten itibaren gündeme gelen entegrasyon politikalarının hedef kitlesinin de daha çok I. ve II. kuşak yabancı genç ve çocuklar olduğu görülmektedir.

Entegrasyon politikalarının temelinde; yabancı gençlere yönelik uyum çalışmalarının artırılması, iş ve eğitim kurumlarına girişlerdeki engellerin kaldırılması, vatandaşlığa geçiş dahil yeni hukuki hakların tanınması gibi unsurlar yer almaktadır. Ancak bu politikaların hayata geçirilmesi, yabancı gençlerin ve çocukların topluma kazandırılması ile çeşitli boyutları olan programlar ve uzun süreli uygulamaları gerektirmektedir. Ayrıca, Almanya'nın entegrasyon politikalarının hedefleri konusunda farklı yorum ve yaklaşımlar söz konusudur. Bu politikaların hedeflerinin netleştirilmesi ve bu hedefler konusunda taraflar arasında bir mutabakatın sağlanması politikaların başarısı açısından çok önemlidir. Aksi takdirde bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da alınan sonuçlar hem Almanya hem de yabancılar açısından tatminkâr olmaktan çok uzak olmaya devam edecektir.

Toplumsal süreçte yaşananları ifade etmek için kullanılan sosyalleşme kavramı, yabancıların geldikleri topluma uyum sürecini ve bu süreçteki uygulamaları ifade etmek üzere de kullanılmaktadır.

Bireylerin toplumla ilişkilerinin açıklanmasında en önde gelen kavramlardan birisi olan sosyalleşme kavramı, göç olayını yaşayan topluluklar açısından farklı boyutlar taşımaktadır. Farklı bir dile ve kültüre sahip yabancıların, egemen dile ve kültüre, kendi dil ve kültürlerini de koruyarak uyum sağlamaya çalıştıkları süreçte, ciddi sorunlar yaşanabilmektedir. Yabancıların buldukları ülkenin dilini ve kültürünü hiçbir şekilde öğrenmeden, o ülkede yaşamayı sürdürmeleri hem kendileri hem de buldukları ülkeler açısından ne kadar sorunlu ve kabul edilemez ise, kendi dillerini ve kültürlerini tamamen terk etmeye zorlanmaları da aynı ölçüde sorunlu ve kabul edilemez bir durumdur.

Sosyalizasyon sürecinin yaşanmasıyla ortaya çıkan ve baskın kültürün içselleştirilmesi veya baskın kültürle aynılaşıma, benzeşme gibi durumları ifade etmek için genellikle ‘**acculturation**’ (aynılaşıma, benzeşme, boyun eğme) ve **asimilasyon** (eşitleme) kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Sosyalizasyonun belli düzeylerde benzeşme veya aynılaşıma sağlaması, ‘acculturation’ kavramıyla ifade edilirken, benzeşmenin veya aynılaşımanın son aşamaya varması durumu asimilasyon kavramıyla ifade edilmektedir. Göç alan ülkelerdeki yabancıların ne kadarının ne tür değişimler yaşadıkları, bu değişimlerin ne ölçüde bu kavramlarla tanımlanabileceği veya tanımlanamayacağı ayrı bir araştırma konusudur.

Bu kavramlar çerçevesinde, Almanya’da yaşayan vatandaşlarımızla ilgili yapılan bir araştırmanın bulguları, vatandaşlarımızın durumunun bu kavramlarla ifade edilmesinin mümkün olmadığı bir tabloyu yansıtmaktadır. Aksine Almanya’da içine kapanık bir yaşam sürdüren birinci kuşağın ve bu kuşağın çocukları olan ikinci ve üçüncü kuşakların da içine kapanma, toplumdan uzaklaşma, eğitim ve iş dünyasına uyum sağlayamama gibi sorunları yaşadıkları ve bu sorunlara ilaveten ciddi kimlik sorunları da yaşadıklarını göstermektedir (K.Turan, 1997, 23 -35). Diğer taraftan, Alman kurum ve kuruluşlarının araştırma sonuçlarından yola çıkılarak yapılan bir çalışmada, Türklerin Almanya’ya uyumu konusunda oluşmuş birçok ‘klişe’nin gerçekleri yansıtmadığı, bu klişelerin daha çok eski gözlem ve kanaatlere dayandığı, gelinen noktada uyum açısından önemli gelişmelerin kaydedildiği savunulmaktadır (T.C. Berlin Büyükelçiliği yay. no:1, 2002).

Birçok değişik göstergeden yola çıkılarak, Türklerin Almanya’ya uyumu konusunda farklı değerlendirmeler yapılabilir. Ancak bazı göstergeler uyum konusunda ne denli ciddi sorunlar olduğunu açıkça göstermektedir. 2002 yılı verilerine göre, Almanya’daki genel işsizlik oranı %9.4 iken vatandaşlarımız arasındaki işsizlik oranı %23.8’dir. Alman gençleri arasında %70 olan mesleki eğitime devam etme oranı

da Almanya'da yaşayan Türk gençleri arasında hala %30'dur. Bu oranlar ve benzeri göstergeler yaşanan uyum sorununun boyutlarının büyüklüğünü ve toplumlararası farklılaşmanın boyutlarını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Yüksek öğrenime devam konusundaki göstergeler ise Türk gençleri aleyhine çok daha vahim bir farklılaşmaya işaret etmektedir. Eğitim alanındaki bu tablo, yakın gelecekte de toplumlararası farklılaşmanın azalmasının ve uyum sorunlarının aşağı çekilmesinin ne kadar zor olduğunu göstermesi açısından çok önemlidir.

Göç ile ortaya çıkan çeşitli sonuçların ve sorunların en fazla etkilediği sosyal kurum ailedir. Aynı zamanda göç eden kişilerin çeşitli sorunları yaşamalarına veya yaşamamalarına en çok etki eden kurum da ailedir. Göç olgusu, ailelerinin parçalanmasından aile bireylerinin birbirleriyle veya toplumla ilişkilerine kadar çok değişik şekillerde ve farklı boyutlarda bu kurumu etkilemektedir. Ancak, aile içi dayanışma, ailenin yeni topluma uyum kabiliyeti, ortaya çıkan sorunlarla başetme becerisi gibi özellikleri güçlü olan ailelere sahip bireylerin göçle birlikte ortaya çıkan bir çok sorunu atlatabilmeleri mümkün olabilmektedir. Ancak bu özellikleri zayıf veya bu özelliklerden yoksun ailelerin bireylerinin bu sorunlarla başetmede büyük ölçüde zorlanacakları açıktır.

Toplumda ortaya çıkan birçok sorunun kaynağı, ailede yaşanan sorunlar veya yetersizlikler olduğu gibi aynı sorunların çözümünün adresi de yine büyük ölçüde ailelerdir. Dolayısıyla toplumda yaşanan sorunlarla ilgili yapılacak her türlü çalışma, bu durumu göz önünde bulundurmak durumundadır. Göç ile ortaya çıkan sorunları çözmeye dönük çabaların da bu gerçek çerçevesinde değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Şüphesiz birçok yönüyle yabancısı olunan bir toplumda yaşamının, bireyleri ve aileleri de aşan zorlukları vardır ve hep olacaktır. Ancak, mevcut şartların iyi değerlendirilmesinde ve sorunların en aza indirilmesinde, kişilerin çabalarının ve ailelerinin onlara destek sağlamasının önemi çok büyüktür. Örneğin, çocukların eğitimi konusunda

yaşanan sorunlarda aile desteğinin yerini alabilecek veya ailenin engel çıkarması durumunda bunu aşabilecek çok az imkân ve bu imkânlarla istenen sonuçları elde etme ihtimali vardır.

Aile kurumu, bütün toplumlarda yer alan bir kurum olmasına karşılık aile yapıları, toplumlar arasında kültürel özelliklere bağlı olarak bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Batı toplumlarındaki çekirdek ailenin en temel özelliği, aile bireylerinin birbirinden bağımsız ve ayrı olmasıdır. Bu tür bir ailede bireysel özerkliğin ön planda olduğu ve kişi benliğinin diğer kişilerinkinden belirgin çizgilerle ayrılmış olduğu görülmektedir. Ailenin kendisi de daha geniş aile-akrabalık komşuluk çevresinden bu yapısıyla ayrılmaktadır.

Toplumsal değişme süreçlerine bağlı olarak Türk toplumunda da belli bir ölçüde bireyleşme yaşanmakta ise de genel görünümüyle ailesel ve sosyal etkileşim, kişiler arası bağlılık ve karşılıklı bağımlılığa dayanmaktadır. Bunun yanı sıra çekirdek aile ilişkilerinde de bu tür ilişkiler devam etmektedir. Nesiller arası ilişkilerde, maddi bağımlılık içermediği durumlarda bile duygusal boyutta bağımlılık korunmaktadır. Ana-babalar yetişkin evlatlarla beraber oturmayı, en azından onlara yakın olmayı yeğlemekte, yaşlıların aile dışına yaşlılara ait kurumlara gönderilmesi ise toplumca hoş görülmemektedir. Yaşlılar, yaşamları boyunca ailenin bir bireyi olarak aile içinde işlevselliklerini devam ettirmektedirler (Ç. Kağıtçıbaşı, 1990).

Bu özellikler göz önünde bulundurularak bakıldığında, Türk ve Alman toplumlarında aile yapıları her iki toplumun kültürel özelliklerine bağlı olarak önemli farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Almanya'da yaşayan Türkler, Türkiye'den göç eden bir topluluk olarak bir yandan Türk toplumunun kültürel özelliklerini taşıırken aynı zamanda Alman toplumu içinde yaşamaktadırlar. Bu duruma bağlı olarak, özellikle ikinci ve üçüncü kuşakta bu kültürel etkileşimin bir sonucu olarak bazı değişikliklerin ortaya çıkması mümkündür.

Bu araştırmada, Almanya'da yaşayan Türklerin ailelerinin; aile biçimleri, aile parçalanması, ailelerin ekonomik durumu, ailelerin yaşadığı konutlar, ailelerin Türk ve Alman komşularıyla ilişkileri, televizyon izleme ve gazete-dergi okuma alışkanlıkları, aile içi şiddet, aile içi ilişkiler, ailede işbölümü, aile fertleri ve yakın akrabalarla ilişkilerin değerlendirilmesi, ailede karar alma süreçleri, kuşaklar arası farklılaşmalar gibi konular ile, ailede eğitim, dil, uyum sorunları, mesleki eğitim, işsizlik, aile birleştirmeleri, ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri, Alman ve Türk makamlarıyla ilgili yaşanan sorunlar ve yabancı düşmanlığı gibi sorun alanları ele alınmıştır.

2. Araştırmayla İlgili Bilgiler

Bu bölümde araştırmanın konusu, amacı, önemi, gerekçesi, örneklemi ve veri toplama teknikleri ile ilgili bilgilerin yanında araştırma ile ilgili literatüre ve araştırma alanıyla ilgili istatistiksel verilere yer verilecektir.

2.1. Araştırmanın Kapsamı ve Amacı

Bu araştırmanın konusu, Almanya'da yaşayan Türklerin aile yapıları ve sorunlarıdır. Batı Avrupa ülkeleri arasında uluslararası işgücü göçünü en çok alan ülke konumunda olan Almanya'ya Türkler ilk olarak 1957 yılında 12 kişilik bir grup olarak gitmişlerdir. Değişik statüde bulunanlarla birlikte sayıları iki buçuk milyonu aşan Türkler günümüzde Almanya'daki en büyük yabancı grubunu oluşturmaktadır.

Almanya'daki Türkler işçi olarak gittikleri bu ülkede zamanla birçok değişik faktör nedeniyle oldukça heterojen bir yapı kazanmışlardır. Almanya'da yaşayan Türkleri; göçün ilk yıllarında gidenler, orada doğanlar, aile birleştirmeleri yoluyla gidenler, yakın tarihlerde gidenler gibi özellikleriyle sınıflamak mümkün olduğu gibi, ücret karşılığı çalışanlar, işsizler, emekliler, bağımsız işyeri sahipleri ve öğrenciler olarak da sınıflamak mümkündür. Ayrıca, Alman vatandaşlığına

geçmiş olanlar, süreli veya süresiz oturma izni ve oturma hakkı olanlar şeklinde de sınıflama yapılabilir. Değişik özellikler dikkate alınarak çok farklı sınıflamaların yapılması mümkündür. Araştırmanın temel bilgi toplama birimi olan aileler, bütün bu değişik özellikler göz önünde bulundurularak gruplanmış ve Almanya'daki bütün farklılıklar araştırma kapsamına dahil edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın ilk temel konusu, Almanya'da yaşayan Türklerin aile yapılarıdır. Araştırmada aile yapısı ile aile biçimleri, ailelerin parçalanıp parçalanmadığı, ailelerin ekonomik durumu, ailelerin yaşadığı konutlar, ailelerin aile içi ve çevreleriyle ilişkileri, aile içi şiddet, aile içi işbölümü, aile içi kararların verilmiş biçimi vb. konular kastedilmektedir. Araştırmanın ikinci temel konusunu oluşturan ailelerin sorunları olarak da daha önce yapılan çalışmalarda değişik şekillerde belirtilen; alkol ve uyuşturucu kullanma, eğitim, dil, çeşitli uyum sorunları, mesleki eğitim, işsizlik, aile birleştirmeleri, ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri, Alman ve Türk makamlarıyla ilişkilerde yaşanan sorunlar, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı gibi sorun alanları ele alınmıştır.

Araştırma kapsamına dahil edilen bütün bu değişik konuların bir kısmı, bazı araştırmalarda veya raporlarda farklı biçimlerde ve değişik amaçlarla yer almaktadır. Ancak bu araştırmada ele alındığı şekliyle ve bu kapsamda Almanya'da yaşayan Türklerle ilgili herhangi bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Dolayısıyla araştırma, konusu ve kapsamı itibarıyla bir ilk olma özelliğine sahiptir.

Araştırmanın öncelikli amacı, Almanya'daki Türklerin aile yapıları ve sorunlarını genel hatlarıyla ortaya çıkarmaktır. Buna ilaveten yapılan tespitler doğrultusunda sorunların çözümüne yönelik uygulanabilir çözüm önerileri geliştirmek, araştırmanın diğer bir amacını oluşturmaktır. Şüphesiz, ortaya çıkan veriler ışığında, ilgili bütün kurum ve kuruluşların kendi alanlarıyla ilgili farklı çözüm yolları ve yöntemleri geliştirmeleri de her zaman mümkündür. Araştırma ile or-

taya çıkarılan verilerin söz konusu kurumlarla paylaşılmasıyla sorunları çözmeye çalışan bu kurumlara önemli bir katkı sağlanmış olacaktır.

2.2. Önem ve Gerekçe

T.C. Anayasasının ‘temel haklar ve ödevler’ kısmında yer alan 62. maddesi; ‘Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gerekli tedbirleri alır’ demektedir.

5256 sayılı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü kanununun 3.maddesinin j fıkrasında, Kurumun görevleri içinde; “Yurt dışında yaşayan ve/veya çalışan Türk ailelerinin sorunlarını araştırmak ve çözüm önerileri geliştirmek” hükmü yer almaktadır.

Anayasada ve yasalarda konuyla ilgili söz konusu hükümlerin gereğinin yerine getirilmesi hususu bir yana, yurt dışında çalışmak ya da yaşamak zorunda kalan Türk ailelerinin, bulunduğu ülkelerde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldıkları, çoğu zaman bu sorunların üstesinden gelemedikleri ve bazı sorunların zaman geçtikçe ağırlaştığı bilinmektedir. Yurtdışında yaşayan Türklerin önemli bir bölümünü oluşturan Almanya’daki Türklerin durumu da diğer ülkelerdeki Türklerin durumundan çok farklı değildir. Hem diğer ülkelerdeki Türkler hem de Almanya’daki Türklerle ilgili değişik zamanlarda yapılmış çalışmalardan elde edilen bilgiler oldukça sınırlıdır. Önemli olan, yaşanan sorunların giderilebilmesine zemin oluşturabilecek ölçüde kapsamlı ve güvenilir verilerin sağlanabilmesidir. Her bilimsel çalışmanın doğal olarak sınırlılıkları vardır. Böylesine geniş ve çok boyutlu konuların her yönüyle anlaşılabilmesi ve sorunların çözümü için sağlıklı bir zemin oluşturulması, şüphesiz konuyla ilgili çok sayıda ve geniş kapsamlı araştırmaları gerektirmektedir. Bu araştırma, kendi sınırlılıkları

çinde kapsamı ve özelliği itibariyle konuyla ilgili önemli katkı sağlayabilecek bir çalışmadır.

Almanya'da yaşayan 2,5 milyonu aşan Türk nüfus, bu ülkede yaşayan yabancı nüfusun en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Almanya'daki diğer yabancı gruplarla benzeşen birçok ortak sorunları varsa da Türklerin değişik sebeplerle diğer göçmenlerden farklılaşan sorunları bulunmaktadır. Söz konusu sorunların çözümüne yönelik ilk adım, yaşanan sorunların bilimsel temelli çalışmalarla ortaya konması olmalıdır. Ancak bu yolla Türkiye'nin yurt dışında yaşayan Türkler ve ailelerinin sorunlarına yönelik gerçekçi, sağlıklı ve kalıcı çözümler üretebilmesi ve bunları hayata geçirebilmesi mümkün olacaktır. Bu araştırma ile konunun bir çok boyutunun anlaşılması ve çözüm önerilerinin geliştirilmesinin yanında yeni araştırmalara ve çözüm önerilerine de zemin oluşturması beklenmektedir.

2.3. Örneklem ve Veri Toplama Teknikleri

Almanya'da 2002 yılı itibariyle 1 912 169 Türk vatandaşı bulunmaktadır. Alman vatandaşlığına geçen yaklaşık olarak 600 000 Türkün de bulunduğu dikkate alındığında, Almanya'da yaşayan Türklerin sayısının 2 500 000'in üzerinde olduğu görülmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğünün 3,8 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Almanya'da yaklaşık 600 000 Türk ailesinin yaşadığını söylenebilir.

Araştırmanın örneklemini, Almanya'da Türklerin yoğun olarak yaşadıkları 9 ilden seçilen 1525 denekten oluşmaktadır. Almanya'daki Türkler, büyük ölçüde son 35-40 yıllık dönemde Türkiye'den çalışmak amacıyla giden ve Almanya'nın çeşitli eyaletlerindeki şehirlerde yaşayan bir grubu oluşturmaktadırlar. (Bkz. Tablo I) Araştırmanın örneklemini oluşturulurken, öncelikle Türklerin yoğun olarak yaşadıkları kentler arasından birincil örneklem birimini oluşturan 10 kent seçilmiş ve bu illerde Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde anket uy-

gulaması gerçekleştirilmiştir. (Seçilen kentler ve uygulanan anket sayıları için bkz. Tablo I)

Bilindiği gibi, Almanya'daki Türkler işçi olarak gittikleri bu ülkede zamanla farklılaşmışlar ve heterojen bir yapı kazanmışlardır. Ancak yine de Almanya'daki Türklerin en ağırlıklı kesimini, ücret karşılığı çalışanlar(502 bin) ve işsizler (176 bin) oluşturmaktadır. Bunlara, emeklileri (180 bin kişi yaşlılık, malullük, dul ve yetim aylığı alıyor), bağımsız işyeri sahiplerini (56 800 işletme) ve serbest meslek sahiplerini de eklediğimizde, Almanya'da yaşayan Türklerin ana gövdesi ortaya çıkmaktadır. Bu grupların hedef kitle içindeki oranları yaklaşık olarak % 23,8 işsiz, % 54 ücret karşılığı çalışan, %12 bağımsız işyeri sahibi ve serbest meslek sahibi, % 10 emekli şeklindedir. Bu nedenle son aşamada deneklere ulaşılmasında çalışma durumuyla ilgili olarak işsiz, ücretli çalışan, bağımsız işyeri sahibi, emekli kotaları dikkate alınmış ve anket formu aile hakkında bilgi verebilecek 18 yaş üzeri bireylere uygulanmıştır.

Araştırmanın amacı, aile yapısını ve temel sorun alanlarını ortaya çıkarmak olduğu için sorular her aileden bir kişi tarafından cevaplanabilecek bir özellikte hazırlanmıştır. Aile bireyelerine göre farklılaşabilecek olan kanaat ve tutum sorularına yer verilmediğinden, anketin aile hakkında temel bilgileri verebilecek yetişkin aile bireyelerinden birine uygulanması yeterli görülmüştür.

Araştırmanın verileri, 63 sorudan oluşan bir anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Anket soruları iki ana bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk temel konusunu oluşturan Almanya'da yaşayan Türklerin aile yapılarıyla ilgili sorularda; aile yapısı ile aile biçimleri, aile parçalanması, ailelerin ekonomik durumu, ailelerin yaşadığı konutlar, ailelerin aile içi ve çevreleriyle ilişkileri, aile içi şiddet, aile içi işbölümü, aile içi karar verme süreçleri gibi konular yer almaktadır.

Araştırmanın ikinci temel konusunu oluşturan genel sorunları belirlemeye yönelik sorularda ise eğitim, dil, çeşitli uyum sorunları, mesleki eğitim, işsizlik, aile birleştirmeleri, ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri, Alman ve Türk makamlarıyla ilişkilerde yaşanan sorunlar, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı gibi sorun alanları yer almıştır. Yapılan pilot çalışmanın ardından anket soruları tekrar gözden geçirilerek pilot çalışma sonuçlarına göre anket formuna son şekli verilmiştir.

Araştırmanın verileri, temel olarak söz konusu anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Ek olarak araştırmanın konusuyla ilgili çok sayıda

Tablo-I. Almanya'daki Türk Vatandaşlarının Eyaletlere Göre Dağılımı, Örneklemeye Alınan Şehirler ve Uygulanan Anket Sayıları

Eyalet	Eyaletlerdeki Türk Vatandaşı Sayısı	Örneklemeye Seçilen Şehirler	Uygulanan Anket Sayısı
Baden Württemberg	322.849	Stuttgart	115
Bavyera	245.062	Münih	130
Berlin	122.744	Berlin	336
Brandenburg	2.538		
Bremen	30.278	Bremen	64
Hamburg	61.899	Hamburg	99
Hessen	203.525	Frankfurt	75
Mecklemburg Vorpommer	1.856		
Aşağı Saksonya	122.274	Hannover	294
Kuzey Ren-Vestfalya	638.322	Köln	239
		Duesseldorf	94
		Dortmund	78
Palatina	74.777		
Saarland	14.352		
Saksonya	4.314		
Saksonya-Anhalt	2.414		
Schleswig-Holstein	38.121		
Thüringen	1.982		
Toplam	1 912 169		1525

vatandaşımızla ve birçok ilgili kamu ve sivil kurum ve kuruluş temsilcisiyle görüşmeler yapılmış ve bazı konularda detaylı bilgiler elde edilmiştir. Anketlerle elde edilen verilerin yorumlanmasında bu görüşmeler sonucunda elde edilen bilgilerden azami ölçüde yararlanılmıştır.

2.4. Literatür

Proje hazırlık çalışmaları kapsamında, başta konuyla ilgili kurum ve kuruluşların yaptığı çalışmalar olmak üzere, genel bir literatür taraması yapılmış ve bu çalışmalardan yararlanılmıştır. Yurtdışındaki vatandaşlarımızla ilgili gerek yurt içinde ve gerekse buldukları ülkelerde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, bu çalışmaların yurt içinde yapılanları, ağırlıklı olarak “işgücü göçü” başlığı altında yapıldığı görülmüş ve Türkçe literatürde Almanya'daki işçi ailelerinin sorunlarıyla ilgili kuşatıcı bir sosyolojik araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, projede ele alınan pek çok sorun alanı ile ilgili verilere ulaşılamamıştır.

Bu konuda yapılan ilk çalışmalardan biri, Nermin Abadan-Unat tarafından gerçekleştirilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından “**Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları**” adıyla 1964 yılında yayınlanan çalışmada, göçün ilk yıllarına ilişkin sorun alanları üzerinde durulmuştur. Unat'ın konuyla ilgili çalışmaları daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Yine Nermin Abadan-Unat'ın Neşe Kemiksiz ile birlikte yapmış olduğu “**Türk Dış Göçü, 1960–1984**” başlıklı çalışmada dış göçün nedenleri ve etkileri üzerinde durularak, çeşitli tespitler yapılmıştır. 24 yıllık bir dış göç sürecini kapsayan çalışmada, Türk göçmen işçilerinin toplumsal durumu ele alınarak, işyeri ve çalışma yaşamına ilişkin sorunlar, yerleşme ve konut, toplumsallaşma süreci, göçün aile yapısına etkisi, göçmen kabul eden ülkelerin eğitime ilişkin ulusal ve yerel politikaları incelenmektedir.

Unat, diğer bir çalışması olan “**Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**” adlı araştırmasında, konuyla ilgili 40 yıllık çalışmalarını, deneyimlerini tek bir eserde toplamıştır. Bilgi Üniversitesi tarafından 2002 yılında yayınlanan çalışmasında Unat, dört kuşak boyunca işçileri ve ailelerini sosyal, kültürel ve politik sıkıntılarını, çalışma koşullarını inceleyerek bir göç panoraması sunmaktadır. Bugüne kadar yapılmış alan araştırmaların ve göç teorilerinin eleştirel bir dökümünün de verildiği kitapta, röportajlar, istatistiksel veriler ve kuramsal tartışmalar yer almaktadır. 1960’lardan 2001 yılına kadar Türkiye’nin ve Almanya’nın iktisat politikalarındaki değişim ile işçi göçünün sosyal ve kültürel boyutları ve sorunun yarattığı hukuki tartışmaların aldığı yeni biçimler incelenmektedir.

Türkiye Araştırmalar Merkezi tarafından Kültür Bakanlığı için hazırlanan ve kitap olarak da yayınlanan **Almanya’da Türklerin Kültürel Sorunları** isimli çalışmada (1996, Köln), Almanya’daki Türklerin sosyal ve kültürel durumu ile ilgili bazı veri ve değerlendirmeler ile kültür faaliyetlerine katılan Türkler ve Almanya’daki Türk yazar ve sanatçılara uygulanan üç ayrı anketin sonuçları yer almaktadır.

Berlin Büyükelçiliği tarafından hazırlanan “**Türklerin Almanya’ya Uyumu-Bazı Klişeler ve Araştırma Sonuçları (2002)**” adlı raporda, Almanya’daki Türklere ilişkin kalıp yargılar üzerinde durularak, bunların gerçeği yansıtıp yansıtmadığı, yine Alman kuruluşlarının verileri ışığında ele alınmıştır. Bu raporda, Alman makamları tarafından sıklıkla vurgulanan uyum ve entegrasyon konuları ele alınarak, bu konulardaki bazı haksız ve yersiz ithamlar üzerinde durulmuştur. Çalışmada Alman araştırma birimlerinin verileri esas alınmıştır.

Bu alanla ilgili temel bir kaynak da, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “**Yurtdışındaki Vatandaşlarımıza İlişkin Gelişmeler ve Sayısal Bilgiler**” adlı yıllık rapordur. En son yayınlanan

2003 yılı raporunda genel olarak, yurtdışındaki vatandaşlarımızın ülkelere göre dağılımı, her bir ülke ile ilgili çeşitli istatistikî veriler yer almaktadır. Büyük ölçüde Alman makamlarının verilerini esas alan raporda, demografik verilerin yanında çalışan, işsiz ve girişimci sayıları, eğitim oranları gibi sayısal veriler de yer almaktadır. Ancak, bu raporlar, sosyolojik anlamda analitik araştırma niteliğinde değildir. Genel Müdürlük tarafından yayımlanan Bülten'de ise, ağırlıklı olarak çalışma hayatıyla ilgili güncel sorunlar ve bunlara ilişkin düzenlemeler yer almaktadır.

Yurtdışındaki vatandaşlarımızla ilgili olarak kurulan **Meclis Komisyonu (TBMM)** tarafından hazırlanan raporda bazı sorun alanları tespit edilerek, bunlara ilişkin çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. 2003 yılında 6 aylık bir sürede tamamlanan raporda, yurtdışındaki vatandaşlarımıza hizmet götüren kurum ve kuruluşlarca sunulan hizmetler, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmaktadır.

Literatür taramasında tespit edilen çeşitli makalelerde, Almanya'daki vatandaşlarımızı ilgilendiren çeşitli sorun alanları üzerinde durulmaktadır. Söz konusu makalelerde, ağırlıklı olarak sosyal yardım ve hizmet konuları ile yine vatandaşlarımızın hukukunu ilgilendiren hususlar öne çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında internet üzerinden tarama yapılarak konuyla ilgili bilgi ve belgelere ulaşılmaya çalışılmıştır. Yaptığı bilimsel çalışmalarla ismini duyuran Türkiye Araştırmalar Merkezi'nin sahayla ilgili çok sayıda rapor yayımladığı tespit edilmiştir. Türkiye Araştırmalar Merkezi'nin araştırma konularını ağırlıklı olarak girişimcilik ve diğer iktisadi konular oluşturmaktadır. Bu raporların büyük bir çoğunluğu Almandır.

Son yıllarda hızla örgütlenen vatandaşlarımıza ait pek çok web sayfası mevcuttur. Büyük bir kısmı Almanya'daki Türk teşkilatlarına ait olan bu sayfalarda konuya ilişkin tespitler, sorunlar, çözüm önerileri gibi hususlar yer almaktadır. Ancak bu bilgilerin büyük bir kısmı bilimsel veri olarak ele alınmaktan uzaktır.

Aile Araştırma Kurumu tarafından konuyla ilgili iki araştırma raporu yayınlanmıştır:

Bunlardan birincisi; 1991 yılında yapılan “**Almanya’da Türk Olmak**” adlı çalışmadır. Bu çalışmada kültürel değişme odağında kuşaklar arası farklılaşma üzerinde durulmuş, I. II. ve III. kuşaklar arasındaki ilişkiler analiz konusu edilmiştir. Büyük ölçüde inceleme ve gözleme dayalı olarak gerçekleştirilen çalışmada, Almanya’daki Türklerin kültürel kimliklerini korumaları konusunda yaşadıkları güçlükler üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede entegrasyon, asimilasyon, akültürasyon gibi temel kavramlar ele alınmıştır.

İkinci çalışma ise, 1994 yılında Aile Araştırma Kurumu tarafından yaptırılan “**Yurt Dışına İş Gücü Göçü ve Parçalanmış Aile**” adlı araştırmadır. Bu araştırmada, yurtdışına işgücü göçü nedeniyle aile bireylerinin birbirlerinden ayrı kalmalarının, bir başka anlatımla “parçalanma”nın aile yapısı üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Göçün toplumsal sonuçlarına bakıldığında, ölçülebilen ekonomik sonuçlara karşılık, daha karmaşık ve ölçülmesi zor toplumsal sorunların da söz konusu olabileceği görülmektedir. Araştırmada, bir tarafta aile, diğer tarafta ise yetişkin ve çocuklar olmak üzere parçalanma olgusu içinde birey ve ailenin konumu saptanmış ve bunun bireyler, bireyler arası ilişkiler, bireylerin çevreyle ilişkileri üzerindeki etkileri saptanmaya çalışılmıştır.

Literatür çalışması, Almanya’daki Türklerin aile yapısı ve sorunlarıyla ilgili olarak son yıllarda yapılmış bir çalışmanın olmadığını ve bu konuda yapılacak değerlendirmeler için kapsamlı ve sahayı yakından tanımamızı sağlayacak bilimsel araştırmalara ihtiyaç olduğunu göstermiştir.

2.5. Araştırma Alanı İle İlgili İstatistiki Bilgiler

*Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü verileri;

6.1. Yurtdışındaki Vatandaş ve İşçilerimizin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	Vatandaş Sayısı	Toplam İşçi Sayısı	İşsiz Sayısı
ALMANYA	1.912.169	678.290	175.987
HOLLANDA	341.400	100.000	10.000
FRANSA	359.034	87.992	24.486
AVUSTURYA	130.703	53.616	10.581
BELÇİKA	45.866	14.863	7.575
DANİMARKA	30.450	18.310	3.907
İNGİLTERE	100.000	40.000	4.000
NORVEÇ	10.915	-	473
İSVEÇ	33.094	13.300	1.900
İSVİÇRE	78.256	38.974	4.975
AVUSTRALYA	56.261	20.100	3.490
S. ARABİSTAN	100.000	95.000	-
LİBYA	3.200	2.800	-
KUVEYT	2.770	2.770	-
AZERBAYCAN*	12.000	10.000	-
GÜRCİSTAN*	2.300	500	-
KAZAKİSTAN*	6.000	1.032	-
KIRGIZİSTAN*	3.200	543	-
ÖZBEKİSTAN*	700	630	-
RUSYA FEDERASYONU*	18.000	-	-
TACİKİSTAN*	400	225	-
TÜRKMENİSTAN*	5.000	4.500	-
UKRAYNA*	550	296	-
ABD*	220.000	-	-
KANADA*	40.000	-	-
İTALYA*	5.284	2.780	-
FİNLANDİYA*	1.981	659	330
İSPANYA*	1.289	-	-
ÜRDÜN*	1.600	255	-
İSRAİL*	22.000	6.000	-
JAPONYA*	2.424	-	-
D.ÜLKELER	4.698	2.187	49
Toplam	3.551.544	1.195.612	247.753

(*) Kaynak : T.C. Dışişleri Bakanlığı'ndan 2002 yılında alınan istatistikler

Not: Çalışan statüsündeki vatandaş sayısına işsizler dahildir.

(-) Veri mevcut değildir.

6.2. Yurt Dışına Giden Vatandaşlarımızın Ülkelere Göre Yıllar İtibariyle Sayıları

F.ALMANYA	1972 - 2003	546.576
HOLLANDA	1946 - 2002	224.034
BELÇİKA	1985 - 2003	83.922
AVUSTURYA	1983 - 2003	88.734
AVUSTRALYA	1996 – 2003	39.189
FRANSA :	1991 - 2003	44.596
İSVEÇ :	1990 - 2003	26.066
İSVİÇRE :	1990 - 2003	26.328
DANİMARKA :	1980 - 2002	19.386
İNGİLTERE :	1989 - 2002	36.780
Toplam :		1.135.611

6.3. Almanya'daki Vatandaşlarımız ile İlgili Demografik Bilgiler

Genel Yabancı ve Türk Nüfus (31.12.2002 tarihi itibariyle)

	Genel	Yabancı	Türk
Erkek	40.344.879	3.926.671	1.032.296
Kadın	42.191.801	3.408.921	879.873
Toplam	82.536.680	7.335.592	1.912.169

Kaynak: Federal İstatistik Dairesi

Vatandaşlarımızın Cinsiyetlerine ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

(31.12.2002 tarihi itibariyle)

	Yaş Grupları				
	0-14	15-29	30-39	40-49	50 ve üzeri
Erkek	239.142	287.016	215.953	85.732	201.995
Kadın	203.381	258.501	168.436	90.349	161.664
Toplam	442.523	545.517	384.389	176.081	363.659

Kaynak: Federal İstatistik Dairesi

Vatandaşlarımızın Eyaletlere Göre Dağılımı

(31.12.2002 tarihi itibariyle)

Eyalet	Toplam	Erkek	Kadın
Baden Württemberg	322.849	173.648	149.201
Bavyera	245.062	131.762	113.300
Berlin	122.744	66.182	56.562
Brandenburg	2.538	2.017	521
Bremen	30.278	16.373	13.905
Hamburg	61.899	34.085	27.814
Hessen	203.525	109.279	94.246
Mecklemburg Vorpommer	1.856	1.412	444
Aşağı Saksonya	122.274	65.194	57.080
Kuzey Ren-Vestfalya	638.322	341.216	297.106
Palatina	74.777	41.034	33.743
Saarland	14.352	7.837	6.515
Saksonya	4.314	3.485	829
Saksonya-Anhalt	2.414	1.762	652
Schleswig-Holstein	38.121	20.822	17.299
Thüringen	1.982	1.501	481

Kaynak: Eyalet İstatistik Daireleri

Alman Uyruğuna Geçen Türk Vatandaşlarının Sayısı

Yıllar itibariyle

1990–1992	: 12.940	1998	: 59.664
1993	: 12.915	1999	: 103.900
1994	: 19.590	2000	: 82.861
1995	: 31.578	2001	: 76.573
1996	: 46.294	2002	: 64.631
1997	: 42.240		
Toplam	: 565.766		

Kaynak: Federal İstatistik Dairesi

Almanya’ya Gelen ve Almanya’dan Ayrılan Vatandaşlarımızın Sayısı

<u>Yıl</u>	<u>Gelen</u>	<u>Ayrılan.</u>
1998	47.858	45.142
1999	48.129	42.823
2001	40.858	26.656
2002	58.128	36.750

Kaynak: Federal İstatistik Dairesi

Sürelî/Süresiz Oturma İzni ve Oturma Hakkı Sahibi Vatandaşlarımızın Sayıları

	Sürelî Oturma	Süresiz Oturma	Oturma Hakkı
<u>Ay/Yıl</u>	<u>İzni Sahibi</u>	<u>İzni Sahibi</u>	<u>Sahibi</u>
Aralık/98	764.708	610.417	500.391
Aralık/99	690.275	590.270	482.027
Haziran/00	760.998	624.731	469.795
Aralık/2002	634.920	652.176	450.830

*Bunlardan 31.244 “özel oturma izni”, 10.298 “amaca bağlı oturma izni”

Vatandaşlarımızın Almanya'da Kalış Sürelerine Göre Sayıları

(31.12.2002 tarihi itibarıyla)

<u>Kalış Süresi</u>	<u>Sayıları</u>
0-1 yıl	36.200
1-6 yıl	241.300
6-10 yıl	262.100
10-15 yıl	331.200
15-20 yıl	171.600
<u>20 +</u>	<u>869.800</u>
Toplam	1.912.200

Kaynak: Federal İstatistik Dairesi

İstihdamla İlgili Sayısal Bilgiler

Çalışan Vatandaşlarımızın Sayısı

(30 Haziran 2003 tarihi itibariyle)

<u>Erkek</u>	<u>Kadın</u>	<u>Toplam</u>
347.628	154.675	502.303

Çalışan Vatandaşlarımızın Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

(30 Haziran 2003 tarihi itibariyle)

<u>Yaş Grubu</u>	<u>Erkek</u>	<u>Kadın</u>	<u>Toplam</u>
20 yaşın altında	10.329	8.236	18.565
20-25 yaş arası	42.012	26.583	68.595
25-30 yaş arası	62.878	25.553	88.431
30-35 yaş arası	68.746	24.762	93.508
35-40 yaş arası	64.818	21.665	86.483
40-45 yaş arası	36.849	15.547	52.396
45-50 yaş arası	23.156	11.489	34.645
50-55 yaş arası	12.610	11.575	24.185
55-60 yaş arası	17.678	7.035	24.713
60-65 yaş arası	7.867	1.872	9.739
65 ve üstü	685	358	1.003
Toplam	347.628	154.675	502.303

Serbest Çalışan Vatandaşlarımızla İlgili Bilgiler

2002 yılı itibariyle, Almanya'da, vatandaşlarımız tarafından işletilen yaklaşık 56.800 işletme bulunmaktadır.

<u>İşletme sayısı</u>	<u>Yüzde</u>	<u>İş kolu</u>
1.500	2,6	İmalat sanayi
1.200	2,1	İnşaat
5.600	9,9	El sanatları
3.000	5,9	Toptan ticaret
19.800	34,9	Perakende ticaret
13.100	23,1	Gastronomi
12.600	22,2	Hizmet sektörü(serbest meslekler)

Türk işletmelerinde, 2002 yılı itibariyle 290.000 kişi çalışmaktadır. Türk işletmelerinde, 2002 yılında işletme başına ortalama yatırım 115.300 Euro'dur. Türk işletmelerinin toplam yatırım miktarı ise 6,5 milyar Euro'yu bulurken toplam yıllık ciro 26 milyar Euro'dur. Türk işletmelerinde ortalama 5,1 kişi çalışmaktadır (Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi).

Malullük, Yaşlılık, Dul/Yetim Aylığı Alan Vatandaş Sayısı

(31.12.2002 tarihi itibarıyla)

<u>Aylık Türü</u>	<u>Aylık Alanların Sayısı</u>
Maluliyet	58.365
Yaşlılık	98.987
Dul/Yetim	57.338
Toplam	214.690

Kaynak: Alman Malüllük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortası Kurumları Birliği.

Türkiye'de İkamet Eden Vatandaşlarımıza Yapılan Sosyal Sigorta Ödemeleri

<u>Aylık Türü</u>	<u>Aylık Alanların Sayısı</u>
Maluliyet	2.407
Yaşlılık	11.541
Dul/Yetim	21.515
Toplam	35.463

Kaynak: Alman Malüllük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortası Kurumları Birliği.

Eğitim Bilgileri

Okula Devam Eden Türk Çocuklarının Sayısı ve Devam Ettikleri Okullara Göre Dağılımı ile Türk Dili ve Kültürü Sınıflarına Devam Eden Çocukların Sayısı

Okula Devam Eden Türk Çocuklarının Sayısı Ve Devam Ettikleri Okullara Göre Dağılımı

<u>Okul Tipi</u>	(2001/2002 öğretim yılı itibariyle)		(Bir Önceki Öğretim Yılı)
	<u>Yabancı</u>	<u>Türk</u>	<u>Türk</u>
Vorklassen	5.342	2.235	2.510
Schulkindergärten	9.783	5.083	5.151
Grundschulen	396.581	184.770	186.824
Hauptschulen	223.165	103.293	98.740
Schularten mit mehreren Bildungsgängen	7.545	2.389	2.034
Realschulen	81.202	34.590	32.776
Gymnasien	88.146	22.333	22.388
Gesamtschulen/Freie Waldorfschulen	67.230	33.043	32.000
Abendschulen und Kollegs	8.745	2.941	3.205
Sonderschulen	62.751	26.489	25.533
Berufsschulen	204.828	84.782	90.882
Toplam	1.155.318	501.948	502.043

Kaynak: Federal Eğitim ve Bilim Bakanlığı "Grund- und Strukturdaten"

2001/2002 Türk Dili ve Kültürü Sınıflarına Devam Eden Çocukların Sayısı

2002/2003 öğretim yılı itibariyle çocuk sayısı : 182.146

Yıllar İtibariyle Çıracılık Eğitimi Gören Türk ve Yabancı Öğrencilerin Sayısı

<u>Ders Yılı</u>	<u>Yabancı Öğrenci</u>	<u>Türk Öğrenci</u>
1998/99	104.250	42.764
1999/00	100.899	42.013
2000/01	96.928	39.866

Kaynak: Federal Eğitim ve Bilim Bakanlığı "Grund und Strukturdaten 2001/2002"

Yüksek Öğrenime Devam Eden Türk ve Toplam Yabancı Öğrenci Sayısı

<u>Ders Yılı</u>	<u>Yabancı</u>	<u>Türk</u>
1998/1999	165.994	23.689
1999/2000	175.065	23.762
2000/2001	187.027	23.640

Kaynak: Federal Eğitim ve Bilim Bakanlığı "Grund- und Strukturdaten 2001/2002"

Vatandaşlarımız Arasında Örgütlenme

Türk Derneklerine İlişkin Sayısal Bilgiler

<u>Dernek Türü</u>	<u>Sayı</u>
Dini	655
Sosyal-Kültürel	625
Spor	420
Diğer	450
Toplam	2.150

Vatandaşlarımızın Genel ve Yerel Yönetimlere Katılımıyla İlgili Sayısal Bilgiler

Genel Yönetim	:	6 (2 Avrupa Parlamentosu üyesi)
Yerel Yönetimler	:	47
Yabancılar Meclisi	:	1.643

Kaynak: Almanya'daki Çalışma ve Sosyal Güvenlik Ateşelikleri

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL, DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER VE AİLE YAPISI

2.1. Sosyal ve Demografik Özellikler

Araştırma bulgularının yer aldığı bu bölümde, önce örneklemin özelliklerinin daha yakından tanınmasını sağlayacak veriler, daha sonra da aile yapısı ve özellikleriyle ilgili bulgular sunularak değerlendirilecektir.

Tablo 2.1. Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Erkek	1073	70,4
Kadın	452	29,6
Total	1525	100,0

Örneklemin %70'i erkeklerden, %30'u kadınlardan oluşmaktadır.

Tablo 2.2. Yaş Grupları

Yaş Grupları	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
18 -24	110	7,2	7,5	7,5
25 -39	579	38,0	39,6	47,2
40 -54	475	31,1	32,5	79,7
55 -+	297	19,5	20,3	100,0
Toplam	1461	95,8	100,0	
Cevapsız	64	4,2		
Toplam	1525	100,0		

Örneklemin %7,2'sini 18-24 yaş grubunda yer alan bireyler, %38'ini 25-39 yaş grubunda, %31,1'ini 40-54 yaş grubunda ve %19,5'ini ise 55 ve üzeri yaş grubunda yer alan bireyler oluşturmaktadır.

Tablo 2. 3. Öğrenim Durumu

Öğrenim Durumu	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	65	4,3
İlkokul	452	29,6
Ortaokul	297	19,5
Lise ve dengi	472	31,0
Ön Lisans	45	3,0
Yüksekokul/üniversite	172	11,3
Lisansüstü	13	,9
Cevapsız	9	,6
Toplam	1525	100,0

Örneklemin %4,3'ü okur-yazar olmayanlardan; %29,6'sı ilkokul, %19,5'i ortaokul %31'i lise ve dengi okul, %3'ü ön lisans, %11,3'ü yüksekokul/ üniversite düzeyinde, %0,9'u ise lisansüstü düzeyde öğrenim görenlerden oluşmaktadır.

Tablo 2. 4. Türkiye’de ve Almanya’da Bitirilen Okullar

Bitirilen Okullar	Sayı	Yüzde
Okur-yazar Değil	65	4,3
Türkiye’de İlkokul	445	29,2
Türkiye’de Ortaokul	263	17,2
Türkiye’de Lise ve dengi	347	22,8
Türkiye’de Ön Lisans	23	1,5
Türkiye’de Yüksekokul/üniversite	100	6,6
Türkiye’de Lisansüstü	6	,4
Almanya’da İlkokul	7	,5
Almanya’da Ortaokul	34	2,2
Almanya’da Lise ve Dengi Okul	125	8,2
Almanya’da Ön lisans	22	1,4
Almanya’da Yüksekokul/Üniversite	72	4,7
Almanya’da Lisansüstü	7	,5
Cevapsız	9	,6
Toplam	1525	100,0

Görüşülen kişilerin % 4.3’ü okur-yazar değildir. %29,2 ile çoğunluğu Türkiye’de ilkokulu bitirmiştir. Görüşülen kişilerin %77.7’si Türkiye’de, %22.3’ü ise Almanya’da eğitimlerini tamamlamışlardır.

Almanya ve Türkiye’de bitirilen okulların oranları, ayrıntılı olarak Tablo 2. 4.’te verilmiştir.

Almanya’daki Türklerin, öğrenim durumu bakımından farklılaşmış bir topluluk oluşturduğu, yaklaşık % 4 oranında okuma yazma bilmeyenlere karşılık, %80 gibi büyük bir bölümünün ilk orta ve lise düzeyinde öğrenim görenlerden, %11’inin ise yüksek öğrenim görenlerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 2.5. Medeni Durum

Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Evli	1323	86,8
Bekar	99	6,5
Boşanmış	70	4,6
Eşi Ölmüş	20	1,3
Birlikte Yaşıyor	5	,3
Ayrı yaşıyor	4	,3
Diğer	1	,1
Cevapsız	3	,2
Toplam	1525	100,0

Örneklemin %86,8’i evli, %6,5’i bekâr, %4,6’sı boşanmış, %1,3’ü eşi ölmüş, %0,3’ü birlikte yaşayan %0,3’ü ayrı yaşayanlardan oluşmaktadır.

Tablo 2.6. Çalışma Durumu

Halen Yapılan İş	Sayı	Yüzde
İşsiz	341	22,4
Ücretli Çalışan	509	33,4
Ev Hanımı	239	15,6
Bağımsız İşyeri Sahibi	78	5,1
Serbest Meslek	70	4,6
Emekli	183	12,0
Öğrenci	64	4,2
Diğer	31	2,0
Cevapsız	10	,7
Toplam	1525	100,0

Örneklemin %22,4'ü işsiz, %33,3'ü ücretli çalışan, %15,6'sı ev hanımı, %5,1'i bağımsız işyeri sahibi, %4,6'sı serbest meslek sahibi %12'si emekli, %4,2'si ise öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 2. 7. Almanya'daki Yerleşme Durumu

Yerleşme Durumu	Sayı	Yüzde
Alman Vatandaşı	357	23,4
Oturma İzni Olan	1115	73,1
Turist Vizesi Olan	10	,7
Sığınmacı	9	,6
Diğer	24	1,5
Cevapsız	10	,7
Toplam	1525	100,0

Alman vatandaşı olanlar %23,4 oturma izni olanlar %73,1, turist vizesi olanlar %0,7, sığınmacılar %0,6, diğerleri % 1,5 oranındadır.

Tablo 2.8. Almanya'da Yaşama Süresi

Almanya'da Yaşama Süresi	Sayı	Yüzde
1-5 yıl	148	9,7
6-10yıl	111	7,3
11-20 yıl	329	21,6
21-30 yıl	450	29,5
31-35 yıl	312	20,5
36 ve üzeri	100	6,6
Cevapsız	75	4,9
Toplam	1525	100,0

Bu verilere göre, Almanya'da 20 yıldan daha fazla kalanların oranını %56.6 ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu durumda Almanya'daki Türklerin göçmenlik niteliğinden çıkmış olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Araştırmanın bu verilerinin de resmi istatistiklerle paralellik göstermesi, örneklemin geneli temsil etme niteliği açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2.9. Geline Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri	Sayı	Yüzde
İl Merkezi	460	30,2
İlçe Merkezi	448	29,4
Köy veya Belde	391	25,6
Almanya'da Doğan	129	8,5
Cevapsız	97	6,4
Toplam	1525	100,0

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin % 8,5'i Almanya'da doğmuştur. Türkiye'den gelenlerin % 30,2'si il merkezinden, %29,4'ü ilçe merkezinden ve % 25,6'sı da köy veya beldelerden Almanya'ya göç etmiştir. Buna göre, kentsel alanlardan gelenlerin oranının %60, kırsal alandan gelenlerin oranının ise %26 olduğu görülmektedir. 1988 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçları da bu sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Söz konusu araştırmaya göre, göç edenlerin %72'si kentlerden (%39'u büyük kentlerden, %33'ü diğer kentlerden olmak üzere), %26'sı köylerden gelmiştir (Ç. KEYDER, A. KOÇ, 1988'den Akt. F. ŞEN ve Diğerleri, 1996). Bu bulgular, Türkiye'den Almanya'ya göçün yoğunlukla kırsal alanlardan olduğu şek-

lindeki yaygın görüşle bağdaşmamaktadır. Ancak bu bulguların değerlendirilmesinde bir başka durumun daha göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Türkiye’den dış göçün yoğun olarak yaşandığı yıllarda aynı zamanda kırsal alanlardan kentlere hızlı bir iç göç hareketi de yaşanmaktaydı. Dolayısıyla Almanya’ya buralardan gidenler çok uzun olmayan bir süre önce kırsal alanlardan gelmeleri nedeniyle henüz yeterince kentli özellikler kazanmamışlardı.

Tablo 2.10. Yaş Gruplarına Göre Öğrenim Durumu

Öğrenim Durumu	Yaş Grupları					Toplam
		18-24	25-39	40-54	55 - +	
Okur-yazar değil	Sayı	1	11	24	26	62
	Yüzde	,9	1,9	5,1	8,8	4,3
İlkokul	Sayı	12	101	148	171	432
	Yüzde	10,9	17,6	31,2	57,8	29,7
Ortaokul	Sayı	16	117	103	44	280
	Yüzde	14,5	20,3	21,7	14,9	19,2
Lise ve dengi	Sayı	53	233	139	31	456
	Yüzde	48,2	40,5	29,3	10,5	31,3
Ön Lisans	Sayı	6	19	16	2	43
	Yüzde	5,5	3,3	3,4	,7	3,0
Yüksekokul/üniversite	Sayı	20	86	41	22	169
	Yüzde	18,2	15,0	8,6	7,4	11,6
Lisansüstü	Sayı	2	7	4		13
	Yüzde	1,8	1,2	,8		,9
Cevapsız	Sayı		1			1
	Yüzde		,2			,1
Toplam	Sayı	110	575	475	296	1456
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

18-24 yaş grubunun %48’le çoğunluğu lise ve dengi okul mezunu, %48,2’si ise yüksekokul/üniversite mezunudur. 25-39 yaş grubunda ilkokul %17,6, ortaokul % 20,3, Lise ve dengi okul mezunları %40,5, yüksekokul/üniversite mezunları %15 oranındadır. 40-54 yaş grubunda %31,2 oranıyla en çok ilkokul mezunu bulunmakla birlikte, ikinci sırada %29,3 oranında lise ve dengi okul mezunu yer almaktadır. Ay-

Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı ve Sorunları Araştırması

nı yaş grubunda ortaokul, mezunlarının oranı da %21,7'dir. 55 ve üzeri yaş grubunda büyük çoğunluk ilkokul mezunudur (%57,8). Bu yaş grubunun %14,9'u da ortaokul mezunudur. Yaşlılardan daha genç kesime doğru gidildikçe, öğrenim düzeyinin yükseldiği ve öğrenim düzeyi açısından kuşaklar arasında farklılığın olduğu görülmektedir.

Tablo 2.11. Yaş Gruplarına Göre Türkiye'de Ve Almanya'da Bitirilen Okul

Bitirilen Okul		Yaş Grupları				Toplam
		18-24	25-39	40-54	55 - +	
Okur-Yazar Değil	Sayı	1	11	24	26	62
	Yüzde	,9	1,9	5,1	8,8	4,3
Türkiye'de İlkokul	Sayı	12	95	148	170	425
	Yüzde	10,9	16,5	31,2	57,4	29,2
Türkiye'de Ortaokul	Sayı	10	100	93	44	247
	Yüzde	9,1	17,4	19,6	14,9	17,0
Türkiye'de Lise ve Dengi	Sayı	23	162	118	31	334
	Yüzde	20,9	28,2	24,8	10,5	22,9
Türkiye'de Ön Lisans	Sayı	3	8	10	1	22
	Yüzde	2,7	1,4	2,1	,3	1,5
Türkiye'de Yüksekokul/üniversite	Sayı	6	44	30	17	97
	Yüzde	5,5	7,7	6,3	5,7	6,7
Türkiye'de Lisansüstü	Sayı		3	3		6
	Yüzde		,5	,6		,4
Almanya'da İlkokul	Sayı		6		1	7
	Yüzde		1,0		,3	,5
Almanya'da Ortaokul	Sayı	6	17	10		33
	Yüzde	5,5	3,0	2,1		2,3
Almanya'da Lise ve Dengi Okul	Sayı	30	71	21		122
	Yüzde	27,3	12,3	4,4		8,4
Almanya'da Ön lisans	Sayı	3	11	6	1	21
	Yüzde	2,7	1,9	1,3	,3	1,4
Almanya'da Yüksekokul/Üniversite	Sayı	14	42	11	5	72
	Yüzde	12,7	7,3	2,3	1,7	4,9
Almanya'da Lisansüstü	Sayı	2	4	1		7
	Yüzde	1,8	,7	,2		,5
Cevapsız	Sayı		1			1
	Yüzde		,2			,1
Toplam	Sayı	110	575	475	296	1456
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

18-24 yaş grubundakilerin çoğu Türkiye'de (%20,9) ve Almanya'da (%27,3) lise ve dengi okul bitirenlerdir. İkinci sırada ise Türkiye'de ilkokul (%10,9) ve ortaokul (%9,1) ile Almanya'da yüksekokul/üniversite bitirenler bulunmaktadır (%12,7). 25-39 yaş grubundakilerin çoğu Türkiye'de ve lise ve dengi okul bitirmişlerdir (%28,2). Türkiye'de ortaokul bitirenlerin oranı %17,4, Almanya'da lise ve dengi okul bitirenlerin oranı %12,3'dür. Türkiye'de ve Almanya'da yüksekokul/üniversite bitirenlerin oranı ise birbirine yakındır (sırasıyla %7,7 ve %7,3). 40 -54 yaş grubunda en yüksek oran Türkiye'de ilkokulu bitirenlerindir (%31,2). Bu yaş grubunda Türkiye'de ortaokul bitirenlerin oranı %19,6 iken Türkiye'de Lise ve dengi okul bitirenlerin oranı daha fazladır (% 24,8).

55 ve üzeri yaş grubunda çoğunluk Türkiye'de ilkokul bitirenlerdir (%57,4). İkinci sırada Türkiye'de ortaokul bitirenler %14,9 yer alırken, Türkiye'de Lise ve dengi okul bitirenlerin oranı %10,5'tir. Bu yaş grubunda okur-yazar olmayanların oranı ise %8,8'dir.

Tablonun genelinde yaşlılardan daha genç yaşlara doğru gidildikçe hem Türkiye'de okul bitirenlerin hem de Almanya'da okul bitirenlerin oranının arttığı görülmektedir.

Tablo 2.12. Yaş Gruplarına Göre Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Yaş Grupları					Toplam
		18-24	25-39	40-54	55 - +	
İşsiz	Sayı	20	114	121	71	326
	Yüzde	18,7	19,8	25,5	24,0	22,5
Ücretli Çalışan	Sayı	13	231	190	52	486
	Yüzde	12,1	40,2	40,1	17,6	33,5
Ev Hanımı	Sayı	27	127	57	16	227
	Yüzde	25,2	22,1	12,0	5,4	15,6
Bağımsız İşyeri Sahibi	Sayı	3	29	38	4	74
	Yüzde	2,8	5,0	8,0	1,	5,1
Serbest Meslek	Sayı	1	36	30	3	70
	Yüzde	,9	6,3	6,3	1,0	4,8
Emekli	Sayı	1	4	25	147	177
	Yüzde	,9	,7	5,3	49,7	12,2
Öğrenci	Sayı	41	23			64
	Yüzde	38,3	4,0			4,4
Diğer	Sayı	1	9	13	3	26
	Yüzde	,9	1,6	2,7	1,0	1,8
Cevapsız	Sayı		2			2
	Yüzde		,3			,1
Toplam	Sayı	107	575	474	296	1452
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

18-24 yaş grubundakilerin büyük çoğunluğu öğrencidir (%38). %19'u işsiz, %25'i ev hanımı ve %12'si de ücretli çalışandır. 25-39 yaş grubundakilerin ise %40'ı ücretli çalışan, %22'si ev hanımı, %20'si işsizdir. Sadece %4'ü öğrencidir. 40-54 yaş grubunda ise çoğunluk yine ücretli çalışanlardır (%40). Bu yaş grubunun %26'sı işsiz, %12'si ev hanımı ve %8'i de bağımsız iş yeri sahibidir. 55 ve üzeri yaş grubundakilerin ise %24'ü işsiz, %18'i ücretli çalışan ve yarısı (%50) emeklidir.

Tablo 2.13. Öğrenim Düzeyine Göre Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Öğrenim Durumu								Toplam
	Okur-yazar yazar değil	İlkokul	Orta okul	Lise ve dengi	Ön Lisans	Yüksek okul/ üniversite	Lisans üstü	Cevapsız	
İşsiz	Sayı	110	77	112	3	25			340
	Yüzde	24,4	26,0	23,8	6,8	14,9			22,5
Ücretli Çalışan	Sayı	111	128	180	17	61	4	1	506
	Yüzde	24,6	43,2	38,3	38,6	36,3	30,8	100,0	33,6
Ev Hanımı	Sayı	88	42	67	3	6	1		237
	Yüzde	19,5	14,2	14,3	6,8	3,6	7,7		15,7
Bağımsız İşyeri Sahibi	Sayı	24	4	30	6	13	1		78
	Yüzde	5,3	1,4	6,4	13,6	7,7	7,7		5,2
Serbest Meslek	Sayı	7	7	30	2	20	3		70
	Yüzde	1,6	2,4	6,4	4,5	11,9	23,1		4,6
Emekli	Sayı	109	31	16	2	10			183
	Yüzde	24,2	10,5	3,4	4,5	6,0			12,1
Öğrenci	Sayı	4	4	24	7	24	4		63
	Yüzde	1,4	1,4	5,1	15,9	14,3	30,8		4,2
Diğer	Sayı	2	3	11	3	8			29
	Yüzde	0,4	1,0	2,3	6,8	4,8			1,9
Cevapsız	Sayı				1	1			2
	Yüzde				2,3	0,6			0,1
Toplam	Sayı	65	296	470	44	168	13	1	1508
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Okur-yazar olmayanların çoğu ev hanımı (%46,2), %23,1'i emekli ve %20'si de işsizdir. İlkokul mezunları içinde %24,6'sı ücretli çalışan, %24,4'ü işsiz, %24,2'si emekli, %19,5'i ise ev hanımıdır. Ortaokul mezunlarının çoğunluğu ücretli çalışandır (%43,2), %26'sı işsiz, %14,2'si ise ev hanımıdır. Lise ve dengi okul mezunları içinde ücretli çalışanların oranı yüksektir (%38,3). Yüksek okul ve üniversite mezunları içinde ise en büyük pay yine ücretli çalışanlara aittir (%36,3).

Tablo 2.14. Cinsiyete Göre Öğrenim Durumu

Öğrenim Durumu	Cinsiyet		Toplam	
	Erkek	Kadın		
Okur-yazar değil	Sayı	26	39	65
	Yüzde	2,4	8,7	4,3
İlkokul	Sayı	312	140	452
	Yüzde	29,2	31,3	29,8
Ortaokul	Sayı	226	71	297
	Yüzde	21,1	15,9	19,6
Lise ve dengi	Sayı	338	134	472
	Yüzde	31,6	30,0	31,1
Ön Lisans	Sayı	28	17	45
	Yüzde	2,6	3,	3,0
Yüksekokul/üniversite	Sayı	129	43	172
	Yüzde	12,1	9,6	11,3
Lisansüstü	Sayı	10	3	13
	Yüzde	,9	,7	,9
Cevapsız	Sayı	1		1
	Yüzde	,1		,1
Toplam	Sayı	1070	447	1517
	Yüzde	100,0	100,0	100,0

Cinsiyete göre öğrenim düzeylerinin dağılımında, okur yazar olmayanların kadınlarda biraz daha fazla olduğu, diğer okul mezunları oranlarının erkekler ve kadınlar açısından fazla farklılaşmadığı görülmektedir.

2.2. Aile Yapısı

Bilindiği gibi bireyler dünyaya geldikleri andan itibaren yaşadıkları sosyalleşme sürecinin sonucunda toplumun bir üyesi olurlar. Birey sosyalleşme süreciyle, mensubu olduğu toplumun kurallarını, yaşama biçimini, değerlerini, kültürünü öğrenir. Sosyalleşme süreci, aile ve toplumsal çevre içinde gerçekleşir. Bireyin sosyalleşmesinde birincil kurum olan aile de içinde yer aldığı toplumsal çevreden etkilenebilmektedir.

Almanya’da yaşayan Türkler, son 40 yıllık dönemde Almanya’ya göç eden, dolayısıyla bir yandan Türk toplumunun kültürel özelliklerini, geleneklerini taşıırken, aynı zamanda, Alman toplumu içinde hayatlarını sürdüren bir topluluğu oluşturmaktadırlar. Bu duruma bağlı olarak Türk nüfusun Alman toplumuyla ve Türk kültürüyle ilişkileri, göçün başladığı yıllardan bu yana geçen zaman ve kuşaklar açısından farklılıklar göstermesi beklenmektedir.

Almanya’ya göç, eşlerden birinin ‘gurbet bekârı’na dönüşmesiyle başlamıştır. İlk göç edenlerin önce iş bulup çalışmaları, ailelerini getirebilmek için yeterli bir ev kiralamaları, bunun için de maddi bir hazırlık yapmaları gerekiyordu (K. TURAN, 1997, s. 146). Ayrıca ilk dönemde, Almanya’ya çalışmaya gelenlerin düşüncesi belli bir süre çalışıp para biriktirerek ülkelerine dönmektir. Bu nedenle ilk yıllardaki göçmenler ‘heim’ adı verilen işçi yurtlarında kalmışlar ya da gettolarda oturmuşlardır (F. ŞEN ve Diğerleri, 1996, s.34). Geçen zaman içinde Almanya’daki Türklerin görece ayrılmış konumları devam etmekle birlikte, büyük bir farklılaşma ve çeşitliliğin ortaya çıktığı görülmektedir.

Öte yandan, Almanya’daki Türklerin hızlı bir değişim süreci içinde olduklarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. 40 yıllık bir süre içine Türkiye’de kır kent çelişkinisi yaşamış, sonra benzer bir durumla Almanya’da karşılaşmışlardır. Köy, küçük şehir ya da kasabada büyük şehre, oradan da Avrupa’ya, Avrupa’nın metropollerine göç etmişlerdir.

Bu itibarla ailenin kurulması, biçimi, büyüklüğü, aile içi ilişkiler, ailenin çevresiyle ilişkileri söz konusu şartlar ve değişim sürecinin etkisinde şekillenmiştir. Bu bölümde, araştırmanın evlilik, aile biçimi, aile büyüklüğü, konut özellikleri, aile içi ilişkiler, iş bölümü, rol dağılımı, çocuk eğitimi, komşu ve akrabalarla ilişkiler hakkındaki veriler ele alınarak, Türkiye’deki aileler ile karşılaştırılacak ve çeşitli değişkenlerle ilişkilendirilerek analiz edilecektir.

2.2.1. Evlilik

Tablo 2.15. Eşin Uyuşu

Eşin Uyuşu	Sayı	Yüzde
Türk-Türk Vatandaşı	1099	72,1
Türk-Alman Vatandaşı	236	15,5
Alman-Alman Vatandaşı	60	3,9
Alman-Türk Vatandaşı	10	,7
Diğer	7	,5
Cevapsız	113	7,4
Toplam	1525	100,0

‘ Kiminle evlisiniz? ’ sorusuna görüşülen kişilerin %72.1’i, Türk vatandaşı olan bir Türk ile, %15.5’i, Alman vatandaşı Türk ile, %3.9’u Alman vatandaşı Alman ile %0,7’si Türk vatandaşı Alman ile evli oldukları cevaplarını vermişlerdir.

Tablo 2.16. Eşin Akraba veya Hemşeri Olma Durumu

Eşin Akraba veya Hemşeri Olma Durumu	Sayı	Yüzde
Eşim Akrabam	381	25,0
Eşim Hemşerim	525	34,5
Diğer	367	24,0
Cevapsız	252	16,5
Toplam	1525	100,0

Öte yandan %25’inin akrabalarıyla, % 34.5’inin ise hemşerileriyle evli oldukları görülmektedir.

2.2.2. Aile Biçimi ve Hanehalkı Büyüklüğü

Hanelerin % 4,7’si tek kişilik hane, % 63,1’i anne-baba ve çocuklar, % 5,1’i anne ve evlenmemiş çocuklar, % 1,4’ü baba ve evlenmemiş çocuklar, % 2,1’i anne ve evlenmiş çocuklar, % 0,5’i baba ve evlenmiş çocuklar, %5,0’ı anne-baba ve evlenmiş çocuklar %2’si hane reisi ikinci kuşaktan olan anne-baba ve evlenmiş çocuklar, %14.6’si ise yalnızca eşlerden oluşmaktadır.

Aile tipleriyle ilgili sınıflamalar açısından bakıldığında, ailelerin, % 77.7 gibi yüksek bir oranının çekirdek ailelerden, % 9.6’sının geniş ailelerden, % 6.5’inin parçalanmış ailelerden, % 4.7’sinin tek kişilik hanelerden oluştuğu görülmektedir.

Türkiye ile karşılaştırılacak olursa, genel görünümüyle bazı paralellikler olmakla birlikte oranlar arasında farklar olduğu görülmektedir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün 1998 verilerine göre, Türkiye'deki çekirdek aile oranı %67,5, geniş aile oranı %20,8, tek kişilik hane %4,7, tek ebeveyn ve çocuklar %4,7, diğer parçalanmış aileler %2,1'dir. Buna göre Almanya'da yaşayan Türklerin çekirdek aile oranı Türkiye'ye göre %10,2 daha yüksek, geniş aile oranı ise %11,2 daha düşüktür; tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan ailelerin oranı 0,2 daha düşük (4,7-4,5), tek kişilik haneler aynı oradadır.

Tablo 2.17. Aile Biçimi

Aile Biçimi	Sayı	Yüzde
Tek Kişilik Aile	71	4,7
Anne-Baba ve Evlenmemiş Çocuklar	963	63,1
Anne ve Evlenmemiş Çocuklar	78	5,1
Baba ve Evlenmemiş Çocuklar	21	1,4
Anne ve Evlenmiş Çocuklar	32	2,1
Baba ve Evlenmiş Çocuklar	8	,5
Anne-Baba ve Evlenmiş Çocuklar	76	5,0
Anne-Baba ve Evlenmiş Çocuklar (Hane Reisi İkinci Kuşaktan)	31	2,0
Yalnızca Eşler	223	14,6
Diğer	6	,3
Cevapsız	16	1,0
Toplam	1525	100,0

Tablo 2.18. Hanahalkı Büyüklüğü

Hanahalkı Büyüklüğü	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1 kişi	68	4,5	4,7	4,7
2 kişi	279	18,3	19,3	24,0
3 kişi	235	15,4	16,3	40,3
4 kişi	367	24,1	25,4	65,8
5 kişi	324	21,2	22,5	88,2
6 kişi	115	7,5	8,0	96,2
7 kişi	37	2,4	2,6	98,8
8 ve üzeri	18	1,2	1,2	100,0
Toplam	1443	94,6	100,0	
Sistem	82	5,4		
Toplam	1525	100,0		

Araştırmamızın verilerine göre, ortalama hanehalkı büyüklüğü 3.83'dür. Türkiye Araştırmalar Merkezi'nin araştırmasına göre, 1993 yılı itibariyle Almanya'daki Türklerin hanehalkı büyüklüğü 4.1'dir (F. ŞEN ve Diğerleri, 1996, s.27). 12 yıllık bir süre içinde 0,18'lik bir değişimin olduğu düşünülebilir. Türkiye ile bir karşılaştırma yapılacak olursa, Türkiye'de 2003 yılı verilerine göre ortalama hanehalkı büyüklüğü 4.1'dir (HNEE, TNSA 2003). Buna göre ortalama hanehalkı büyüklüğü açısından 0.18 gibi az bir farkla Almanya'daki ailelerin daha küçük oldukları görülmektedir.

Tablo 2.19. Hanede Akraba Ve Hemşerilerin Yaşamaları Durumu

Hanede yaşayan akraba ve hemşeriniz var mı?	Sayı	Yüzde
Yok	1371	89,9
Akraba var	62	4,1
Hemşehri var	15	1,0
Cevapsız	77	5,1
Toplam	1525	100,0

‘Hanede yaşayan akraba ve hemşeriniz var mı?’ sorusuna ailelerin % 89,9’ı yok, % 4,1’i akraba var, % 1’i hemşehri var cevabını vermişlerdir.

2.2.3. Parçalanmış Aileler

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin %44,4’ü annelerinin, %35,5’i babalarının, %2,4’ü eşlerinin, %6,8’i çocuklarının Türkiye’de olduğunu belirtmişlerdir (Bkz. Tablo 2.20). Eş ve çocuklar esas alındığında, eşler açısından % 2,4, çocuklar açısından %6,8 oranında parçalanmış ailenin olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye’de kalma nedenlerine bakıldığında ise, %42,1’i kendi istekleri, %7’si vize alamama, %5,8’i ekonomik nedenlerle Türkiye’de kalmışlardır.

Tablo 2.20. Aile Bireylerinin Türkiye’de Kalma Durumu

Türkiye’de Kalan Aile Bireyleri	Sayı	Yüzde
Anne	677	44,4
Baba	541	35,5
Eş	37	2,4
Çocuklar	104	6,8
Toplam	1359	

Tablo 2.21. Türkiye’de Kalan Yakınların Kalış Sebebi

Türkiye’de Kalan Yakınların Kalış Sebebi	Sayı	Yüzde
Ekonomik Nedenler	88	5,8
Vize Alamamaları	106	7,0
Kendi İstekleri	642	42,1
Diğer	78	5,1
Total	914	59,9
Cevapsız	611	40,1
Toplam	1525	100,0

Aile bireyleri Almanya’da olanlar açısından ise, eşiyile ayrı yaşayanların oranı %3,7, çocuklarıyla ayrı yaşayanların oranı 6,2, hem eşi hem de çocuklarıyla ayrı yaşayanların oranı da 2,4’tür. Aile bireylerinin ayrı olması iş, eğitim, geçimsizlik ya da çocukların ayrı yaşama isteği gibi nedenlerle olabilmektedir.

Tablo 2.22. Eşi ve Çocukları Almanya’da Olanların Beraber Yaşama Durumu

Eşiniz ve çocuklarınız Almanya’da ise beraber mi yaşıyorsunuz?	Sayı	Yüzde
Birlikte yaşıyoruz	1196	78,4
Eşimle ayrı yaşıyoruz	56	3,7
Çocuklarımla ayrı yaşıyoruz	95	6,2
Eşim ve çocuklarımdan ayrı yaşıyorum	36	2,4
Diğer	25	1,6
Cevapsız	117	7,7
Toplam	1525	100,0

2.2.4. Konut

Ailelerin %20.1'inin oturdukları evin mülkiyeti kendilerine ait iken, %77.4'ünün kirada, %1.2'sinin lojmanda oturdukları tespit edilmiştir.

İçerisinde oturulan evin kullanım alanlarına bakıldığında ise ailelerin % 3.5'inin 40 m² ve altında, % 17.4'ünün 41 ile 60 m² arasında, % 50.2'sinin 61 ile 90 m² arasında, % 18'inin 91 ile 120 m², % 6.4'ünün 121 ile 200 m² arası büyüklükteki konutlarda % 0.9'unun ise 201 m² ve daha büyük konutlarda yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 2.23. Oturulan Evin Mülkiyet Durumu

Evin Mülkiyet Durumu	Sayı	Yüzde
Kendimize ait	307	20,1
Kira	1180	77,4
Lojman	19	1,2
Diğer	9	,6
Toplam	1515	99,3
Cevapsız	10	,7
Toplam	1525	100,0

Tablo 2.24. Oturulan Evin Büyüklüğü

Evin Büyüklüğü	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
40 ve altı	53	3,5	3,6	3,6
41- 60	265	17,4	18,0	21,6
61- 90	766	50,2	52,1	73,7
91-120	275	18,0	18,7	92,4
121-200	98	6,4	6,7	99,0
201ve üzeri	14	,9	1,0	100,0
Toplam	1471	96,5	100,0	
Cevapsız	54	3,5		
Toplam	1525	100,0		

2.2.5. Komşu ve Akrabalarla İlişkiler

Bilindiği gibi geleneksel Türk aile yapısı komşu ve akrabalarla yoğun ilişkilerin olduğu bir özelliğe sahiptir. Değişim sürecine bağlı olarak kent ortamında bu ilişkilerde azalma olsa da aile ilişkilerindeki bu özellik büyük ölçüde devam etmektedir. Almanya'da yaşayan Türk ailelerinin yabancı bir ülkede bulunmalarına rağmen bu özelliği sürdürdükleri görülmektedir. Almanya'ya göç olayı yaşanırken çoğunlukla akraba ve hemşehriler Almanya'da birbirleriyle yardımlaşarak aynı şehre ve şehrin belli bölgelerinde birbirlerine yakın mekanlara yerleşmişler ve buralarda bir topluluk oluşturmuşlardır. Dolayısıyla yabancı bir toplum içinde akrabalık ilişkilerinin ve dayanışmanın sürdürülmesi mümkün olmaktadır.

Tablo 2.25. Akrabalarla Görüşme Sıklığı

Akrabalarla Görüşme Sıklığı	Sayı	Yüzde
Haftada bir kaç kez	492	32.3
Haftada bir kez	340	22.3
Ayda bir kez	242	15.9
Özel günlerde (düğün, bayram, cenaze vs)	214	14.0
Hiç görüşmem	44	2.9
Burada akrabam yok	167	11.0
Cevapsız	26	1.7
Toplam	1525	100.0

Almanya'da yaşayan Türk ailelerinin yine Almanya'da yaşayan akrabaları ile ilişkilerinin değerlendirildiği soruya verilen cevaplara göre, ailelerin % 11'inin Almanya'da akrabalarının olmadığı saptanmıştır. Akrabalarla görüşme sıklığının %32,3 oranında haftada birkaç kez, %22,3 oranında haftada bir kez, %30 oranında ayda bir kez ve özel günlerde olduğu tespit edilmiş ve ailelerin %2,9'u da akrabaları ile hiç görüşmediklerini bildirmişlerdir.

Tablo 2.26. Alman Komşu ve Arkadaşlarla Görüşme Durumu

Alman Komşu ve Arkadaşlara Gitme Durumu	Sayı	Yüzde
Haftada bir kaç kez	96	6.3
Haftada bir kez	113	7.4
Ayda bir kez	178	11.7
Özel günlerde (düğün, bayram, cenaze vs)	339	22.2
Hiç gitmem	693	45.4
Dışarıda görüşüyoruz	89	5.8
Cevapsız	17	1.1
Toplam	1525	100.0

Almanya’da yaşayan Türk ailelerine “Alman komşu ve arkadaşlarınıza oturmaya gider misiniz?” şeklinde sorulan soruya verilen cevaplara bakıldığında, %45.4’lük bir çoğunluğun “hiç gitmem” dediği, % 22.2’sinin özel günlerde, % 11.7’sinin ayda bir kez, %13.7’sinin de haftada bir veya birkaç kez gittiği görülmektedir. Araştırma kapsamında görüşülenlerin %5.8’i de Alman komşu ve arkadaşları ile ancak dışarıda görüştiklerini belirtmişlerdir. Alman komşu ve arkadaşlara gitme oranı Türk komşu ve arkadaşlara göre düşük olmakla birlikte yine de yaklaşık % 20’lik bir kesimin Almanlarla yakın ilişki kurduklarını göstermektedir. Bu rakam 1970’li yıllarda Alman araştırmacıların tespit ettikleri %5 oranına göre hayli yüksek bir orandır (Bkz. K.Turan 1997, s.105). Bu veriye göre, geçen 20-30 yıllık süre içinde Almanya’daki Türklerin bir bölümünün Almanlarla daha yakın ilişki içine girdiklerini söyleyebiliriz.

Tablo 2.27. Türk Komşu ve Arkadaşlara Oturmaya Gitme Durumu

Türk Komşu ve Arkadaşlara Gitme Sıklığı	Sayı	Yüzde	Toplam Yüzde
Haftada bir kaç kez	322	21.5	21.5
Haftada bir kez	460	30.6	52.1
Ayda bir kez	333	22.2	74.3
Özel günlerde (düğün.bayram.cenaze vs)	243	16.2	90.5
Hiç gitmem	117	7.8	98.3
Diğer	26	1.7	100.0
Toplam	1501	100.0	

“Türk komşu ve arkadaşlarınıza oturmaya gider misiniz?” şeklinde sorulan soruya verilen cevaplara göre, görüşülen kişilerin %7,8’i hiç gitmemekte, % 21,5’i haftada birkaç kez, % 30,6’sı haftada bir kez, % 22,2’si ayda bir kez, % 16,2’si de özel günlerde gittiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 2.28. Yatılı Misafir Gelme Sıklığı

Yatılı Misafir Gelme Sıklığı	Sayı	Yüzde
Haftada birkaç kez	70	4.6
Ayda birkaç kez	239	15.7
Yılda birkaç kez	749	49.2
Hiç gelmez	432	28.3
Diğer	19	1.2
Toplam	1509	99.0
Cevapsız	16	1.0
Genel Toplam	1525	100.0

Görüşülen kişilerin “Evinize ne kadar sıklıkla yatılı misafir gelir?” sorusuna verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde, ailelerin yaklaşık yarısına yılda birkaç kez, %15.7’sine ayda birkaç kez, %4,6’sına da haftada birkaç kez yatılı misafir geldiği tespit edilmiştir. Görüşülen kişilerin verdikleri cevaplara göre %28.3’üne hiç yatılı misafir gelmemektedir.

2.2.6. Ailedeki Görev Dağılımı ve İşbölümü

Ailedeki görev dağılımına bakıldığında, market alışverişinde eşlerin birlikte yapma oranının yüksekliği göze çarpmaktadır (%46.8). Faturaların ödenmesinde erkekler öne çıkarken (%50.0), ütü yapmada kadınlar açık farkla öndedirler (%71.3). Ev içi onarımda erkek (%45.2) önde iken, çocuk bakımı (%54.2), kahvaltı hazırlama (%58.7), yemek pişirme (%73.4), bulaşık/çamaşır yıkama (%73.5), ev

toplama işinde (%61.2) kadın oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu dağılım, Türk ailesindeki geleneksel rol dağılımına paralel görünmektedir.

Ancak ütü yapma %9,6, çocuk bakımı %21,4, kahvaltı hazırlama %24, yemek pişirme %11,9, bulaşık/çamaşır yıkama %10 ve ev toplama %22,2 gibi geleneksel yapıda kadın işi olarak değerlendirilen işlerde de, birlikte yapma oranlarının çok düşük olmadığı görülmektedir. Yani cinsiyet rollerinde bir miktar değişim yaşandığı gözlenmektedir.

Tablo 2.29. Evde Görev Dağılımı

Evde Görev Paylaşımı	Kadın	Erkek	Birlikte	Çocuklar	Diğer	Cevapsız	Toplam
Market Alışverişi	28.7	16.1	46.8	0.9	0.2	7.4	100.0
Fatura Ödeme	15.1	50.0	18.4	1.0	4.1	11.4	100.0
Ütü	71.3	5.9	9.6	2.8	0.4	10.0	100.0
Ev İçi Onarım	21.4	45.2	17.2	1.3	3.2	11.7	100.0
Çocuk Bakımı	54.2	3.6	21.4	0.5	0.5	19.9	100.0
Kahvaltı Hazırlama	58.7	5.2	24.0	1.8	0.1	10.4	100.0
Yemek Pişirme	73.4	3.6	11.9	0.9	0.2	9.9	100.0
Bulaşık/Çamaşır Yıkama	73.5	3.5	10.0	2.0	0.5	10.5	100.0
Ev Toplama	61.2	3.3	22.2	2.6	0.2	10.4	100.0

2.2.7. Aile Bireyleri ve Yakın Akrabalarla İlişkiler

Aile bireylerinin birbirleri ile ve yakın akrabalarla ilişkilerin değerlendirilmesi amacıyla deneklere eş, çocuklar ve diğer akrabalarla ilişkilerinin nasıl olduğu sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 2.30'da verilmiştir.

Tablo 2.30. Aile Bireyleri ve Yakın Akrabalarla İlişkiler

Aile Bireyleri ve Yakın Akrabalarla İlişkiler	İyi	Orta	Kötü	Cevapsız	Toplam
Eşinizle ilişkilerinizi nasıl değerlendirirsiniz?	73,1	9,9	2,5	14,5	100,0
Çocuklarınızla ilişkilerinizi nasıl değerlendirirsiniz?	69,1	7,1	0,7	23,1	100,0
Eşinizin annesiyle ilişkilerinizi nasıl değerlendirirsiniz?	53,8	12,3	3,9	30,0	100,0
Eşinizin babasıyla ilişkilerinizi nasıl değerlendirirsiniz?	50,6	11,9	3,3	3,4	100,0
Eşinizin kardeşiyle ilişkilerinizi nasıl değerlendirirsiniz?	56,7	15,7	3,4	24,2	100,0
Diğer akrabalarla ilişkilerinizi nasıl değerlendirirsiniz?	59,0	18,6	2,7	19,7	100,0

Tablodan da görüleceği gibi eşiyile ilişkilerinin iyi olduğunu söyleyenlerin oranı %73,1'dir. Görüşülen kişilerin % 9,9'u eşiyile ilişkisini orta halli, %2,5'i ise kötü olarak değerlendirmiştir. Çocuklarla ilişkiler konusunda %69.1 oranında iyi, %7.1 oranında orta, %0.7 oranında kötü şeklinde cevaplara rastlanmış; eşin annesiyle ilişkide % 53.8 iyi, eşin babasıyla ilişkide %50.6 iyi, eşin kardeşiyle ilişkide %56.7 iyi, diğer akrabalarla ilişkilerde %59 iyi cevaplarının verildiği görülmektedir.

Aile içinde ve yakın akrabalarla ilişkilerde orta ve kötü cevaplarının oranlarına bakılarak, ailelerin yaklaşık %10'unda aile bireyleri arasında ve yakın akrabalarla ilişkilerde bazı sorunların yaşandığını, bunların %2 ile %3'lük bölümündeki sorunların daha ciddi olduğunu söyleyebiliriz.

2.2.8. Aile İçi Şiddet

Araştırma kapsamında görüşülen kadınlara “Eşiniz size fiziksel şiddet uyguladı mı?”, erkeklere ise “Eşinize fiziksel şiddet uyguladınız mı?” şeklinde aile içi şiddete ilişkin sorular sorulmuştur.

Tablo 2.31. Kadının Eşinden Fiziksel Şiddet Görme Durumu

Eşiniz size fiziksel şiddet uyguladı mı?	Sayı	Yüzde
Hayır	323	71,46
Çok nadir	35	7,74
Bazen	24	5,30
Sık sık	12	2,65
Cevapsız	58	12,83
Toplam	452	100,0

Cevaplara bakıldığında, kadınların %71.46'sının eşinin fiziksel şiddetine maruz kalmadıklarını, %7.74'ünün çok nadir, % 5,3'ünün bazen ve %2.65'inin de sık sık fiziksel şiddete uğradıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 2.32. Erkeğin Eşine Fiziksel Şiddet Uygulama Durumu

Eşinize fiziksel şiddet uyguladınız mı?	Sayı	Yüzde
Hayır	833	54,6
Çok nadir	118	7,7
Bazen	46	3,0
Sık sık	8	,5
Toplam	1005	65,9
Cevapsız	520	34,1
Toplam	1525	100,0

Erkeklerinin %54,6'sı eşine fiziksel şiddet uygulamadığını, %7,7'si çok nadir, yaklaşık %3'ü bazen, %0,5'i ise sık sık şiddete başvurduğunu belirtmiştir. Erkeklerin % 34,1'i ise şiddet ile ilgili soruya cevap vermemiştir.

Erkek ve kadın cevapları karşılaştırıldığında, 'çok nadir' cevapları yaklaşık aynı (% 7,74 ve % 7,70), 'bazen' ve 'sık sık' oranlarında ise kadınlarda biraz daha yüksek olduğu görülmektedir (% 5,3, % 2.6 ile % 3, % 0,5). Kadın cevapları esas alınarak 'çok nadir', 'bazen', 'sık sık' cevapları toplandığında, 15,6 oranı elde edilmektedir. Aile Araştırma Kurumu'nun Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları adlı araştırmasına göre, Türkiye'de eşe karşı fiziksel şiddet oranı % 34'tür (Bkz. AAK, 1994). Bu araştırmanın sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, Almanya'daki Türkler arasında eşe karşı fiziksel şiddet oranının daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak, cevapsız oranının yüksekliği göz önünde bulundurularak cevaplayıcıların gerçek durumu ifade etmektен çekindikleri ya da Almanya'da şiddetle mücadele uygulamalarının caydırıcı olduğu düşünülebilir.

Tablo 2.33. Ailede Çocuklara Fiziksel Şiddet Uygulanma Durumu/Sıklığı

Siz veya eşiniz çocuklarınızı döver misiniz?	Sayı	Yüzde
Hayır	876	57,4
Çok nadir	283	18,6
Bazen	101	6,6
Sık sık	3	,2
Cevapsız	262	17,2
Toplam	1525	100,0

“Siz veya eşiniz çocuklarınızı döver misiniz?” sorusuna görüşme yapılan kişilerin %57,4’ü hayır, %18,6’sı çok nadir, %6,6’sı bazen, %0,2’si ise sık sık cevabını vermiş, %17,2’si ise bu soruya cevap vermemiştir. Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları araştırmasına göre, Türkiye’de çocuğa karşı fiziksel şiddet oranı %46 olduğu (Bkz. AAK, 1994) göz önünde bulundurulacak olursa, bu oranların da eşe karşı şiddet konusunda olduğu gibi Türkiye’ye göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum da yine Almanya’daki şiddetle mücadele konusunda uygulanan yaptırımların caydırıcılığı ile açıklanabilir.

2.2.9. Ailede Karar Verme

Görüşme yapılan kişilere “Aşağıdaki konularda kim karar verir?” sorusu yöneltilmiş ve erkek ve kadından alınan cevaplar aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.34. Ailede Karar Verme Kadın Cevapları

Karar Verme Durumu	Ben	Eşim	Birlikte	Toplam
Ev seçiminde kim karar verir?	22,5	6,8	70,7	100,0
Ev düzeninde kim karar verir?	44,1	3,8	52,1	100,0
Çocuklar konusunda kim karar verir?	22,2	3,1	74,1	100,0
Alışveriş konularında kim karar verir?	40,2	2,3	57,5	100,0
Akrabalarla ilişkilerde kim karar verir?	21,6	4,7	73,8	100,0
Komşularda ilişkilerde kim karar verir?	30,1	4,5	65,4	100,0
Oy verme/siyasette kim karar verir?	25,3	11,3	63,4	100,0
Dini konularda kim karar verir?	32,5	4,2	63,4	100,0
Kılık-kıyafet konusunda kim karar verir?	39,2	4,1	56,7	100,0
Tatil/eğlence konusunda kim karar verir?	16,4	4,2	79,4	100,0
Yemek tercihi konusunda kim karar verir?	43,4	5,4	51,2	100,0

Tablo 2.35. Ailede Karar Verme Erkek Cevapları

Karar Verme Durumu	Ben	Eşim	Birlikte	Toplam
Ev seçiminde kim karar verir?	14,6	13,6	71,9	100,0
Ev düzeninde kim karar verir?	35,4	7,2	57,4	100,0
Çocuklar konusunda kim karar verir?	13,5	8,5	78,0	100,0
Alışveriş konularında kim karar verir?	25,6	9,6	64,8	100,0
Akrabalarla ilişkilerde kim karar verir?	7,9	11,1	81,0	100,0
Komşularda ilişkilerde kim karar verir?	8,4	10,5	81,0	100,0
Oy verme/siyasette kim karar verir?	3,3	21,2	75,5	100,0
Dini konularda kim karar verir?	4,1	15,7	80,2	100,0
Kılık-kıyafet konusunda kim karar verir?	11,2	14,8	74,0	100,0
Tatil/eğlence konusunda kim karar verir?	5,1	13,0	81,9	100,0
Yemek tercihi konusunda kim karar verir?	29,7	12,0	58,3	100,0

Ailede karar verme ile ilgili cevaplara bakıldığında, hem erkekler hem de kadınların yaklaşık %50 ile %70 arasında değişen oranlarda birlikte karar verildiğine ilişkin cevapları dikkat çekmektedir. Ev içi işleri ilgilendiren konularda ise kadınların karar vermesi oranının biraz daha yüksek olduğu görülmektedir.

2.2.10. Çocuklardan Farklı Düşünme

Tablo 2.36. Çocuklardan Farklı Düşünme

Çocuklardan Farklı Düşünme	Evete	Hayır	Cevapsız	Toplam
Kılık-kıyafet seçimi konusunda çocuklarınızla farklı mı düşünüyorsunuz?	32.1	22.8	45.0	100.0
Arkadaş seçimi konusunda çocuklarınızla farklı mı düşünüyorsunuz?	30.8	22.2	47.1	100.0
Eğlence konusunda çocuklarınızla farklı mı düşünüyorsunuz?	18.0	31.2	50.8	100.0
Okul ve meslek seçimi konusunda çocuklarınızla farklı mı düşünüyorsunuz?	16.5	31.1	52.5	100.0
Siyasi görüşler konusunda çocuklarınızla farklı mı düşünüyorsunuz?	6.5	37.5	56.0	100.0
Dini tutumlar konusunda çocuklarınızla farklı mı düşünüyorsunuz?	15.3	32.4	52.3	100.0
Evlilik ve aile hayatına bakışta çocuklarınızla farklı mı düşünüyorsunuz?	10.8	34.9	54.4	100.0
Yemek alışkanlıkları konusunda çocuklarınızla farklı mı düşünüyorsunuz?	16.6	31.7	48.3	100.0
Geleneklere bağlılık konusunda çocuklarınızla farklı mı düşünüyorsunuz?	13.3	33.2	53.5	100.0
Harcama ve tüketim alışkanlıkları konusunda çocuklarınızla farklı mı düşünüyorsunuz?	21.3	28.8	49.9	100.0
Akrabalarla ilişkiler konusunda çocuklarınızla farklı mı düşünüyorsunuz?	10.8	34.6	54.6	100.0

Kuşaklar arasındaki farklılaşmanın düzeyini öğrenmek amacıyla sorulan “Hangi konularda çocuklarınızdan farklı düşünüyorsunuz?” sorusuna alınan cevaplara göre, farklı düşünenlerin oranının %10 ile %30 arasında değiştiği, en fazla farklı düşünülen konuların kılık kıyafet (%32,1) ve arkadaş seçimi (%30,8) konuları olduğu; ikinci sırada harcama ve tüketim alışkanlıkları (%21,3) ile eğlencenin (%18) geldiği görülmektedir. En düşük farklı düşünme oranı ise % 6,5 ile siyasi konulardadır.

2.2.11. Ailelerin Ekonomik Durumu

Ailelerin ekonomik durumlarını tespit etmek amacıyla, ailede kimlerin çalıştığı, ailenin aylık ortalama geliri, gelirin ihtiyaçları karşılama durumu, birikim yapıp yapamadıkları, birikimlerin değerlendirilme biçimi ve ailelerin aldıkları yardımlarla ilgili sorular sorulmuş ve alınan cevaplar aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.37. Ailenizde Çalışan Bireyler

Ailenizde kimler çalışıyor?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Sadece baba	711	46,6	51,3	51,3
Sadece anne	112	7,3	8,1	59,4
Anne ve baba	228	15,0	16,5	75,9
Baba ve çocuklar	55	3,6	4,0	79,9
Anne ve çocuklar	32	2,1	2,3	82,2
Anne, baba ve çocuklar	80	5,2	5,8	87,9
Karı-koca emekli	6	,4	,4	88,4
Koca emekli	41	2,7	3,0	91,3
Diğer	120	7,9	8,6	100,0
Toplam	1385	90,8	100,0	
Cevapsız	140	9,2		
Toplam	1525	100,0		

Ailelerin yarısına yakınlık bölümünde %46,6 sadece baba, %7,3'ünde sadece anne, %15'inde anne ve baba, %3,6'sında baba ve çocuklar, %2,1'inde anne ve çocuklar, %5,2'sinde anne, baba ve çocuklar çalışmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında ise, ailelerin %53,9'unda bir kişinin, %25,9'unda ise iki veya daha fazla kişinin çalışmakta olduğu görülmektedir.

Tablo 2.38. Ailelerin Gelir Durumu

Gelir Grupları (Euro)	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
150 -500	33	2,2	2,4	2,4
501-1000	267	17,5	19,6	22,0
1001-2000	746	48,9	54,7	76,7
2001-4000	277	18,2	20,3	97,1
4001-6000	32	2,1	2,3	99,4
6001-10000	8	,5	,6	100,0
Toplam	1363	89,4	100,0	
Cevapsız	162	10,6		
Toplam	1525	100,0		

“Ailece ortalama aylık geliriniz ne kadar?” sorusuna alınan cevaplara göre, ailelerin % 2,2'si 150 ile 500 Euro, %17,5'i 501 ile 1.000 Euro, % 48,9'u 1001 ile 2000 Euro, % 18,2'si 2001 ile 4.000 Euro, %2,1'i 4001 ile 6000 Euro, %0,5'inin 6001 ile 10.000 Euro arasında aylık gelire sahiptir. Bu verilere göre, ailelerin yaklaşık yarısının gelirlerinin 1.000 ile 2.000 Euro arasında olduğu ve ortalama aylık gelirin 1.781 Euro olduğu görülmektedir.

Tablo 2.39. Gelirin İhtiyaçları Karşılama Durumu

Geliriniz ihtiyaçlarınızı karşılamakta yeterli mi?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Yeterli	527	34,6	34,9	34,9
Kısmen yeterli	553	36,3	36,7	71,6
Yetersiz	428	28,1	28,4	100,0
Toplam	1508	98,9	100,0	
Cevapsız	17	1,1		
Toplam	1525	100,0		

‘Geliriniz ihtiyaçlarınızı karşılamakta yeterli mi?’ sorusuna ise deneklerin %34,6’sı yeterli, %36,3’i kısmen yeterli, %28,1’i yetersiz cevaplarını vermişlerdir.

Tablo 2.40. Birikimlerin Nasıl Değerlendirildiği

Birikimlerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?	Sayı	Yüzde
Birikim yapamıyorum	953	62,5
Alman bankalarında	114	7,5
Türk bankalarında	109	7,1
Almanya’da gayrimenkul	167	11,0
Türkiye’de gayrimenkul	201	13,2
Almanya’da yatırım	76	5,0
Türkiye’de yatırım	127	8,3

Görüşülen kişilerin %62,5’i bkrım yapamadıklarını ifade etmişler, bkrım yaptıklarını belirtenlerin cevaplarına göre ise Türkiye’de ve Almanya’da gayrimenkul yatırımı oranlarının biraz daha yüksek olduğu, sonrasında ise Türkiye’de yatırım ile Alman ve Türk bankalarında değerlendirme oranlarının geldiği görülmektedir.

Tablo 2.41. Herhangi Bir Yerden Yardım Veya Destek Alınıp Alınmadığı

Herhangi bir yerden yardım veya destek alıyor musunuz?	Sayı	Yüzde
Evet	551	36,1
Hayır	934	61,2
Toplam	1485	97,3
Cevapsız	40	2,7
Toplam	1525	100,0

“Herhangi bir yerden yardım veya destek alıyor musunuz?” sorusuna deneklerin %36,1’i evet, %61,2’si hayır cevabını vermişlerdir. Evet cevabını verenlere yöneltilen “Kimlerden yardım alıyorsunuz?” sorusuna alınan cevaplar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.42. Yardım Alınan Yerler

Kimlerden yardım alıyorsunuz?	Sayı	Yüzde
Aile çevresinden	150	9,8
Komşulardan	1	,1
Hemşehriiler	2	,1
Alman makamlarından	509	33,4
Vakıf ve dernekler	1	,1
Hayırseverler	1	,1
Diğer	6	,4
Toplam	670	43,9
Cevapsız	855	56,1
Toplam	1525	100,0

Tabloda görüldüğü gibi % 33,4 oranıyla en yüksek oranda Alman makamlarından, ikinci sırada ise % 9.8 oranında aile çevresinden yardım alınmaktadır. Bilindiği gibi refah devleti uygulamalarının en yaygın biçimde hayata geçirildiği ülkelerden birisi olan Almanya'dır. Almanya'da yaşayan bireyler işsizlik ödeneği, asgari gelir desteği, kira yardımı, çocuk yardımı gibi yardımlardan yararlanmaktadırlar. Bu duruma bağlı olarak araştırmamızda en yüksek oranda yardım alınan yer olarak Alman makamları çıkmaktadır. Yaklaşık % 10 olan aile çevresinden cevabı ise aile dayanışmasının bir ifadesi olarak değerlendirilmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL SORUNLARI

Araştırmanın önceki bölümünde temel olarak Almanya'da yaşayan Türk ailelerinin aile yapıları ve bununla ilgili sorunlar ele alınmış ve bu konularda elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Bu bölümde ise vatandaşlarımızın yaşadığı sosyo-kültürel sorunlar ile yasalardan ve ya yasaların uygulanmasından kaynaklanan bazı sorunlar hakkında elde edilen veriler değerlendirilecektir.

Yurtdışında yaşayan Türklerle ilgili değişik zamanlarda yapılan çeşitli çalışmalarda vatandaşlarımızın farklı nedenlerle çok çeşitli sorunlar yaşadıkları ve bu sorunlarla baş etmede büyük zorluklar yaşadıkları sürekli dile getirilmektedir. Uyum sorunlarından işsizlik sorunlarına, eğitim sorunlarından sosyal güvenlik sorunlarına kadar yaşanan değişik sorunlar ve nedenleri ülkelere göre bazı değişiklikler gösterse de büyük ölçüde sorunların ve nedenlerinin benzer olduğu ve zamanla çözülmek yerine sürekli ertelendiği gözle çarpılmaktadır.

Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çok sayıda araştırma yapıldığı ve bu araştırmalarla birçok değişik verinin toplandığı daha önce detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Almanya'daki durumu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmaların birçok konuda çeşitli veriler sağlamış olmasına rağmen, konunun özelliği ve yaşanan sorunların boyutu düşünüldüğünde, daha kapsamlı ve yeni sorunları da içerecek yeni araştırmalara ihtiyaç duyulduğu bu alanda herkesin dile getirdiği bir durumdur.

Daha öncede dile getirildiği gibi bu çalışma, Almanya'daki vatandaşlarımızla ilgili genel tabloyu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Sorunlarla ilgili toplanan veriler de araştırmanın bu genel çerçevesi içinde şekillendirilmiştir. Söz konusu durum bir tercih olmaktan çok

bir zorunluluktur. Çünkü yaşanan sorunların yoğun ve çeşitli boyutları olan sorunlar olması, bu araştırmanın kapsamında söz konusu sorunların sadece genel hatlarıyla ele alınmasına neden olmuştur. Verilerin değerlendirilmesiyle daha açık bir şekilde görülebileceği gibi detaylı veriler elde edilememiş olsa da sorunların hangi konularda yoğunlaştığı ve ilgililerin hangi alanlara dikkatlerini yöneltmeleri gerektiği gibi hususlarda önemli sonuçların ortaya çıkarıldığı söylenebilir. Her sosyal konuda olduğu gibi bu çok sorunlu alanla ilgili de ancak çok sayıda ve kapsamlı araştırmalarla gerçeklerin daha iyi ortaya konabileceği şüphesizdir.

Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesine Almanya'daki vatandaşlarımızın şimdiye kadar yaşadıkları/yaşamakta oldukları en önemli sorunun/sorun alanının ne olduğu ile ilgili verilerin değerlendirilmesiyle başlanacaktır. Daha sonra işsizlik sorunu ve onunla ilgili olarak mesleki eğitim, uyum sorunları, hangi konularda uyum sorunu yaşandığı, çocukların Almanya'da yetişmesinden duyulan kaygılar, çocukların eğitimi için tercih edilen ülke, Almanca ve Türkçe konusunda yaşanan sorunlar, hangi dil ile yapılan televizyon programlarını izledikleri ve hangi dil ile çıkarılan gazete ve dergileri okudukları, yabancı düşmanlığı, Türklerin Almanlarla ve kendi aralarındaki ilişkileri, aile birleştirmeleri konusunda yaşanan sorunlar, ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri ve vize uygulamalarıyla ilgili yaşanan sorunlar, Alman ve Türk makamlarıyla ilişkilerde yaşanan sorunlar hakkında elde edilen veriler üzerinde durulacaktır.

Şüphesiz sorunların yaşanması, sorunları yaşayan kişilerin bir çok özelliğine göre farklılık gösterecektir. Bu gerçekten yola çıkarak yaşanan sorunların yaşanma sıklığının ortaya çıkarılması yanında, yaşanan bazı sorunlar ile bu sorunları yaşayan kişilerin bazı özellikleri karşılaştırılarak sorunların nedenlerinin daha iyi görülmesine çalışılacaktır. Ayrıca bazı sorunların nedenleri hakkında vatandaşlarımızın görüşleriyle ilgili veriler üzerinde de durularak sorunların yaşayanlar açısından nedenleri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

3.1. Almanya'daki Türklerin Şimdiye Kadar Yaşadıkları veya Yaşamakta Oldukları En Önemli Sorun veya Sorun Alanı

Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili değişik zamanlarda yapılan çeşitli çalışmalarda, vatandaşlarımızın yaşadıkları sorunlar değişik şekillerde ele alınmış ve yorumlanmıştır. Değişik açılardan ve farklı boyutlardan ele alınsa da yaşanan sorunlar söz konusu olduğunda, bütün çalışmalarda benzer sorunlar üzerinde durulduğu ve bu sorunların nedenlerinin ortaya çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak sorunları yaşayanlar açısından hangi sorunun veya sorun alanının en önemli olduğuyla ilgili herhangi bir kapsamlı veri bulunmamaktadır.

En önemli sorunun veya sorun alanının ortaya çıkarılması amacıyla hazırlanan soruda; belli başlı sorun veya sorun alanları sıralanarak cevaplayıcılar açısından bunların hangilerinin kendileri için en önemli olduğunu belirtmeleri istenmiştir. Soruda sıralanan sorunların dışında cevaplayıcılar açısından en önemli kabul edilen herhangi bir başka sorun veya sorun alanı varsa bunu belirtmeleri için açık uçlu bir seçeneğe yer verilerek belirtmeleri istenmiştir. Bu şekilde Almanya'daki Türklerin gözünden en önemli sorun veya sorun alanının ne olduğu ve bu sorunların yaygınlık düzeyi ile ilgili genel bir tablonun çıkarılması amaçlanmıştır.

Yaşanan en önemli sorun alanıyla ilgili soruda; işsizlik, yabancı düşmanlığı, aile birleştirmeleri, aile parçalanması, dil sorunları, sosyal güvenlik sorunları, vize işlemleri, çifte vatandaşlık, Almanların önyargıları, örgütlenme/dayanışma eksikliği, kuşak çatışması, uyuşturucu/alkol kullanımı gibi konular yer almaktadır. Tablo 3.1 de en önemli sorun veya sorun alanıyla ilgili alınan sonuçlar görülmektedir.

Tablo 3.1. Şimdiye Kadar Yaşanan/Yaşanmakta Olan En Önemli Sorun/Sorun Alanı

Sorun/sorun alanı	Sayı	Yüzde
İşsizlik	455	32.6
Yabancı düşmanlığı	112	8.0
Aile bireylerindeki sorunlar	26	1,9
Aile parçalanması	95	6,8
Dil sorunu	193	13.8
Sosyal güvenlik sorunları	64	4.6
Vize işlemleri	10	0.7
Çifte vatandaşlık	72	5.2
Almanların ön yargıları	139	10.0
Örgütlenme/dayanışma eksikliği	48	3.4
Kuşak çatışması	48	3.4
Uyuşturucu/alkol kullanımı	19	1.4
Diğer	87	6.2
Toplam cevap	1394	91.4
Cevapsız	131	8.6
Toplam	1525	100,0

Tablo 3.1'de görüldüğü gibi işsizlik sorunu soruya cevap verenlerin %32.6'sına göre yaşanan veya yaşanmakta olan en önemli sorun veya sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunu %13.8 oranıyla dil sorunu takip etmektedir. Almanların ön yargılarını ve yabancı düşmanlığını en önemli sorun alanı olarak gören Türklerin oranı ise sırasıyla %10.0 ve %8.0'dir. Diğer sorunların en önemli sorun olarak görülme oranları ise sırasıyla; aile parçalanması % 6.8, çifte vatandaşlık %5.2, sosyal güvenlik sorunları %4.6, örgütlenme ve dayanışma eksikliği ile kuşak çatışması %3.4, aile bireylerindeki sorunlar %1.9, alkol ve uyuşturucu kullanımı %1.4 ve vize işlemleriyle ilgili sorunlar %0.7'dir. Bunların dışındaki sorun veya sorun alanlarının kendileri için en önemli sorun alanı olduğunu belirtenlerin oranı %5.7'dir. Ancak bunlardan sadece 25 kişi kendileri için ön önemli sorunun ne olduğunu belirtmişlerdir. Bu sorunların da çoğunlukla soruda sıralanan sorunların parçaları konumundaki sorunlar olduğu görülmüştür.

Almanya'da yaşayan Türklerin en önemli sorun alanı olarak işsizlik sorununu görmeleri beklenen bir sonuçtur. Çünkü son resmi verilere göre Almanya'da genel işsizlik oranının % 9.4 olmasına rağmen bu ülkede yaşayan vatandaşlarımız arasındaki işsizlik oranı %23.8'dir. Vatandaşlarımız arasındaki bu yüksek işsizlik oranının bir çok değişik nedeni olduğu bilinmektedir. Özellikle Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra önemli fabrikaların işçilik maliyetlerinin düşük olduğu ve vergi avantajlarının sağlandığı Doğu Bloku ülkelerine taşınması nedeniyle, Almanya'da genel bir işsizlikten söz edilmektedir. İşsizlik sorunundan sonra en önemli sorun olarak belirtilen dil sorunu, sonra Almanların ön yargıları, yabancı düşmanlığı ve diğer konular, ileri ki bölümlerde araştırmada elde edilen veriler ışığında ayrıntılı olarak değerlendirilecektir. Ancak öncelikle vatandaşlarımızın eğitim durumlarına ve Almanya'da kalış sürelerine göre karşılaşılan en önemli sorunun ne olduğunun, değişip değişmediğinin üzerinde durulması yararlı olacaktır.

3.1.1. Yaşanan En Önemli Sorun/Sorun Alanı ile Vatandaşlarımızın Eğitim Durumu ve Almanya'da Kalış Süresi Arasındaki İlişki

Vatandaşlarımızın eğitim düzeyine göre yaşanan en önemli sorunun veya sorun alanının ne olduğu, farklılaşıp farklılaşmadığı konusunda ilgili karşılaştırmalardan anlamlı ilişkiler elde edilememiştir. Bir başka ifade ile farklı eğitim düzeyindeki vatandaşlarımıza göre en önemli sorunun ne olduğu farklılaşmamaktadır.

Almanya'da kalış süresinin, en önemli sorunun ne olduğu algısını değiştirebilecek bir faktör olabileceği düşüncesi ile yapılan karşılaştırmada, kalış süresinin bazı sorunların daha yüksek veya daha düşük oranda en önemli sorun olarak düşünülmesinde etkili olduğu görülmüştür. İşsizliğin ve diğer sorunların en önemli sorun olarak düşünülmesinde etkili bir faktör olarak görülmeyen vatandaşlarımızın Almanya'da kalış süresi, dil sorununda, Almanların önyargılarını değerlendirmede ve yabancı düşmanlığı konularında etkili olduğu görülmüştür. Söz konusu değişkenlerin karşılaştırılması aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3.2. Almanya'da Kalış Süresine Göre Dil, Yabancı Düşmanlığı ve Önyargıların En Önemli Sorun Olarak Görülmesi

Almanya'da Kalış süresi/yıl	Dil Sorunu	Almanların Önyargıları	Yabancı düşmanlığı
1-5	% 33.8	% 4.4	% 4.4
6-10	% 22.8	% 2.0	% 5.9
11-20	% 16.0	% 9.2	% 8.2
21-30	% 9.5	% 12.9	% 7.8
31-35	% 8.8	% 11.0	% 8.8
35+	% 4.1	% 13.3	% 8.9

İşsizlik sorunundan sonra vatandaşlarımız arasında en önemli sorun alanı olarak görülen dil sorunu(%13.8), Almanların önyargıları (%10.0) ve yabancı düşmanlığı (%8.0) ile vatandaşlarımızın Almanya'da kalış süreleri arasında, en azından yüzdeler oranlardaki farklılaşmalar itibariyle bir ilişki olduğu görülmektedir.

Dil sorununu en önemli sorun/sorun alanı gören vatandaşlarımızın oranı, 1-5 yıl süresince Almanya'da yaşayanlar arasında %33.8 gibi yüksek bir orana çıkmaktadır. Bu oran Almanya'da yaşama süresine bağlı olarak düzenli olarak azalmakta ve 35 yıldan fazla Almanya'da yaşayanlar arasında % 4.1 gibi düşük bir orana ulaşmaktadır. Sonuçta dil sorununun en önemli sorun olarak görülmesi ile Almanya'da yaşama süresi arasında ters orantılı bir ilişki bulunmaktadır.

Diğer taraftan, Almanların ön yargılarını en önemli sorun/sorun alanı gören vatandaşlarımızın oranı, 1-5 yıl süresince Almanya'da yaşayanlar arasında %4.4 gibi düşük bir oranda kalmaktadır. Buna karşılık bu oran, Almanya'da yaşama süresine bağlı olarak düzenli olmasa da sürekli artmakta ve 35 yıldan fazla Almanya'da yaşayanlar arasında %13.3 gibi yüksek bir orana ulaşmaktadır. Sonuçta, Almanların ön yargılarını en önemli sorun/sorun alanı görülmesi ile Almanya'da yaşama süresi arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır.

1-5 yıl arasında Almanya'da yaşayan vatandaşlarımız içinde yabancı düşmanlığını en önemli sorun/sorun alanı görenler içinde %4.4 gibi düşük bir oranda kalırken, bu oran Almanya'da yaşama süresine bağlı olarak az da olsa düzenli olarak artmaktadır. Bu oran ise 35 yıldan fazla Almanya'da yaşayanlar arasında %8.9 gibi bir orana ulaşmaktadır. Bir başka ifade ile yüzdeler dağılımları itibariyle yabancı düşmanlığını en önemli sorun/sorun alanı görülmesi ile Almanya'da yaşama süresi arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır.

Dil sorununun en önemli sorun olarak görülmesinin ve bunun Almanya'da yaşama süresine göre sürekli azalması, olumlu ve beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, Almanya'da yaşama süresinin artmasıyla yabancı düşmanlığı ve Almanların önyargılarının en önemli sorun/sorun alanı olarak düşünülmesinin de artması, vatandaşlarımızın Alman toplumuyla ilişkileri açısından üzerinde önemle durulmayı gerektirecek bir sonuçtur.

3.2. İşsizlik Sorunu

Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızdan işçi statüsünde bulunan 705.542 vatandaşımızın, 167.519'u işsizdir. Bu vatandaşlarımız arasında %23.8'lik bir işsizlik oranı olduğunu göstermektedir. Araştırmanın örneklemini oluşturan 1525 kişinin %22.5 'i işsizlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla araştırmada elde edilen verilerden bu işsiz vatandaşlarımızın bir çok özelliğinin öğrenilmesi ve işsizlik sorununun daha iyi anlaşılması mümkün olacaktır. Bu çerçevede, bu bölümde öncelikle işsiz vatandaşlarımızın hangi yaş grupları içinde yer aldıkları üzerinde durulacak, daha sonra eğitim düzeyi ve işsizlik ilişkisi incelenecektir. Son olarak vatandaşlarımızın bakış açısından işsizliğin ve mesleki eğitimden yeterince yararlanamama sorununun nedenleri değerlendirilecektir.

3.2.1. Yaş Gruplarına Göre İşsizlik

İşsiz vatandaşlarımızın yaş gruplarına göre dağılımları, işsizliğin hangi yaş gruplarındaki vatandaşlarımız arasında daha yaygın olarak görüldüğünün ortaya çıkarılması açısından özellikle üzerinde durulması gereken bir konudur. Aşağıdaki tabloda işsiz vatandaşlarımızın hangi yaş grupları içinde yer aldığı görülmektedir

Tablo 3.3. Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranı

Yaş grupları	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66+	
İşsizlik %	7,7	21,8	30,4	23,0	17,2		100,0

Tabloda da görüldüğü gibi en yüksek işsizlik % 30.4 oranıyla 36-45 yaş grupları arasındaki vatandaşlarımızda görülmektedir. Bunu %23.0 oranıyla 46-55 yaş grubundakilerin izlediği görülmektedir. Daha sonraki en yüksek işsizliğin bulunduğu yaş grubu ise % 21.8 ile 26-35 yaş grubundakilerdir. Çoğunluğu öğrenim yaşında olmasından dolayı işsizlik % 7.7 ile doğal olarak 18-25 yaş arasındaki vatandaşlarımız arasında en düşük oranda görülmektedir. Daha sonraki en düşük işsizlik oranının görüldüğü yaş grubu ise % 17.2 ile 56-65 yaşları arasındaki vatandaşlarımızdır. Genel olarak vatandaşlarımız arasında yüksek olan işsizlik, değişik faktörler nedeniyle yukarıda belirtilen yaş dilimleri arasında belirtilen oranlarda dağıldığı söylenebilir.

3.2.2. İşsizlik ve Eğitim Düzeyi

Almanya'daki vatandaşlarımızın işsizlik sorunu gündeme geldiğinde hemen herkes vatandaşlarımızın işsiz kalma nedenleri arasında eğitim düzeyinin düşük olmasını ilk nedenler arasında sayma eğilimindedir. Ekonomideki teknolojinin kullanım düzeyi ve eğitim ile teknoloji arasındaki yakın ilişki, bu tür bir değerlendirmeyi anlamlı kılmaktadır. Ancak ekonomik yapı, yüksek teknoloji bilgisi gerektiren işlerin yanında fazla formel eğitim almamış kişilerinde belli informel eğitimlerle kendilerini geliştirebildikleri ve bazı alanlarda iş bulabildikleri bir özelliğe de sahiptir. Dolayısıyla formel eğitim düzeyi ile iş bulma arasında her zaman doğru orantılı bir ilişki bulunmayabilir. Aşağıdaki veriler de bu durumu açıkça göstermektedir.

Tablo 3.4. İşsiz Vatandaşlarımızın Öğrenim Durumu

	Okur Yazar Değil	İlkokul	Ortaokul	Lise ve Dengi	Yüksekokul Üniversite	Ortaokul (Almanya)	Lise ve Dengi (Alm.)	Üniversite (Almanya)
İşsiz	%3.8	% 31.5	%18.8	%23.5	% 5	% 3.8	% 9.4	%2.6
Genel Durum	%4.3	%29.4	%17.4	%22.9	%6.6	%2.3	%8.3	%4.6

Tabloda görüldüğü gibi işsiz olmakla öğrenim durumu arasında anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Bir başka ifade ile işsiz olan vatandaşlarımızın öğrenim durumları diğer vatandaşlarımızın öğrenim durumundan anlamlı sayılabilecek bir biçimde farklılaşmamaktadır. Şüphesiz Almanya’daki vatandaşlarımızın bu ülkedeki diğer insanların eğitim düzeyinin altında bir eğitim düzeyine sahip olmaları, işsiz kalmalarında önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Ancak yukarıdaki verilerden anlaşılacağı gibi bu faktör tek başına yaşanan işsizlik sorununun nedenini açıklamaya yetmemektedir. Çok az formal eğitimi olan bir çok vatandaşımızda işsiz değilken nispeten daha yüksek eğitim almış vatandaşlarımızda işsiz kalabilmektedirler. Dolayısıyla işsizliğin nedenleri daha farklı veriler elde edilerek araştırılması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İşsiz kalmayı etkileyecek diğer bir çok faktörle ilgili detaylı veriler elde etmeyi amaçlayan çalışmalar yapılarak vatandaşlarımız açısından en önemli sorun olan işsizliğin nedenleri etraflıca ortaya konulmalıdır.

3.2.3. Kendi Açılımlarından Almanya’da Yaşayan Türklerin İşsizlik Nedenleri

Dünyadaki sürekli artan ekonomik rekabetten, Alman ekonomisinin durumuna, nitelikli işgücü ihtiyacının artmasından iki Almanya’nın birleşmesine kadar bir çok neden ile izah edilebilecek olan işsizlik sorununun nedenlerinin, işsizliği yaşayan veya her an yaşama ihtimali olan vatandaşlarımız açısından nasıl görüldüğünün ortaya çı-

karılması şüphesiz önemlidir. Vatandaşlarımızın kendi açılarından işsizlik nedenlerini belirtmeleri istenen soruda; Türklerin meslek sahibi olmamaları, eğitim eksikliği, Alman kurumlarının ilgisizliği, Türklerle ilgili önyargılar/ayrımcılık, Türklerin Almanca bilmemeleri gibi şıklardan en önemli gördükleri iki seçeneği işaretlemeleri istenmiş ve bu seçeneklerin dışında işsizlik nedeni olarak düşündükleri başka nedenler varsa bunları da ayrıca belirtmeleri için yer ayrılmıştır. Aşağıdaki tabloda konuyla ilgili soruya verilen cevaplardan elde edilen veriler yer almaktadır.

Tablo 3.5. Almanya'da Yaşayan Türklere Göre İşsizlik Sorununun En Önemli Nedeni

İşsizliğin Nedenleri	Yüzde
Türklerin meslek sahibi olmamaları	% 57.4
Eğitim eksikliği	% 34.0
Türklerin Almanca bilmemeleri	% 25.6
Alman kurumlarının ilgisizliği	% 16.7
Türklerle ilgili önyargılar/ayrımcılık	% 30.2
Diğer	% 3.7

Tabloda da görüldüğü gibi vatandaşlarımızın çoğunluğu Türklerin meslek sahibi olmamalarını, Türkler arasındaki işsizlik oranının yüksek olmasının nedeni olarak görmektedirler. Vatandaşlarımız arasında %57.4, gibi yüksek bir oranla işsizliğin nedeni olarak görülen meslek sahibi olmamayı, %34 oranıyla eğitim eksikliği takip etmektedir. %30.2 oranındaki azımsanmayacak bir vatandaş kitlemiz ise işsizliğin nedeni olarak Türklerle ilgili önyargıları ve ayrımcılığı görmektedir.

Türklerin yeterince Almanca bilmemelerini işsiz kalmalarının nedeni olarak görenlerin oranı ise %25.6'dır. Alman kurumlarının ilgisizliği de vatandaşlarımızın % 16 oranında Türklerin işsizliğinin nedeni olarak değerlendirmektedirler. Diğer şıkkını işaretleyerek sıralanan seçeneklerin dışında işsizliğin nedeni olarak kendi fikirlerini yazan vatandaşlarımız ise çoğunlukla genel işsizlik durumunu ve Alman ekonomisindeki durgunluğu, Türkler arasındaki yüksek işsizlik oranının nedeni olarak belirtmişlerdir.

Meslek sahibi olmanın Almanya'da iş sahibi olma konusunda ne kadar önemli bir faktör olduğunun farkında olan vatandaşlarımızın, kendi çocuklarının mesleki eğitimden yeterince yararlanmalarını sağlamamaları veya sağlayamamaları da üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Vatandaşlarımızın değerlendirmelerinden de açıkça anlaşıldığı gibi Almanya'da mesleki eğitimden yararlanarak bir meslek sahibi olmak da işsizlik problemiyle yakından ilgili bir husustur. Bu itibarla işsizlik sorunu başlığı altında bu konunun da değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

3.2.4. Mesleki Eğitimden Yeterince Yararlanamama Nedenleri

Alman gençleri arasında yaklaşık %70 olan mesleki eğitime devam etme oranı Türk gençleri arasında sadece %30'dur (TBMM Arş. Kom.R.S:30). Geniş mesleki eğitim imkanlarına sahip Almanya'da Türk gençlerinin bu imkanlardan yeterince yararlanmıyor veya yararlanamıyor olmalarının nedenleri açıkça ortaya konmalı ve Türk gençlerinin bu eğitimlerden yararlanmaları mutlaka sağlanmalıdır. Bu konuda elde edilecek başarının başta işsizlik sorunu olmak üzere birçok uyum sorununun da halledilmesinde önemli katkı sağlayacağı açıktır.

İşsizliğin nedenlerini vatandaşlarımızın nasıl değerlendirdiklerini ortaya çıkarmaya yönelik soruda olduğu gibi bu konuda da vatandaşlarımızın Türk gençlerinin neden mesleki eğitimden yeterince yararlan-

namadıklarına dair görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Konuyla ilgili vatandaşlarımıza yöneltilen soruda 5 ayrı neden sıralanmış ve bu nedenlerden en önemli görülen iki seçeneğin işaretlenmesi istenmiştir. Tablo 3.6' da vatandaşlarımıza göre Türk gençlerinin mesleki eğitimden yeterince yararlanamama nedenlerini nasıl değerlendirdikleri görülmektedir.

Tablo 3.6. Mesleki Eğitimden Yararlanamama Nedenleri

Mesleki Eğitimden Yararlanamama Nedenleri	Evet
Yeterince Almanca bilmemeleri	% 48.3
Yeterince istekli olmamaları	% 41.9
Alman makamlarının yeterince yardımcı olmamaları	% 31.3
Alman işletmelerinin ilgisizliği	% 20.1
Anne ve babanın yeterince destek olmaması	% 21.2

Tabloda da görüldüğü gibi vatandaşlarımızın çoğunluğu, Türk gençlerinin yeterince Almanca bilmemelerini mesleki eğitimden yeterince yararlanamamanın en önemli nedeni olarak görmektedirler. Vatandaşlarımız arasında % 48.3'lük gibi bir oranla mesleki eğitimden yeterince yararlanamamanın nedeni olarak Almanca bilmemeleri görülürken, % 41.9'luk bir oranla onu Türk gençlerinin yeterince istekli olmamaları takip etmektedir. Önemli orandaki(% 31,3) vatandaşımız ise mesleki eğitimden yeterince yararlanamamanın nedeni olarak Alman makamlarının yeterince yardımcı olmamalarını görmektedir.

Bunu anne ve babanın yeterince destek olmamasını neden olarak görenler (%21,2) takip etmektedir. Alman işletmelerinin ilgisizliği ise %20,1 oranıyla Türk gençlerinin mesleki eğitimden yeterince yararlanamamanın nedenleri arasında son sırada bulunmaktadır.

Mesleki eğitim konusunda da yaşanan ciddi sorunun giderilmesine yönelik çabalarda bütün bu faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ancak bu şekilde, Alman ve Türk gençleri arasındaki mesleki eğitimden yararlanma konusundaki eşitsizliklerin giderilmesi mümkün olabilecektir. Aksi takdirde başta işsizlik olmak üzere bir çok sorunun giderilmesinin mümkün olmamasının yanında bu durumun neden olacağı bir çok yeni sorunun da ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Birçok sorundan bahsederken konunun merkezine oturan eğitim sorunu, işsizlik konusunda da merkezi yerini korumaktadır. Vatandaşlarımızın bu durumun bilincinde olması sorunun giderilmesi için bir şans olarak değerlendirilebilir. Aile desteğine sahip çocukların eğitim konusunda görece daha başarılı oldukları bilinen bir husustur. Ancak ailelerin bu desteğinin olumlu sonuç vermesi, bilinçli yapılmasına bağlı bulunmaktadır. Eğitim konusunda ailelerin bilinçlendirilmesi ise eğitim uzmanlarının ve pedagoğların katkısını gerektiren bir uzmanlık işidir. Yabancı bir ülkede yaşamak, okul öncesi eğitimin önemini çok daha artırmaktadır. Ailelere bu konuda verilecek rehberlik hizmetlerinin, vatandaşlarımız için yapılacak en önemli katkı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bir sonraki bölümde ele alınacak uyum sorunlarının da yine eğitim sorunuyla yakından ilişkili olduğu açıkça görülecektir. Bir başka ifade ile her sorun alanıyla ilgili çözüm önerileri bir biçimde eğitim konusunda yaşanan sorunların çözümüne dönüşmek durumunda kalmaktadır.

3.3. Uyum Sorunları

Her türlü göçün ortaya çıkardığı sorunların başında göç edilen yere uyum sağlama sorununun geldiğini söylemek mümkündür. Farklı kültürel özellikleri ve değişik sosyal ilişkileri olan insanların yeni bir sosyal yapıya ve kültürel ortama uyum sağlamaları her zaman zor olmuş ve bir çok uyum sorunları ortaya çıkarmıştır. Söz konusu uyum sorunları, Almanya'ya göç eden vatandaşlarımız tarafından çok ileri boyutlarda yaşanmıştır. Çünkü, göç eden vatandaşlarımızın çok farklı bir kültürden ve farklı bir sosyal yapıdan gelmiş olmalarına rağmen ne Alman makamları ne de Türk makamlarının vatandaşlarımızın bu yeni yapıya uyumlarını kolaylaştıracak tedbir ve hizmetleri yeterince yerine getirebildiklerini söylemek mümkün değildir.

Göç çok önce başlamış olmasına rağmen Alman Hükümeti 1979 yılına kadar yabancılar politikasını 'İş ve İşgücü Piyasası Politikası' olarak sınırlandırmış, konunun sosyal ve kültürel boyutlarını büyük ölçüde ihmal etmiştir. Bu tarihten itibaren gündeme gelen entegrasyon politikalarının hedef kitlesinin de daha çok I. ve II. kuşak yabancı genç ve çocuklar olduğu görülmektedir (K.Turan 1997,23-35).

Uyum kavramı çoğu kez değişik anlamlarda kullanılan ve içeriği kullanıldığı yere ve kişiye göre farklılaşabilen bir kavramdır. Entegrasyon kavramı yerine kullanılan uyum kavramıyla Almanya'daki vatandaşlarımızın toplumsal ilişkilerinde, eğitim ve iş hayatlarında ciddi sorunlarla karşılaşmadan hayatlarını sürdürebilmelerinin anlaşılması gerekmektedir. Oysaki aynı kavram Alman toplumuyla aynışma (acculturation) veya kültürel farklılıkların yok edilmesi (asimilasyon) anlamında da kullanılabilir. Bu çalışmada, birinci anlamıyla ele alınan uyum kavramının vatandaşlarımız tarafından benzer şekilde anlaşıldığı, araştırmanın pilot uygulamasının yapıldığı süreçte de gözlenmiştir. Bir sonraki bölümde, öncelikle vatandaşlarımızın uyum so-

runu yaşayıp yaşamadıkları üzerinde durulacak, daha sonra hangi konularda uyum sorunu yaşadıklarıyla ilgili veriler değerlendirilecektir.

3.3.1. Genel Uyum Sorunu

Uyum konusu, tek başına bir araştırmanın konusu olabilecek genişlikte olmasına rağmen, vatandaşlarımızın genel durumunu ortaya çıkarmayı hedefleyen bu çalışmada uyum da ele alınmış ve uyum sorunlarıyla ilgili genel bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Uyum sorunuyla ilgili ilk sorumuz, vatandaşlarımızın Alman toplumuna uyum konusunda sorun yaşayıp yaşamadıklarıyla ilgilidir. Verilen cevaplar Tablo 3.7 de görülmektedir.

Tablo 3.7. Alman Toplumuna Uyum Konusunda Sorun Yaşanıp Yaşanmadığı

Alman Toplumuna Uyum Konusunda Sorun Yaşadınız mı?	Sayı	Geçerli yüzde
Yaşamadım	513	34,8
Zaman zaman yaşıyorum	599	40,7
Sık sık yaşıyorum	127	8,6
İlk geldiğimde yaşadım artık yaşamıyorum	224	15,2
Diğer	10	,7
Toplam cevap	1473	100,0
Cevapsız	52	
Toplam	1525	

Tabloda da görüldüğü gibi vatandaşlarımızın çoğunluğu Alman toplumuna uyum konusunda sorun yaşadıklarını belirtmektedirler. Sorun yaşamadığını belirtenlerin oranı sadece % 34.8'dir. "İlk geldiğimde uyum sorunu yaşadım artık yaşamıyorum" diyenlerin oranı ise % 15.2'dir. Diğer vatandaşlarımızın tamamı şu veya bu biçimde uyum sorunu yaşamış veya yaşamaktadır. Uyum sorunu yaşadığını belirten vatandaşlarımızın, bu sorunu yaşamadığını belirten vatandaşlarımızdan, hangi özellikleri ile farklılaştığına dair araştırmada elde edilen eğitim, Almanya'da kalış süresi vb. özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik karşılaştırmalardan anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. Bir başka ifade ile kişilerin uyum sorunu yaşayıp yaşamamaları, kişilerin eğitim düzeyine veya Almanya'da kalış süresine göre farklılaşmamaktadır.

Daha önce üzerinde durulduğu gibi uyum konusu geniş kapsamlı bir konudur ve uyum sorunları çok değişik alanlarda yaşanabilmektedir. Bir ülkeden kalkıp bambaşka bir ülkeye göç etmiş insanların hayatın her alanında uyum sorunu yaşamaları mümkündür. Dolayısıyla vatandaşlarımızın büyük oranlarda uyum sorunu yaşadıklarını belirtmeleri beklenen bir sonuçtur. Sorunların çözümüne yönelik çabalar, konuyla ilgili daha detaylı verilerin elde edilmesini gerektirmektedir. Bir sonraki bölümde, en çok hangi alanlarda uyum sorununun yaşandığı üzerinde durulacaktır.

3.3.2. Uyum Sorunu Yaşanan Konular

Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın uyum sorunlarının ortaya çıkarılması, bir anlamda yaşanan bütün sorunların ortaya çıkarılmasıdır. Çoğu kez göçmen olmayanların da yaşayacakları birçok sorun, göç edenler açısından yeni boyutlar kazandığı ve daha ileri boyutlarda yaşanan sorunlar haline geldiği için bu sorunlar, uyum sorunu olarak adlandırılmaktadır. Vatandaşlarımızın en çok hangi konularda uyum sorunu yaşadıklarının ortaya çıkarılması amacıyla sorulan soru-

da belli başlı konular sıralanmış ve bu konulardan hangilerinde uyum sorunu yaşadıklarını belirtmeleri istenmiştir. Ayrıca açık uçlu bir şık oluşturularak, sıralanan konuların dışında her hangi bir konuda uyum sorunu yaşamışlarsa uyum sorunu yaşadıkları bu konuyu belirtmeleri istenmiştir.

Vatandaşlarımızın uyum sorunu yaşayıp yaşamadıklarını belirtmeleri istenen konular; iş hayatı, gündelik ilişkiler, Alman makamlarıyla ilişkiler, kültürel değer, tutum ve davranışlar, dil konusu ve din konusu olarak belirlenmiş ve birden fazla seçenek işaretlemeleri istenmiştir. Aşağıdaki tabloda konuyla ilgili sorulan soruya verilen cevapların sonuçları görülmektedir.

Tablo 3.8. Uyum Sorunu Yaşanan Konular

Uyum Sorunu Yaşanan Konular	Yüzde
İş hayatı	% 54.9
Gündelik ilişkiler	% 41.9
Alman makamlarıyla ilişkiler	% 53.5
Kültürel değer, tutum ve davranışlar	% 63.2
Dil konusu	% 66.4
Din konusu	% 50.6
Diğer	% 2.4

Tablodan da görüldüğü gibi vatandaşlarımızın çoğunluğu hemen her konuda uyum sorunu yaşadığını düşünmektedirler. Dil konusunda (%66,4) kültürel değer ve tutumlar (%63,2) konusunda nispeten daha

yüksek olan uyum sorunu yaşama oranı, gündelik ilişkilerde % 41.9'a kadar düşmektedir. Vatandaşlarımızın iş konusunda, Alman makamlarıyla ilişkilerde ve din konusundaki uyum sorunu yaşama oranları birbirlerine yakın görünmektedir. Diğer seçeneğini işaretleyerek uyum yaşadığı konuyu belirten az sayıdaki vatandaşlarımızın belirttikleri konuların da sıralanan konu başlıklarından fazlaca farklılaşmadığı görülmüştür.

Elde edilen sonuçlar, bir önceki soruya verilen cevaplarla tutarlılık arz etmektedir. Bir önceki soruda büyük oranda uyum sorunu yaşadıklarını belirten vatandaşlarımız, bu soruda da yine yüksek oranlarda hangi konularda uyum sorunu yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Yaşanan uyum sorunlarının boyutu ve farklı konularda yaşanan uyum sorunlarının yaşanma sıklığı, bu araştırmanın kapsamı dışındadır. Elde edilen bu verilerden çıkan sonuç, vatandaşlarımızın hemen her konuda az veya çok uyum sorunu yaşadıklarıdır. Bu sorunların çözümleri için sağlıklı ve geniş bir veri tabanının oluşturulması gerekmektedir. Bu gerekliliğin yerine getirilmesi için de sorunların detaylı bir şekilde ele alındığı yeni ve kapsamlı araştırmalara ve çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Bir sonraki bölümde, uyum konusunun en önemli unsurlarından biri olan çocukların durumuyla ilgili ailelerin endişeleri üzerinde durulacaktır.

3.3.3. Çocukların Almanya'da Yetiştirilmesi Konusunda Duyulan Endişe

Almanya'nın entegrasyon(uyum) politikalarının temelinde; yabancı gençlere yönelik uyum çalışmalarının artırılması, iş ve eğitim kurumlarına girişlerdeki engellerin kaldırılması, vatandaşlığa geçiş dahil yeni hukuki hakların tanınması gibi unsurlar yer almaktadır. Ancak bu politikaların hayata geçirilmesi, çeşitli boyutları olan programları ve uzun süreli uygulamaları gerektirmektedir. Ayrıca Almanya'nın entegrasyon politikalarının hedefleri konusunda farklı yorum ve yakla-

şımlar söz konusudur. Bu politikaların hedeflerinin netleştirilmesi ve bu hedefler konusunda taraflar arasında bir mutabakatın sağlanması, politikaların başarısı açısından çok önemlidir. Aksi takdirde, bugüne kadar alınan sonuçlar ve bundan sonra alınacak önlemler hem Almanya hem de yabancılar açısından tatminkar olmaktan çok uzak olmaya devam edecektir.

Farklı bir kültürden gelen ve ait olduğu kültürle ilişkisini sürdürmeye çalışan vatandaşlarımızın en önemli kaygılarından birisinin de çocuklarının istediği şekilde yetişmemesi; kendinin sahip olduğu kültürel değer ve tutumlardan uzaklaşması olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda vatandaşlarımızın endişe duyup duymadıkları, endişe duyanların hangi nedenlerle endişe duydukları ile ilgili araştırma sonuçları aşağıda değerlendirilmektedir. Tablo 2.9’da vatandaşlarımızın, çocuklarının Almanya’da yetişmesinin kendilerini endişelendirip endişelendirmediği ile ilgili soruya verdikleri cevapların sonuçları görülmektedir.

Tablo 3.9. Vatandaşlarımızın Çocuklarının Almanya’da Yetişmesinden Duydukları Endişe

Çocuklarının Almanya’da Yetiştirilmesi Sizi Endişelendiriyor mu?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Evet	900	59,0	70,7
Hayır	368	24,1	28,9
Toplam cevap	1273	83,5	100,0
Cevapsız	252	16,5	
Toplam	1525	100,0	

Tabloda da görüldüğü gibi vatandaşlarımızın çok büyük bir çoğunluğu, çocuklarının Almanya'da yetişmesinden endişe duymaktadırlar. Konuyla ilgili soruya cevap verenlerin % 70,7 gibi önemli bir çoğunluğu bu endişeyi duyduğunu ifade ederken sadece % 28,9'luk bir orandaki vatandaşımız, çocuklarının Almanya'da yetişmesinden endişe duymadıklarını belirtmişlerdir.

Vatandaşlarımızın çocuklarının Almanya'da yetişmesi konusunda duyulan endişe ile vatandaşlarımızın yaptığı iş, eğitim durumu ve Almanya'da kalış sürelerinin ilişkisini ortaya çıkarmak için yapılan karşılaştırmalardan herhangi bir anlamlı ilişki gözlenmemiştir.

Çocukların yetişmesiyle ilgili duyulan endişenin boyutu ve bu endişelerin giderilmesiyle ilgili beklentilerin neler olduğu detaylı bir biçimde araştırılmayı gerektirecek kadar kapsamlı ve önemli bir konudur. Bu konuda yapılacak çalışmalar ve elde edilecek veriler uyum çabalarının başarısı açısından çok önemlidir. Çünkü, uyum sağlaması beklenen insanların endişelerinin anlaşılması ve bu endişelerin giderilmesi başarılmadan, uyum konusunda yaşanan bir sorunun halledilmesi mümkün değildir. Bir sonraki bölümde vatandaşlarımızın çocuklarının Almanya'da yetişmesinden hangi nedenlerle endişe duydukları üzerinde durulacaktır.

3.3.4. Çocuklarının Almanya'da Yetişmesinden Hangi Nedenlerle Endişe Duyuyorlar?

Toplumların yaşadığı süreci ifade etmek için kullanılan sosyalleşme kavramı, yabancıların geldikleri topluma uyum sürecini ve bu süreçteki uygulamaları ifade etmek üzere de kullanılmaktadır. Ancak farklı bir dile ve kültüre sahip yabancıların, egemen dile ve kültüre kendi dil ve kültürlerini de muhafaza ederek uyum sağlamaya çalışmaları hem kendileri hem de buldukları ülke açısından ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Her toplumdaki sosyalleşme ve sosyalleşmenin kurumları, doğal olarak o ülkelerin egemen kültürüne, sosyal yapısına ve işleyişine göre yapılandırılmakta ve bu şekilde toplumlar kendilerini yeniden üreterek bir süreklilik sağlayabilmektedirler. Bu yüzden farklılıkların korunması ve farklı olanların kendilerine yaşam alanı bulabilmeleri, üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak her zaman gündeme gelmektedir.

İşgücü göçü alan ülkelerde bu durum daha özel bir önem kazanmaktadır. Çocukların yetişmesiyle ilgili endişeler ve bu endişelerin nedenleri, genellikle kendi dini değerlerini, kültürlerini öğrenememe, yabancı değerler edinme, çocukların aileden uzaklaşması, çocukların iyi eğitim alamamaları ve çocukların uyuşturucu ve alkol bağımlısı olma tehlikesi gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Konuyla ilgili soruda 7 seçenek sıralanmış ve endişe nedeni olduğunu düşündükleri seçenekleri işaretlemeleri istenmiştir. Ayrıca açık uçlu bir şık oluşturularak sıralanan konuların dışında herhangi bir nedenle çocukların Almanya'da yetişmesi onları endişelendiriyorsa bu nedeni belirtmeleri istenmiştir Tablo 2.10'da alınan sonuçlar görülmektedir.

Tablo 3.10. Çocuklarının Almanya'da Yetiştirilmesi Sizi Hangi Nedenlerle Endişelendiriyor?

Endişelendirme nedenleri	Endişelendiriyor
Kültürümüzü öğrenememesi	% 81.7
Dini değerlerimizi öğrenememesi	% 77.2
Uyuşturucu, alkol vs. tehlikesi	% 65.1
Yabancı değerler edinmesi	% 47.6
Yabancı düşmanı grupların saldırısı	% 39.9
İyi eğitim alamaması	% 40.4
Çocukların aileden uzaklaşması	% 49.2
Diğer	% 0.5

Tabloda da görüldüğü gibi çocuklarımızın Almanya'da yetişmesi sizi hangi nedenlerle endişelendiriyor şeklindeki soruya en yüksek oranlarla çocuklarımızın kültürümüzü öğrenememesi(% 81.7) ve çocuklarımızın dini değerlerimizi öğrenememesi(% 77.2) şeklinde cevap verilmiştir. Bunları uyuşturucu ve alkol tehlikesi %65.1 oranıyla takip etmektedir. Çocukların aileden uzaklaşması endişesi duyanların oranı % 49.2 iken bu oran çocukların iyi eğitim alamaması konusunda % 40.4'e, yabancı düşmanı grupların saldırısı endişesinde ise % 39.9 düşmektedir.

Çocuklarının Almanya'da yetişmesi konusunda endişe duyduğunu belirten vatandaşlarımız yine benzer yüksek oranlarla hangi nedenlerden dolayı endişe duyduklarını belirtmişlerdir. Endişe nedenleri konusunda oransal bazı farklılıklar olsa da vatandaşlarımızın çocuklarının yetişmesiyle ilgili ciddi endişelere sahip oldukları görülmektedir. Bu nedenle her konuda olduğu gibi çocukların yetişmesi konusunda da duyulan endişelerin nedenlerinin detaylı araştırma ve incelemelere tabi tutulması gerekmektedir. Bu araştırmanın kapsamına diğer birçok konuda olduğu gibi bu konuda da sadece ana hatlarıyla genel durumun ortaya çıkarılması girmektedir.

Bundan sonraki bölümde vatandaşlarımızın çocuklarının eğitim almalarını istedikleri ülke konusunda tercihlerine yer verilecektir. Ayrıca şu anda çocuklarının nerede eğitim aldıklarıyla ilgili verilerin değerlendirilmesi yer alacaktır.

3.3.5. Çocukların Eğitimleri İçin Tercih Edilen Ülke

Çocuklarının Almanya'da yetişmesinden dolayı vatandaşlarımızın değişik nedenlerle bir çok endişe taşıdıklarıyla ilgili veriler bir önceki bölümde ele alınmıştı. Bu endişelerin, çocukların yetişmesinde çok önemli bir yer tutan formal eğitimlerinin yeri konusundaki tercihleri

etkileyecek boyutlarda olup olmadığı konusu, yaşanan endişelerin ciddiyetini göstermesi açısından önem kazanmaktadır. Aşağıdaki tabloda çocuğun hangi ülkede eğitim alması istendiği ve hangi ülkede eğitim aldığıyla ilgili veriler yer almaktadır.

Tablo 3.11. Çocukların Eğitimi İçin Tercih Edilen Ülke ve Eğitim Alman Ülke

	Türkiye	Almanya	Diğer
Tercih edilen ülke	% 41.7	% 54.9	% 3.9
Eğitime devam edilen ülke	% 5.8	% 91.4	% 2.8

Tabloda da görüldüğü gibi vatandaşımızın %41.7 oranı çocuklarının Türkiye’de eğitim almasını istemektedir. Buna rağmen sadece % 5.8’lik bir kesimin çocukları eğitimlerini Türkiye’de sürdürmektedir. Diğer yandan çocuklarının Almanya’da eğitim almasını isteyenlerin oranı % 54.9’e, çocukların eğitimini Almanya’da alanların oranı ise % 91.4 çıkmaktadır. Çocukları Türkiye ve Almanya dışında eğitime devam edenlerin oranı % 2.8, bunu tercih edenlerin oranı ise %3.9’dur.

Almanya’daki eğitim imkanlarının görece olarak daha iyi düzeyde olduğu kabul edilmesine rağmen, vatandaşlarımızın, çocuklarını Türkiye’de okula göndermeyi tercih etmeleri, Almanya’daki eğitimin çocukları açısından birçok eksiği olduğu düşüncesinde olduklarını göstermektedir. Veri toplama sürecinde görüşülen birçok kişi, Alman okullarındaki Türk çocuklarına yönelik özel dersler ile bu dersleri veren öğretmenlerin yetersizliği gibi konularda çok sayıda sorun dile getirmişlerdir.

Eğitim konusunda yaşanan sorunların detaylı araştırılması bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Ancak eldeki sınırlı veriler ve yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler, bu ülkedeki Türk gençlerinin çok ciddi eğitim sorunları yaşadıklarını göstermektedir. Eğitim sistemi içinde Türk çocuklarının, kendi yetenekleri doğrultusunda eğitim imkanlarından yeterince yararlanmaları konularında, vatandaşlarımızın üstesinden gelemedikleri çok sayıda sorun bulunmaktadır. Eğitim çağındaki Türk çocuklarının değişik düzeylerdeki eğitim kurumlarında yeterince yer alamamalarını, bu sorunların bir sonucu olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Türk çocuklarının eğitim süreçlerine yeterince girememesini elde edilen genel verilerden yola çıkılarak açıklanmaya çalışılması durumunda, iki faktörün ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilkini genel olarak Türklerin Alman toplumu içinde en alt sosyo-ekonomik kesim içinde yer almaları ve bunun sonuçları olarak belirtmek mümkündür. İkincisini ise Türk çocuklarının okul çağına kadar ki sosyalleşme sürecini Alman okullarına hazırlanma açısından yaşlılarına göre daha az elverişli bir ortamda geçirmeleri ve eğitim çağına dezavantajlı olarak başlamaları olarak belirtebiliriz. Bu iki faktörün etkilerini üzerinde taşıyan çocukların yarışma esasına dayalı bir eğitim sistemi içinde başarılı olmaları mümkün görünmemektedir. Özellikle ikinci faktör nedeniyle yeterince Almanca öğrenme imkanından mahrum kalan çocukların, eğitim sürecine kötü bir başlangıç yapmalarından sonra ortaya çıkacak pedagojik ve psikolojik sorunları aşmaları çok zor olacaktır. Bu sorunun aşılmasının en etkin yolu, daha öncede kısaca değinildiği gibi ailelere yönelik okul öncesi eğitim konusunda destek sağlanmasıdır. Çünkü alt sosyo- kültürel kesimden gelmenin (vatandaşlarımızın sadece %34.2' u gelirin ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olduğunu söylerken %28.4'ü yetersiz ve %36.7'si kısmen yeterli ol-

duğunu belirtmiştir) oluşturduğu olumsuzlukların bugünden yarına çözümlenmesinin sihirli bir formülü yoktur. Ancak ikinci faktör nedeniyle Türk çocukları aleyhine oluşan dezavantajlı durumun ortadan kaldırılması mümkündür. Hatta bu konudaki başarılı çabaların birinci faktör nedeniyle oluşmuş bazı olumsuzlukları da ortadan kaldıracığı açıktır. İlgililerin söz konusu ikinci faktör konusunda ailelere dönük yapacakları çalışmaların anne ve babaların eğitimini de içeren bir boyutu olduğunu ve eğitim çalışmalarının başarısının anne-baba-çocuk üçlüsüne birden odaklanması gerektiğini unutmamaları gerekir.

Eğitim sürecine dahil olmanın en kolay olduğu mesleki eğitimde bile Alman gençleri arasında % 70 olan Mesleki Eğitime devam etme oranı Almanya'da yaşayan Türk gençleri arasında %30'dur (TBMM Raporu). Yüksek öğrenime devam konusundaki göstergeler ise Türk gençleri aleyhine çok daha vahim bir farklılaşmaya işaret etmektedir. Eğitim alanındaki bu tablo yakın gelecekte de toplumlar arası farklılaşmanın azalmasının ve uyum sorunlarının aşağı çekilmesinin ne kadar zor olduğunu göstermesi açısından çok önemlidir. Dolayısıyla, en azından yeni kuşakların şu anda yaşanan sorunların bir çoğundan kurtarılabilmesi için, öncelikle eğitim alanında yaşanan sorunlara ivedilikle el atılması ve sonuç alıcı uygulamalara bir an önce başlanması gerekmektedir.

3.4. Dil Konusunda Yaşanan Sorunlar

Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın işsizlikten sonra % 12.7'lik bir oranla yaşadıkları en önemli sorun alanı olarak ikinci sırada yer verdikleri 'dil' konusu, çocukların eğitiminden yetişkinlerin iş bulmalarına, vatandaşlarımızın Alman toplumuna uyumundan Türkiye ile ilişkilerine kadar bir çok konuyu ilgilendiren önemli bir sorun alanı olarak ön plana çıkmaktadır. Hangi konularda uyum sorunu yaşadık-

larıyla ilgili soruya vatandaşlarımızın % 66.4 ‘lük gibi yüksek bir oranla ‘dil’ konusunu belirttikleri hatırlanırsa, konunun Almanya’da yaşayan Türkler açısından önemi daha kolay anlaşılacaktır. Vatandaşlarımız hem Almanca hem de Türkçe konusunda sorun yaşamaktadırlar. Almanca konusunda çoğunlukla yetişkinler sorun yaşarken Türkçe konusunda çocukların yaşadıkları sorunlar ön plana çıkmaktadır. Bu durum bir önceki bölümde üzerinde durulan okul öncesi eğitim konusundaki sorunların önemlilerinden biri olarak da değerlendirilebilir.

3.4.1. Çocukların Türkçe Okuma-Yazma Konusunda Yaşadığı Sorunlar

Nesiller arası kültürel sürekliliğin, kültürel bilgi ve değer aktarımının en önemli belki de tek aracı dildir. Bu aracın yeni nesillere aktarılamaması kültürel süreklilik açısından ailelerin karşılaşabilecekleri dramatik bir durum olmaktadır. Ayrıca bu durum çocukların eğitim süreçleri boyunca aile desteğinden mahrum kalmalarının da bir nedeni dir.

Yabancı bir ülkede şu veya bu sebeple yaşamaya karar vermiş kişilerin, o ülkede yaşamayı sürdürmeleri hem kendileri hem de buldukları ülkeler açısından ne kadar sorunlu ve zor ise, kendi dillerini ve kültürlerini tamamen terk etmeye zorlanmaları da aynı ölçüde sorunlu ve zor bir durumdur. Vatandaşlarımızın hem yaşadıkları ülkenin dilini öğrenmede hem de geldikleri ülkenin dilini çocuklarına öğretmede ciddi sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Bu durumun ise aile içi sağlıklı ilişkilerden çocukların eğitimine, iş hayatından toplumla ilişkilere kadar bir çok alanda vatandaşlarımız açısından olumsuzluklar üreteceği açıktır. Almanya’da yaşayan vatandaşlarımızın çocuklarının Türkçe okuma-yazma konusunda sorun yaşayıp yaşamadıklarıyla ilgili soruya verdikleri cevaplar Tablo 3.12’de görülmektedir.

Tablo 3.12. Çocukların Türkçe Okuma-Yazma Konusunda Sorun Yaşayıp Yaşamadıkları

Çocuklarımız Türkçe Okuma-Yazma Konusunda Sorun Yaşıyorlar mı?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Sorun yaşıyorlar	250	16,4	20,7
Kısmen sorun yaşıyorlar	458	30,0	37,9
Sorun yaşamıyorlar	500	32,8	41,4
Toplam cevaplayan	1208	79,2	100,0
Cevapsız	317	20,8	
Toplam	1525	100,0	

Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın çocuklarının Türkçe okuma-yazma konusunda sorun yaşayıp yaşamadıklarıyla ilgili soruya verdikleri cevaplarından, vatandaşlarımızın çocuklarının önemli bir kısmının sorun yaşadığı görülmektedir. Sorun yaşıyorlar diyenlerin oranı %20.7, kısmen sorun yaşıyorlar diyenlerin oranı %37.9 ve sorun yaşamıyorlar diyenlerin oranı ise % 41.4 olarak ortaya çıkmıştır. 'Sorun yaşıyorlar' seçeneğini işaretleyenler ile 'kısmen sorun yaşıyorlar' seçeneğini işaretleyenleri birlikte değerlendirdiğimizde, bu soruya cevap verenlerin yarıdan fazlasının çocuğunun, Türkçe okuma-yazma konusunda şu veya bu şekilde sorun yaşadığı anlaşılmaktadır. Kaldı ki bu tespitler konunun uzmanı eğitimciler tarafından değil, çoğu alt düzeyde eğitime sahip anne ve babalar tarafından yapılmaktadır. Konunun uzmanlarınca konuyla ilgili yapılacak tespitlerin daha vahim bir tabloyu ortaya çıkaracağını tahmin etmek hiç zor olmasa gerektir. Ço-

cuklarda Türkçe okuma-yazma sorununun yanında bir kısım yetişkinlerde ve çocuklarda Almanca konusunda da sorun yaşanmaktadır. Bir sonraki bölümde bu konu üzerinde durulacaktır.

3.4.2. Almanca Konusunda Yaşanan Sorunlar

Bir topluma uyum sağlayabilmenin en önemli araçlarından birisi de o toplumun konuştuğu dilin yeterince bilinmesi olduğu açıktır. Hem vatandaşlarımızdan kaynaklanan hem de Alman makamlarından kaynaklanan birçok sebepten dolayı Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın bir kısmı, uzun süre bu ülkede yaşamasına rağmen yeterince Almanca öğrenememiştir. Konuyla ilgili soruda Almanca'yı ne kadar bilip bilmedikleri değil bu konuda sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Soruda kendileri, eşleri ve çocuklarıyla ilgili ayrı şıklar oluşturulmuş ve kimlerin sorun yaşadıklarını belirtmeleri istenmiştir. Tablo 3.13' de alınan cevapların sonuçları görülmektedir.

Tablo 3.13. Almanca Konusunda Sorun Yaşayanlar

Almanca konusunda sorun yaşayanlar	Evet
Siz sorun yaşıyor musunuz?	% 41.9
Eşiniz sorun yaşıyor mu?	% 30.6
Çocuklarınız sorun yaşıyor mu?	% 7.4

Tabloda da görüldüğü gibi ciddi oranda vatandaşımız Almanca konusunda sorun yaşadıklarını belirtmektedirler. Kendilerinin sorun yaşadığını belirtenlerin oranı % 41.9 iken, eşinin sorun yaşadığını belirtenlerin oranı % 30.6'da kalmaktadır. Çocukların Almanca konusunda en az sorun yaşayan kesim olarak belirtilmesine rağmen bu tespitin eğitim açısından çocukların Almanca düzeyini ölçmesi mümkün ol-

mayan anne-baba görüşünü yansıttığı göz önünde bulundurulmalıdır. Görüşülen bir çok eğitimci Almanya'daki Türk çocuklarının Almanca konusunda ciddi sorunlar yaşadıklarını ve bu sorunların, çocukların eğitiminin en önemli engellerinden birini oluşturduğunu belirtmişlerdir.

Türkçe konusunda çocukların yaşadıkları sorunlar ve Almanca konusunda yetişkinlerin yaşadıkları sorunlar, Almanya'daki vatandaşlarımızın iki kültür arasında nasıl bir konumda kaldıklarının çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır. Bu konuda yapılacak çalışmaların oldukça geciktiği açıktır. Ancak bu konuda yeterli çalışmalar yapıp olumlu neticeler elde edilinceye kadar hiçbir sorunun köklü çözümünün sağlanamayacağı, sorunların sadece erteleneceği unutulmamalıdır. Ayrıca ertelenen her sorunun zamanla ve boyutları artarak, bazen de çözülemez hale gelerek tekrar karşımıza çıktığı bilinen bir gerçektir. Hele bu sorun, eğitim konusunun temel unsurlarından biri olan dil gibi önemli bir konuda ise dahada önemli hale gelmektedir. Aşağıdaki bölümde, hangi dille yapılan televizyon yayınlarını izledikleriyle ve hangi dilde çıkan gazeteleri okuduklarıyla ilgili veriler değerlendirilmektedir.

3.4.3. İzlenen Televizyon Yayınları, Okunan Gazete ve Dergiler

Hangi ülkenin televizyon yayınlarının izlendiği, gazete ve dergilerin okunduğu, kişilerin yaşadıkları ülkeye uyumunun önemli bir göstergesi olarak görülebilir. Ayrıca izlenen televizyonların izlenme oranları, televizyon yayınlarının yapıldığı dilin en az televizyon izleyecek kadar bilindiğinin veya öğrenilmeye çalışıldığının göstergesi olması açısından da önemlidir.

Tablo 3.14. Ailenizde En Çok Hangi Ülkenin Televizyon Programları İzleniyor?

En Çok İzlenen Televizyon Programlarının Ait Olduğu Ülke	Sayı	Yüzde
Almanya	96	6.3
Türkiye	568	37.2
Hem Almanya hem Türkiye	824	54.0
Diğer ülke televizyonları	8	.5
Hiç televizyon izlemiyoruz	15	1.0
Toplam cevap	1511	99.1
Cevapsız	14	.9
Toplam	1525	100.0

Almanya'da yaşayan Türk ailelerinin hangi dil ile yapılan televizyon yayınlarını izledikleriyle ilgili soruya verilen cevaplara bakıldığında, ailelerin % 6.3'ünün en çok Alman televizyon programlarını, %37.2'sinin en çok Türk televizyon programlarını izledikleri görülmektedir. Her iki ülkenin de televizyon programlarını izleyenlerin oranı ise % 54'tür. Vatandaşlarımızın % 1 gibi küçük bir oranı hiç televizyon izlemediklerini bildirirken, aynı şekilde bu soruyu cevapsız bırakanların oranı da % 1 civarındadır.

Elde edilen veriler Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın hem Türk televizyonlarını hem de Alman televizyonlarını birlikte izledik-

lerini açıkça göstermektedir. Seçeneklerin 'en çok izlenen' şeklinde oluşturulduğu göz önünde bulundurulursa, % 37.2'lik bir kesimin seçtiği Türk televizyonları seçeneğinin işaretlenmiş olmasından, bu orandaki vatandaşımızın Alman veya başka ülke televizyonlarını izlemedikleri sonucu çıkarılamaz. Aynı durum % 6.3 oranında Almanya seçeneğini işaretleyen vatandaşlarımız için de geçerlidir.

Ayrıca bu sonuçlar, Almanya seçeneğini, hem Almanya hem de Türkiye seçeneğini işaretleyen yaklaşık % 60 oranındaki vatandaşımızın, Almanca'yı en az televizyon programlarını izleyecek kadar bildiğini göstermektedir. Türkiye seçeneğini işaretleyenler arasında, bu durumda olanların oranının bilinmesi mümkün değil ise de o grup içinde çok sayıda aynı özellikte kişinin olduğu tahmin edilebilir. Dolayısıyla, yaygın kanaatin aksine Almanya'daki vatandaşlarımızın, ne sadece Türk televizyonlarını izledikleri ne de en azından televizyon izleyecek kadar Almanca bilmedikleri söylenebilir. Tam aksine veriler yaygın bir biçimde, hem Türk hem de Alman televizyonlarını izlediklerini ve bunu yapabilecek kadar da Almanca bildiklerini göstermektedir.

Araştırmada, ayrıca vatandaşlarımızın en çok tercih ettikleri program türleriyle ilgili veriler de elde edilmiştir. Aşağıda elde edilen veriler ve bu verilerin değerlendirilmesi yer almaktadır.

Tablo 3.15. En Çok Tercih Edilen Program Türleri

En Çok İzlenen Program Türü	Yüzde
Türkçe Haberler	80.5
Almanca Haberler	37.9
Türk Dizileri	44.8
Alman Dizileri	5.7
Türk Sineması	15.8
Alman Sineması	9.6
Türkçe Tartışma Programları	38.8
Almanca Tartışma Programları	9.3
Türkçe Eğlence Programları	16.2
Almanca Eğlence Programları	3.5
İzlenilen Diğer Programlar	9.2

En çok tercih edilen program türlerinin ortaya çıkarılması için hazırlanan soruda, diğer seçeneği ile birlikte Türkçe ve Almanca olmak üzere 5 ayrı televizyon programı seçeneğine yer verilmiş ve bunların arasından en çok tercih ettikleri üç tanesini işaretlemeleri istenmiştir.

Genel olarak bakıldığında % 80.5 ile Türkçe haberler en yoğun izlenen program olarak ön plana çıkmaktadır. Almanca haberleri izlediklerini bildirenlerin oranı ise % 38'dir. Türk dizilerini en çok tercih edenlerin oranı % 44.8 iken bu oran Alman dizilerinde %5.7'ye inmektedir. Diğer program türlerinde de Türkçe programlar lehine bir

farklılaşma göze çarpmaktadır. Bu veriler sadece en çok tercih edilen programları göstermektedir. Dolayısıyla bu sonuçlardan yola çıkılarak diğer programların izlenmediği veya sadece bu programların izlendiği sonucunun çıkarılması mümkün değildir. Aşağıda diğer seçeneğini işaretleyerek izlediği program türlerini bildiren vatandaşlarımızın belirttiği programlar yer almaktadır.

Tablo 3.16. İzlenen Diğer Programlar

İzlenen Diğer Programlar	Sayı	Yüzde
Amerikan Sineması	10	7.1
Avrupa Gündemi	10	7.1
Belgesel	26	18.6
Dinî programlar	23	16.4
Erotik Filmler	3	2.1
Korku Filmleri	4	2.9
Yarışma ve Kültürel Programlar	9	6.4
Müzik Programları	5	3.6
Spor Programları	32	22.9
TRT INT Programları	18	12.9
Toplam	140	100.0

Diğer şikkını işaretleyerek en çok tercih ettiği program türünü belirten % 9.2'lik grubun izledikleri programlar, en çok izlenilenden

başlamak üzere sırasıyla spor programları, belgeseller, dini programlar, TRT INT programları, Amerikan Sineması, Avrupa Gündemi gibi programlar olarak ortaya çıkmıştır.

Gazete ve dergi okuma alışkanlığı, bir ülkeye uyumun veya o ülkenin dilini bilmenin en önemli göstergelerinden biridir. Bu konuda elde edilen veriler aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3.17. Gazete-Dergi Okuma Alışkanlığı

Gazete-Dergi Okuma Alışkanlığı	Sayı	Yüzde
Okumuyorum	281	18.7
Türkçe gazete-dergi okuyorum	591	39.4
Almanca gazete-dergi okuyorum	86	5.7
Hem Türkçe hem de Almanca gazete ve dergileri okuyorum	513	34.2
Dini kitaplar okuyorum	29	2.0
Toplam	1500	100.0

Almanya'da yaşayan Türklerin, gazete-dergi okuma alışkanlığı ile ilgili soruya verilen cevaplara bakıldığında, vatandaşlarımızın %18.7'sinin gazete-dergi vs. okumadığı, %39.4'ünün Türkçe gazete-dergi okuduğu, %5.7'sinin Almanca gazete-dergi okuduğu, diğer se-

çeneğini işaretleyerek dini kitaplar okuduğu belirtenlerin ise % 2' oranında olduğu görülmektedir.

Televizyon izleme, gazete ve dergi okuma konusundaki bu veriler, Almanya'daki vatandaşlarımızın bu ülkeye uyum sağlama çabası içinde olduklarını ve bu konuda da önemli bir aşama kaydettiklerini açıkça göstermektedir. Bunun, tarafların çabası, karşılıklı anlayış ve yardımlaşmaları ile daha ileri boyutlara taşınabileceği açıktır. Ancak bu yolla hem vatandaşlarımızın yaşadıkları sorunlar azalacak hem de Alman toplumunun sorunlar yaşamaması mümkün olacaktır.

3.5. Yabancı Düşmanlığı

Bir çok ülkede değişik düzeylerde rastlanan yabancı düşmanlığı ne yazık ki Almanya'da zaman zaman yükselişe geçmekte ve diğer yabancılar gibi vatandaşlarımız da sonu ölümle neticelenen bazı saldırılara maruz kalmaktadırlar. Hatta en büyük göçmen grubunu oluşturmaları nedeniyle Türklerin, yabancı düşmanı grupların en önemli hedefi haline geldiğini söylemek mümkündür.

Yabancı düşmanlığının ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik kökenlerinin olduğu ve bunun önemli bir tarihsel gelişiminin bulunduğu bilinmektedir. Ancak, bu çalışmanın konusu dışında kalmaktadır. Türk işgücü göçünün Almanya'da bulunduğu dönem, genel olarak değerlendirilirse, yabancı düşmanlığının önemli bir konu olarak gündeme gelmesi 80 yıllarla birlikte ortaya çıkmıştır. 1985 yılında bir Türk gencinin yabancı düşmanı gruplarca sokak ortasında linç edilerek öldürülmesi, Türkler arasında büyük bir infial uyandırmış ve bu durum ciddi bir gündem olmaya başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde de yabancı düşmanlığı, Türklere karşı bazıları ölümle sonuçlanan değişik zamanlardaki saldırılarla, Almanya'daki vatandaşlarımız için önemli bir sorun olma özelliğini devam ettirmiştir.

Bu araştırmada, vatandaşlarımızın yabancı düşmanlığı konusunda ne düşündükleri ve yabancı düşmanlığından nasıl etkilendikleriyle ilgili bazı veriler toplanmıştır. İlk tabloda vatandaşlarımızın yabancı düşmanlığı konusunda ne düşündüğü ile ilgili sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 3.18. Yabancı Düşmanlı Konusundaki Düşünceler

Yabancı Düşmanlı Konusundaki Düşünceler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Yabancı düşmanlığı yoktur	109	7,1	7,4
Son yıllarda yabancı düşmanlığında bir artış yaşanıyor	851	55,8	57,9
Yabancı düşmanlığı sadece marjinal gruplarda var	474	31,1	32,3
Diğer	35	2,3	2,4
Toplam cevap	1469	96,3	100,0
Cevapsız	56	3,7	
Toplam	1525	100,0	

Konunun hassasiyeti ve farklı boyutlara çekilmeye elverişli yapısı dolayısıyla, yabancı düşmanlığıyla ilgili sorulan soruda üç seçenek sunulmuş ve açık uçlu oluşturulan seçenekte de vatandaşlarımızın farklı düşünceleri varsa bunu dile getirmeleri istenmiştir. Sorulan sorunun

öncelikli amacı yabancı düşmanlığı olmadığını düşünen vatandaşlarımızın oranının tespit edilmesidir. Böylece detaylı olarak araştırılması amaçlanmayan konunun sorun olarak algılanmasının boyutu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Alınan cevaplardan da vatandaşlarımızın %7.4'lük bir kesimi hariç diğerlerinin böyle bir sorununun varlığını bir şekilde kabul ettikleri görülmektedir. % 57.9'luk bir kesimin yabancı düşmanlığında son yıllarda artış olduğu kanaatini belirtmesi, yabancı düşmanlığının sorun olarak önemine işaret etmesi açısından önemlidir. %32.3'lük bir kesimin yabancı düşmanlığının sadece marjinal gruplarda var olduğunu söylemesi, bir ölçüde konunun sorun olarak algılandığı şeklinde ifade edilebilir. Ancak yine de yabancı düşmanlığının sadece marjinal gruplarla sınırlı bir sorun olarak görülmesi, yaygın bir sorun olarak algılanmadığı anlamını da içermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla bu şıkkı işaretleyen vatandaşlarımızın cevaplarının her iki anlamı da içeren boyutu göz önünde bulundurularak yorumlanması daha doğru olacaktır. % 2.4'lük diğer seçeneğini işaretleyen vatandaşımızda, değişik ifadelerle yabancı düşmanlığının bir sorun olarak var olduğunu belirtmişlerdir. Sonuç olarak yabancı düşmanlığının vatandaşlarımız arasında yaygın bir biçimde bir sorun alanı olarak algılandığı söylenebilir. Konuyla ilgili 2. soru ile yabancı düşmanlığının vatandaşlarımızı çoğunlukla hangi konularda etkilediği ile ilgili bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Sorulan soruda diğer seçeneği dahil 7 seçenek sunulmuş ve birden fazla seçenek işaretlenmesi istenmiştir.

Tablo 3.19. Yabancı Düşmanlığından Etkilenme

Yabancı düşmanlığından nasıl etkilendiniz?	Evet
Genel olarak yabancı düşmanlığından etkilendiniz mi?	% 63.2
İş hayatınızda sizi etkiledi mi?	% 51.8
Günlük hayatınızda rahatsızlık hissettiniz mi?	% 53.6
Aileniz konusunda endişeleriniz arttı mı?	% 56.5
Yakınlarınız konusunda endişeleriniz arttı mı?	% 52.1
Türkiye'ye dönme konusunu daha çok düşündürdü mü?	% 58.5
Diğer	% 2.4

Tabloda verilen sonuçlardan da açıkça görüleceği gibi vatandaşlarımız çoğunlukla yabancı düşmanlığından olumsuz olarak etkilendiklerini belirtmektedirler. Yabancı düşmanlığından genel olarak etkilendiğini belirten vatandaşlarımızın oranı % 63.2'dir. İş hayatında yabancı düşmanlığından etkilendiğini ifade edenlerin oranı % 51.8, günlük hayatımda rahatsızlık hissettim diyenler %53.6, ailem konusundaki endişelerim arttı diyenler % 56.5, yakınlarım konusunda endişelerinin arttığını ifade edenler % 52.1 ve Türkiye'ye dönme konusunu artık daha çok düşünüyorum diyenler ise % 58.5'dir.

Bu sonuçlar 80'li yılların ortasından itibaren ciddi anlamda vatandaşlarımızın gündemine giren yabancı düşmanlığı sorunun hala ciddi bir şekilde sorun olarak algılanmaya devam ettiğini ve vatandaşlarımızın çeşitli alanlarda endişe yaşamalarına neden olduğunu açıkça göstermektedir. Çok çeşitli nedenleri ve değişik boyutları bulunan yabancı düşmanlığının Almanya'daki en önemli hedef kitlesini oluşturan

Türklerin tek başlarına bu sorunla baş etmeleri elbette mümkün değildir. Bütün Avrupa'nın en önemli sosyal sorunlarının başında gelen yabancı düşmanlığının bütün ülkelerin ve kesimlerin katılımının sağlanmasıyla mücadele edilerek baş edilecek bir sorun olduğu şüphesizdir.

Yabancı düşmanlığının en belirgin hedefinin Türkler olması yabancı gruplar içinde vatandaşlarımıza ilave zorluklar oluşturmaktadır. Türklerin en belirgin hedef olmasında en büyük yabancı grubunu oluşturmalarının yanında Türklerle ilgili ön yargıların yaygın olmasının da rolünün olduğu açıktır. Sorunu çözmesine de bu ön yargıların azaltılmasına dönük çaba gösterilmesinin ve bu çabaların başarılı olmasının vatandaşlarımızın konumunu güçlendireceği düşünülebilir. Çünkü Almanya'da Türklerle ilgili ileri boyutlarda ön yargıların olduğu ve bu ön yargılarla ilgili gerçeklerin yeterince kamuoyuna duyurulmadığı konuyla ilgilenen herkesin bildiği bir gerçektir. Vatandaşlarımızın %9.1'lik bir oranla Türklerle ilgili önyargıları bütün sorunlar içinde en önemli sorun olarak 3. sıraya yerleştirmeleri de bu konuda duydukları rahatsızlığı göstermesi açısından önemlidir. Türklerin Almanlarla ilişkilerini nasıl değerlendirdikleriyle ilgili aşağıda ele alınacak olan veriler de konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak özellikle bilgiler içermektedir.

3.6. Türklerin Almanlarla İlişkilerinin Algılanışı

Bir çok konuda gerçeklerin ne olduğu kadar nasıl algılandığı da önemlidir. Bu durum Almanya'daki Türklerle Almanların birbirleriyle ilişkileri konusunda özellikle önemlidir. Çünkü bir çok ilişkiyi bu algılamalar şekillendirmektedir. Bir çok sorunun kaynağı yanlış algılamalar olabileceği gibi tam algılanmadığı için sorun olarak görülmeyen konular da olabilir. Ancak insanlar çoğunlukla kendi dışlarındaki değişik gruplarla ilgili yargılarını olumsuz bazı örnekleri ön plana çıkararak oluşturma eğilimindedirler. Birkaç Türkün olumsuz davranışı nasıl ki bir çok Almanın bütün Türklerle ilgili genel yargılarının

olumsuz olarak şekillenmesine neden oluyorsa aynı durum bir çok Türkün Almanlarla ilgili yargıların oluşmasında da geçerlidir. Dolayısıyla ilişkilerin daha olumlu bir noktaya taşınmasının ilk adımı olarak -bazı kişisel olayların genellenerek- karşılıklı ön yargıların oluşmamasının önlenmesi ve oluşmuş olanlarının ortadan kaldırılması için yeterli çaba gösterilmelidir. Aksi takdirde karşılıklı ön yargıların sürekli büyüdüğü ve ilişkilerin gittikçe kötüleştiği bir sürecin yaşanılması kaçınılmazdır. Aşağıdaki tabloda Türklerin Almanlarla ilişkilerini nasıl değerlendirdiği ile ilgili veriler görülmektedir.

Tablo 3.20. Türklerin Almanlarla İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Türklerin Almanlarla İlişkilerini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
İyi bir ilişki var	188	12,3	12,8
Almanların ön yargıları yüzünden iyi bir ilişki yok	384	25,2	26,1
Vatandaşlarımızın tavırları yüzünden iyi bir ilişki yok	98	6,4	6,6
Hem Almanlardan hem de vatandaşlarımızdan kaynaklanan nedenlerle iyi bir ilişki yok	771	50,6	52,3
Diğer	33	2,2	2,2
Toplam cevap	1474	96,7	100,0
Cevapsız	51	3,3	
Toplam	1525	100,0	

Sorulan soru ile ilişkilerin genel olarak olumlumu yoksa olumsuz mu algılandığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Beklenen cevaplar iki ana kategoride sınıflanmış, iyi bir ilişki olduğunu düşünenlerin seçimi için bir, iyi bir ilişki olmadığını düşünenlerin seçmesi için de hangi nedenle iyi bir ilişki olmadığını düşündüklerini de belirtebilecekleri üç ayrı seçenek sunulmuştur.

Tabloda da açıkça görüldüğü gibi Türklerin Almanlarla ilişkilerinin iyi olduğunu düşünen vatandaşlarımızın oranı oldukça düşüktür. İyi bir ilişki olduğunu düşünenlerin oranı sadece %12.8'dir. Diğer taraftan Türklerin Almanlarla ilişkilerinin iyi olmadığını düşünenlerin oranı ise yaklaşık % 84 düzeyindedir. Bu yüksek orandaki olumsuz ilişki algılamasında bulunan vatandaşlarımızın % 6 .4'lük bir kesimi bu olumsuz ilişkinin nedenini Türklerin genel tavırlarına bağlarken, % 26'lık bir kesimi de Almanların ön yargılarına bağlamaktadır. Türklerle Almanlar arasında iyi bir ilişki olmadığını düşünen vatandaşlarımızın % 50.6'lık gibi büyük kesimi ise bu durumun oluşmasında hem Almanları hem de Türkleri sorumlu görmektedir.

Daha önce değinildiği gibi birçok konuda gerçeklerin ne olduğu kadar nasıl algılandığı da önemlidir. Almanya'daki Türklerin Almanlarla ilişkileri gerçekte nasıl olursa olsun Türkler tarafından iyi algılanmadığı ortadadır. Dolayısıyla bu olumsuz algılamının ortadan kaldırılması için ivedi adımların atılması ve bu olumsuz algılamının yeni sorunlara yol açmasına izin verilmemesi gerekir.

Konunun birçok boyutunun olduğu, detaylı çalışmalarla meselenin her boyutuyla ortaya çıkarılması gerektiği ve ortaya çıkarılacak kapsamlı bilgilerle ancak sorunun sağlıklı çözüme kavuşturulabileceği unutulmamalıdır. Bu çalışmadan elde edilen bilgiler ilişkilerin ve nedenlerinin genel hatlarıyla nasıl algılandığını ortaya koymakla sınırlıdır. Bir sonraki bölümde Türklerin Alman toplumuyla ilişkilerinin önemli bir göstergesi sayılabilecek olan Türklerin Alman komşu ve

arkadaşlarına oturmaya gidip gitmedikleriyle ilgili veriler değerlendirilecektir. Daha önce başka bir bağlamda ele alınan bu veriler konuyla ilgili durumun önemli bir göstergesi olması dolayısıyla tekrar ele alınmaktadır. Aşağıdaki tabloda konuyla ilgili soruya verilen cevaplarla elde edilen veriler görülmektedir.

Tablo 3.21. Alman Komşu ve Arkadaşlarla Görüşme Durumu

Alman Komşu ve Arkadaşlara Gitme Durumu	Sayı	Yüzde
Haftada bir kaç kez	96	6.3
Haftada bir kez	113	7.4
Ayda bir kez	178	11.7
Özel günlerde (düğün, bayram, cenaze vs)	339	22.2
Hiç gitmem	693	45.4
Diğer	89	5.8
Cevapsız	17	1.1
Toplam	1525	100.0

Sorulan soruyla Türklerin Alman komşularıyla ilişkilerinin olup olmadığı var ise bunun oturmaya gitme sıklığı ile ne düzeyde olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Almanya’da yaşayan Türklerle “Alman komşu ve arkadaşlarınıza oturmaya gider misiniz?” şeklinde sorulan sorunun şıkları temel olarak hiç gitmem ve değişik sıklıklarla gitmeyi ifade eden 4 ayrı şıklardan oluşmaktadır. Ayrıca diğer seçeneği oluşturularak değişik görüşme veya ilişkilerin belirtilmesi istenmiş-

tir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında % 45'lik bir çoğunluğun "hiç gitmem" dediği, % 22'sinin özel günlerde, % 12'sinin ayda bir kez, % 14'ünün de haftada bir veya birkaç kez giderim dediği görülmektedir. Diğer seçeneğini işaretleyen yüzde 6'lık bir kesimde Alman komşu ve arkadaşları ile ancak dışarıda görüştiklerini belirtmişlerdir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, yarıya yakın vatandaşımızın şu veya bu şekilde Alman komşularıyla iyi ilişkiler içinde olduğu ve bunun ciddi bir komşuluk ilişkisinin göstergesi olan eve 'oturmaya gitme' düzeyinde yaşandığı görülmektedir. Almanlarla Türklerin ilişkilerinin genel olarak nasıl algılandığı ile ilgili yüksek orandaki olumsuz cevaplarla kıyaslandığında, komşuluk ilişkileriyle ilgili cevapların çok daha iyi bir ilişki durumuna işaret ettiği açıktır. Bu farklılaşmanın birçok değişik açıklaması olabileceği gibi vatandaşlarımızın birçok konuda Türklerin Almanlarla ilişkileri konusunda da kendi yaşadıklarından daha olumsuz bir algılama içinde oldukları söylenebilir. Nitekim araştırma sürecinde görüşülen birçok vatandaşımızın Türklerin yaşadıkları bütün sorunlarla ilgili çizdikleri resim, bu araştırma ve benzeri araştırmalardan elde edilen verilerin gösterdiği gerçeklerle kıyaslanmayacak kadar olumsuz bir tablo oluşturmaktadır.

3.7. Alman Vatandaşlığına Geçme

Almanya'daki Türklerin Alman toplumuyla hukuki anlamda en üst düzeyde ilişkilerini sürdürmelerinin Alman vatandaşlığına geçmeleriyle mümkün olacağı açıktır. Daha önce belirtildiği gibi Almanya'daki vatandaşlarımızın 2002 yılı itibariyle Alman vatandaşlığına geçmiş olanlarının sayısı 565.766'dır. Bir çok vatandaşımız Alman vatandaşlığı olmayı istemekle beraber Türkiye vatandaşlığını da devam ettirmek istemiştir. Ancak Almanya'nın 2000 yılında yaptığı yeni yasal düzenlemeler nedeniyle vatandaşlarımızın bu isteklerini hayata geçirme imkanı ortadan kaldırılmıştır. Şu anda Alman vatandaşı olmak isteyen

vatandaşlarımızın Türk vatandaşlığından ayrılmaları zorunluluk haline getirilmiştir. Bir başka ifade ile çifte vatandaşlık imkanı ortadan kaldırılmıştır. Bu konuda çok sayıdaki vatandaşımız ciddi sorunlar yaşamışlardır. Bütün bu yaşananlar Almanya'daki Türklerin Alman vatandaşlığına geçme isteklerini önemli ölçüde etkilemiştir. Aşağıdaki tabloda vatandaşlarımızın Alman vatandaşlığına geçme konusundaki görüşleri yer almaktadır.

Tablo 3.22. Alman Vatandaşı Olma İsteği

Alman vatandaşı olmak istiyor musunuz?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Hayır, istemiyorum	753	49,4	62,2
Evet, istiyorum	143	9,4	11,8
Çifte vatandaşlık verilirse istiyorum	315	20,7	26,0
Toplam cevap	1211	79,4	100,0
Cevapsız	314	20,6	
Toplam	1525	100,0	

Tabloda da görüldüğü gibi vatandaşlarımızın %62.2 gibi yüksek orandaki bir kesimi Alman vatandaşlığına geçmeyi istememektedir. Evet istiyorum diyenlerin oranı sadece % 11.8'dir. Alman yasalarına göre şu anda mümkün olmayan çifte vatandaşlık verilirse Alman vatandaşı olurum diyenler ise %26 gibi yüksek sayılabilecek bir orana ulaşmaktadır.

Alman vatandaşı olarak bir çok konuda daha rahat bir hayat sürmeyi amaçlayan vatandaşlarımız, Almanya'nın 2000 yılında yaptığı bir düzenleme nedeniyle çifte vatandaşlık hakkını bu tarihten itibaren yitirmişlerdir. Bu durumdan dolayı Türk vatandaşlığından çıkanlar, Türkiye ile ilgili işler konusunda ciddi sorunlar yaşamak durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. 2000 yılından sonra çifte vatandaş olma konumuna gelen ve bunu sürdürmeye çalışan bir çok vatandaşımız, kazandıkları Alman vatandaşlığı konumunu kaybetmiş, bazıları ise hem Alman hem Türk vatandaşlığını birlikte yitirmiş ve ciddi sorunlar yaşamışlardır.

Bütün bu yaşananlar Türklerin Alman toplumuna uyum çabalarının ve isteklerinin önemli bir göstergesi olan Alman vatandaşlığına geçme konusunda isteksiz olma sonucunu ortaya çıkarmıştır. Çifte vatandaşlık verilirse, Alman vatandaşı olmak isteyenlerin yüksek oranda olmasının da gösterdiği gibi belli hukuki düzenlemelerle birçok sorunun çözülmesi mümkündür. Bu durum ise, Alman vatandaşlığına geçiş konusunda belli mesafelerin kat edilmesiyle mümkündür.

3.8. Türklerin Kendi Aralarındaki İlişkiler

Türklerin Almanya'da yaşayan en büyük göçmen grubunu oluşturmalarına rağmen büyüklükleri oranında bir etkinliğe ulaşamamış olmalarında en büyük faktörün, yeterince örgütlenememiş olmaları olduğu söylenebilir. Örgütlenme konusunda yaşanan bu yetersizliğin, Türklerin kendi aralarındaki ilişkiler de yaşanan bir sorunun sonucu olduğu söylenebilir. Diğer yandan, bu durum çözülmesi mümkün olan birçok sorunun çözülememe nedeni olarak da değerlendirilebilir.

Geleneksel akraba, komşu, hemşeri ve arkadaş ilişkileri yanında vatandaşlarımız arasında örgütlenme çabalarının uzun yıllardan beri devam ettiği ve bu alanda önemli ilerlemelerin kaydedildiği bilinmek-

tedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2003 yılı raporuna göre, Türklerin Almanya'da kurdukları derneklerin sayısı 2150'ye ulaşmıştır. Aşağıdaki tabloda dernek türü ve sayıları görülmektedir.

Tablo 3.23. Türk Derneklerine İlişkin Sayısal Bilgiler

Dernek Türü	Sayı
Dini	655
Sosyal-Kültürel	625
Spor	420
Diğer	450
Toplam	2150

Her ne kadar dernekleşme çalışmaları vatandaşlarımız arasındaki ilişkilerin durumuyla ilgili olumlu bir gösterge niteliğinde ise de vatandaşlarımızın kendi aralarındaki ilişkilerin farklı boyutları olduğu açıktır. Araştırmada, konunun farklı boyutlarına girilmeden, sadece akraba, komşu, arkadaş ilişkileri ve Almanya'daki vatandaşlarımızın kendi aralarındaki ilişkileri nasıl algıladıkları üzerinde durulmuştur. Bir çok sorunla çoğu kez birlikte mücadele etmek durumunda olan Türklerin, kendi aralarındaki ilişkileri en azından ortak sorunlarını çözecek düzeyde tutmalarının önemi büyüktür. Bunun en etkin yolunun da örgütlenmek olduğu açıktır.

Kendi aralarındaki ilişkileri ortaya koyan soruyla, Almanya'da yaşayan Türklerin kendi aralarındaki ilişkiyi nasıl algıladıklarının ortaya

konulması hedeflenmiştir. Ayrıca açık uçlu diğer seçeneği oluşturularak sıralanan tanımlamaların dışındaki görüşlerin yazılması istenmiştir. Aşağıdaki tabloda, vatandaşlarımızın kendi aralarındaki ilişkileri nasıl değerlendirdikleriyle ilgili veriler yer almaktadır.

Tablo 3.24. Türklerin Kendi Aralarındaki İlişkileri Değerlendirmeleri

Türklerin kendi aralarındaki ilişkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Oldukça iyi bir dayanışma var	356	23,3	24,1
Küçük grup dayanışması var, ancak genel dayanışma yok	782	51,3	52,9
Gruplar arasında derin ayrılıklar var	311	20,4	21,0
Diğer	30	2,0	2,0
Toplam	1479	97,0	100,0
Cevapsız	46	3,0	
Toplam	1525	100,0	

Elde edilen sonuçlardan vatandaşlarımızın sadece % 24.1'lik bir kesimi, kendi aralarındaki ilişkiyi olumlu değerlendirmektedir. Vatandaşlarımız arasında oldukça iyi bir dayanışma olduğu seçeneğini işa-

retleyerek, küçük grup dayanışması olduğunu ancak genel bir dayanışmanın da bulunmadığını belirten vatandaşlarımız ise % 52,9'luk bir oranla en büyük kesimi oluşturmuşlardır. Gruplar arasında derin görüş ayrılıkları var diyenlerin oranı ise % 21,0'dir. Diğer seçeneğini işaretleyen % 2,0'lik kesim ise, ilk üç seçenekte belirtilen görüşlerden farklılaşan bir değerlendirme yapmamışlardır.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, vatandaşlarımızın kendi aralarındaki ilişkileri olumlu algıladıkları söylenebilir. Oldukça iyi bir dayanışma olduğunu belirtenleri, %52,9'lık büyük grubu da bir yönüyle eklemek mümkündür. Çünkü, dayanışma doğası gereği küçük gruplar etrafında şekillenmektedir. Genel dayanışma, daha çok genel amaçlar doğrultusunda ve çok sayıdaki küçük grubun büyük organizasyonlar çatısı altında toplanmasıyla mümkün olabilmektedir. Veri toplama sürecinde yapılan gözlemler ve görüşülen kişilerden elde edilen bilgiler, son yıllarda vatandaşlarımızın genel dayanışma doğrultusunda önemli çalışmalar yaptıklarını ve bu çabaların istenilen düzeyde olmasa da bazı olumlu sonuçlarının alınmaya başlandığını göstermektedir. Bu durumun yeni olması ve sonuçlarının vatandaşlarımız tarafından henüz hissedilmemesinin verilen cevaplara yansıdığı düşünülebilir. Gruplar arası derin görüş ayrılıkları olduğunu belirten vatandaşlarımızın cevaplarının bir kısmının da bu çerçevede değerlendirilmesi mümkündür.

Yabancı düşmanlığının yükselmesi, ekonomik sorunlar, mevzuat değişiklikleriyle yaşanan sorunlar şeklindeki birçok eğitim sorunları, sorunun gözle görülür bir biçimde artmasına yol açmış, bu durumda küçük grup yapıları içinde geleneksel olarak sürdürülen dayanışmanın yetersiz olduğunu gözler önüne sermiştir. Henüz yeni sayılabilecek büyük ölçekli örgütlenme ve dayanışma çabalarının, birçok alanda sorunların çözümü için uygun bir zemin oluşturacağı açıktır. Ancak bu yapıların vatandaşlarımızın her kesiminin katılımına açık, kapsayıcı ve iyi işleyen organizasyonlar olması gerekir. Aksi takdirde bu yapı-

ların, vatandaşlarımızın dayanışmasında ve sorunların çözümünde bir zemin oluşturması mümkün değildir.

Daha önce ele alınan Türk komşu ve arkadaşlara oturmaya gidip gitmeme konusu, bu bölümde de Türlerin kendi aralarındaki ilişkilerin önemli bir göstergesi olması açısından tekrar değerlendirilmektedir. Geleneksel dayanışma ve ilişki biçimlerinin önemlilerinden biri olan komşu ve arkadaşlara oturmaya gitme konusu, elde edilen veriler ışığında aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3.25. Türk Komşu ve Arkadaşlarınıza Oturmaya Gitme Durumu

Türk komşu ve arkadaşlarınıza oturmaya gider mi siziz?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Haftada bir kaç kez	322	21,1	21,5
Haftada bir kez	458	30,0	30,6
Ayda bir kez	332	21,8	22,2
Özel günlerde (düğün,bayram, cenaze vs)	243	15,9	16,2
Hiç gitmem	117	7,7	7,8
Diğer	26	1,7	1,7
Toplam	1498	98,2	100,0
Cevapsız	27	1,8	
Toplam	1525	100,0	

Sözkonusu soruyla, Türklerin arkadaş ve komşularıyla ilişkilerinin olup olmadığı ve var ise bunun oturmaya gitme sıklığı ile ne düzeyde olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlara bakıldığında, 'hiç gitmem' seçeneğini işaretleyen % 7.8'lik az bir kesimin dışında diğer büyük kesimin şu veya bu şekilde Türk komşu ve arkadaşlarına oturmaya gittiği görülmektedir. Bu büyük grubun % 16.2'sinin özel günlerde, % 22.2'sinin ayda bir kez, % 21.5'inin haftada birkaç kez ve 30.6'sının haftada birkaç kez giderim dediği görülmektedir. % 1.7'lik bir kesimde diğer seçeneğini işaretlemiştir.

Almanya'daki Türklerin kendi aralarındaki sosyal ilişkilerin önemli bir göstergesi olan bu veriler, buradaki Türklerin yüksek düzeyde bir arkadaşlık ve komşuluk ilişkisi sürdürdüklerini açıkça göstermektedir. Daha önce aile yapısı içinde değerlendirilen akrabalarla ilişkilerdeki yüksek ilişki düzeyi de göz önünde bulundurulduğunda, buradaki Türklerin komşu, akraba ve arkadaş ilişkilerinin yoğun olduğu ve iyi bir ilişki düzeyinin sürdürüldüğü söylenebilir. Türklerin kendi aralarındaki ilişkiler sadece bunlardan oluşmuyorsa da bunların çok önemli göstergeler olduğu açıktır. Bu tür ilişkiler, bir çok sosyal, psikolojik ve hatta ekonomik sorunun çözümünün kolaylaşmasına katkıda bulunabilir. Alman devletiyle veya toplumuyla yaşanan büyük boyutlu sorunların çözümünün, Türklerin kendi aralarında oluşturacakları ve Almanlarla ve diğer azınlıkların da katılacağı büyük çaplı örgütlenmelerden geçtiğinin unutulmaması gerekmektedir.

3.9. Türkiye’ye Dönme İsteği

Türkiye’ye dönme isteği, bir sorun olarak değerlendirilemese de yaşanan sorunların etkilediği bir sonuç olarak görülebilir. Şüphesiz Türkiye’den gitmiş insanların tekrar Türkiye’ye dönmeyi istemeleri için buldukları yerde somut sorunlar yaşamaları gerekmez. Ancak yaşanan sorunların ve bunlardan etkilenme düzeyinin, birçok konuda vatandaşlarımızın dönme konusundaki duygu ve düşüncelerini de etkilediği veya etkileyeceği açıktır.

Şüphesiz göç edilen yerin çekici faktörleri (göç edildiğinde elde edilecek imkanlar) ve göçün yapıldığı yerin itici faktörleri(göçün yapıldığı yerde kalan görece daha az veya hiç sahip olunmayan imkanlar) Almanya’ya göç etmiş olan vatandaşlarımız içinde geçerlidir. Almanya’ya göç için geçerli olan bu açıklama biçimi, Türkiye’ye dönüş için de geçerlidir. Bir başka ifade ile Almanya’ya göç ile sağlayacağı her türlü imkan ve imkansızlığı karşılaştırıp, buraya göç eden vatandaşlarımızın, aynı karşılaştırmayı Türkiye’ye dönmek konusunda da yapmalarını olağan karşılamak gerekir.

‘Türkiye’ye dönmeyi istiyor musunuz’ şeklindeki soruya, evet diyen vatandaşlarımızın da Türkiye’ye dönmeyi istemelerine rağmen söz konusu faktörlerin ışığında, halen Almanya’da kaldıklarını ve bu değerlendirmeler değişmediği sürece de kalmaya devam edeceklerini söyleyebiliriz. Aşağıdaki tabloda, Almanya’ya giden ve Almanya’dan ayrılan vatandaşlarımızın sayısı görülmektedir.

Tablo 3.26. Almanya’ya Gelen ve Almanya’dan Ayrılan Türk Vatandaşlarımızın Sayısı

Yıl	Gelen	Ayrılan
1998	47.858	45.142
1999	48.129	42.823
2001	40.858	26.656
2002	58.128	36.750

Kaynak: Federal İstatistik Dairesi

Tabloda da görüldüğü gibi her yıl binlerce vatandaşımız Almanya’ya gitmekte ve binlercesi de Türkiye’ye dönmektedir. Aşağıdaki tabloda ise vatandaşlarımızın ‘Türkiye’ye dönmek istiyor musunuz’ şeklindeki soruya verdikleri cevaplar yer almaktadır.

Tablo 3.27. Türkiye’ye Dönme İsteği

Türkiye’ye Dönmek İstiyor musunuz?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Evet	1148	75,3	77,7
Hayır	327	21,4	22,1
Toplam	1477	96,9	100,0
Cevapsız	48	3,1	
Toplam	1525	100,0	

Tabloda da görüldüğü gibi vatandaşlarımızın % 77.7 gibi çok büyük bir oranı, Türkiye'ye dönme isteğinde olduklarını belirtmişlerdir. Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi bu istek beyanı, sadece bir eğilimi göstermenin ötesinde geriye göç kararını ortaya koyan bir sonuç değildir. Dönüş kararı, kişilerin Almanya'daki ve Türkiye'deki çok değişik faktörleri kişisel konumları itibariyle inceden inceye değerlendirip verdikleri/verecekleri bir karardır. Nasıl ki Almanya'ya göç bir istek sonucu olmamış ve her göç için geçerli faktörlerin değerlendirilmesinin sonucunda hayata geçirilmişse, aynı durum dönüş için de geçerlidir/geçerli olmaya devam edecektir.

Türkiye'ye dönüş isteği ile vatandaşlarımızın buldukları yaş grupları arasında yapılan karşılaştırmalardan anlamlı ilişkiler gözlenmemiştir. Yani, gençlerle yaşlı veya orta yaşlıların Türkiye'ye dönme istekleri farklılaşmamaktadır.

3.10. Mevzuattan veya Mevzuatın Uygulanmasından Kaynaklanan Sorunlar

Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın daha çok sosyal boyutu ön planda olan sorunların yanında mevzuattan veya mevzuat uygulamalarından dolayı yaşadığı bir çok sorunu da bulunmaktadır. Çifte vatandaşlıktan aile bileştirmelerine, ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinden vize işlemlerine kadar bir çok konuda vatandaşlarımız sorun yaşamaktadırlar. Bu sorunları ve bunların çözüm önerilerini içeren Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonunun hazırladığı bir Meclis Araştırma Komisyonu Raporu da bulunmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde, söz konusu raporda da yer alan bazı sorunların vatandaşlarımız arasında ne düzeyde sorun olarak yaşandığı ve seçilen sorun alanlarıyla ilgili olarak karşılaşılan sorunların neler olduğu hakkında elde edilen veriler değerlendirilecektir. İlk olarak Aile Birleştirmeleri konusunda yaşanan sorunlar ele alınacaktır.

3.10.1. Aile Birleştirmeleri Konusunda Yaşanan Sorunlar

Almanya yabancılar yasası, belli şartları yerine getiren yabancılara, eş ve bakmakla yükümlü oldukları 16 yaşını doldurmamış çocuklarına vize almak kaydıyla Almanya'ya getirme hakkı vermektedir. Ancak çocukların yaşı ve vize işlemlerinde ortaya çıkan sorunlar nedeniyle aile birleştirmeleri konusunda birçok sorunlar yaşanmaktadır. Konuyla ilgili olarak vatandaşlarımıza sorulan sorunun cevapları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3.28. Aile Birleştirmeleri Konusunda Sorun Yaşadınız mı?

Aile birleştirmeleri konusunda sorun yaşadınız mı?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Hayır	1247	81,8	88,4
Evet	164	10,8	11,6
Toplam	1411	92,5	100,0
Cevapsız	114	7,5	
Toplam	1525	100,0	

Tabloda da görüldüğü gibi % 81.8 oranındaki vatandaşımız, aile birleştirmeleri konusunda sorun yaşamadığını belirtirken, sadece %11.6 oranındaki vatandaşımız konuyla ilgili bir sorun yaşadığını belirtmiştir. Ancak, % 11.6 oranındaki vatandaşımızın bu sorunu yaşıyor olması, yaşanan sorunun özelliği göz önünde bulundurulduğunda, il-

gililerin derhal konuya eğilmelerini gerektirecek ciddiyette olduğunu açıkça göstermektedir. Aile parçalanmasının, aile bireylerinin ayrı yaşamak zorunda kalmasıyla sınırlı olmayan sonuçlarının bulunduğu ve birçok başka soruna kaynaklık ettiği de herkesce bilinen bir konudur. Dolayısıyla sorunun bir an önce çözülmesi veya daha az yaşanması için gerekli girişimlerde bulunulması özel önem arz etmektedir.

Aile birleştirmeleri konusunda sorunların başında vize alamama veya geç vize alma sorunu yer almaktadır. Bürokratik işleyişin yavaşlığı ve ekonomik nedenler dile getirilen diğer sorunlar olarak ön plana çıkmaktadır. Birçok vatandaşımız ise konuyla ilgili sorun yaşadığını belirtmiş ancak yaşadığı sorunu belirgin şekilde dile getirmemiştir.

3.10.2. İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri Konusunda Yaşanan Sorunlar

Sosyal güvenlik mevzuatı ve bundan kaynaklanan sorunların çeşitliliği bilinen bir konudur. Konuyla ilgili hazırlanan soruda, bu sorun alanıyla ilgili genel bir sorun yaşayıp yaşamadıkları ve eğer yaşamışlarsa, bu sorunun ne olduğunu belirtmeleri istenmiştir. Bu şekilde hem bu alanda yaşanan sorunların ne kadar yaygın olduğu hem de sorunların hangi özel alanlarda yoğunlaştığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3.29. İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri Konusunda Sorun Yaşanıp Yaşanmadığı

İkili sosyal güvenlik sözleşmeleri konusunda sorun yaşadınız mı?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Hayır	1246	81,7	91,9
Evet	110	7,2	8,1
Toplam	1356	88,9	100,0
Cevapsız	169	11,1	
Toplam	1525	100,0	

Tabloda da görüldüğü gibi % 91.9 oranındaki vatandaşımız, ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri konusunda sorun yaşamadığını, % 8.1 oranındaki vatandaşımız ise konuyla ilgili bir sorun yaşadığını belirtmiştir. Yaşanan sorunun ne olduğunun belirtilmesinin istendiği soruda, vatandaşlarımız en çok 3201 sayılı yasa ile borçlanmada getirilen günlük 5 Dolarlık miktarın çokluğunu, sorun olarak dile getirmişlerdir. Bunu, sorunu sık sık değişen mevzuat, emekli olmakla ilgili sorunlar ve mevzuat hakkında yeterince bilgi edinememek gibi sorunlar takip etmektedir.

3.10.3. Vize Konusunda Yaşanan Sorunlar

Almanya tarafından 1980 yılından beri vatandaşlarımıza vize uygulanmaktadır. Vize uygulamaları nedeniyle vatandaşlarımızın bu ülkeye gidişlerinin önemli ölçüde zorlaştığı ve gitmesine izin verilenlerin ise işlemler nedeniyle büyük zorluk ve gecikmeler yaşadığı

görülmektedir. Almanya'da yaşayan ve büyük çoğunlukla oturma izni olan vatandaşlarımızın da özellikle aile birleştirmeleri konusu olmak üzere ciddi sorunlar yaşandıkları görülmektedir. Vize konusunda vatandaşlarımızın sorun yaşayıp yaşamadıklarıyla ilgili soruya verilen cevaplar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3.30. Vize Uygulamalarında Sorun Yaşanıp Yaşanmadığı

Vize Uygulamalarında Sorun Yaşadınız mı?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Hayır	1170	76,7	81,3
Vizenin süresiyle ilgili sorun	110	7,2	7,6
Vize işlemleriyle ilgili sorun	150	9,8	10,4
Diğer	10	,7	,7
Toplam	1440	94,4	100,0
Cevapsız	85	5,6	
Toplam	1525	100,0	

Tabloda da görüldüğü gibi % 76.7'lik bir oranındaki vatandaşımız vize konusunda sorun yaşamadığını belirtirken, % 7.2 oranındaki vatandaşımız vizenin süresiyle ilgili, % 9.8 oranındaki vatandaşımız ise vize işlemleriyle ilgili sorun yaşadığını belirtmiştir. Genel olarak baktığımızda, vize konusunda sorun yaşayan vatandaşlarımızın % 17 gibi yüksek bir oranda olduğu görülmektedir.

Vize uygulamalarıyla yaşanan ilgili sorunların belirtilmesi istenen soruda vatandaşlarımız vize işlemlerindeki gecikmelerden ve bu konuda çıkarılan engellerin çokluğundan yakınmaktadırlar.

Vatandaşlarımız sadece sosyal ve kültürel konularda uyum sorunları yaşamamakta, ülkedeki mevzuattan ve uygulamalarından dolayı da ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Araştırma süreci boyunca görüşülen bir çok vatandaşımız, söz konusu edilen sorunların dışında; çifte vatandaşlık Türkiye'ye gönderdikleri tasarruflar, siyasi katılım, örgütlenme konusunda yaşanan sorunlara kadar bir çok alanda ciddi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Belirtilen sorunların bir kısmı, vatandaşlarımızın haklarını gözetmeyen yasal düzenlemelerle ilgili iken, bir kısmı da vatandaşlarımızın yasaları yeterince bilmemelerinden ve haklarını tam olarak kullanamamalarından kaynaklanan sorunlar olduğu söylenebilir. Sorunun düzenlemelerle ilgili devletler arasındaki ikili görüşmelerle sorunların aşılmasında ilerleme kaydedilmesi mümkündür. Yukarıda sözü edilen sorunların, ikinci kısmıyla ilgili vatandaşlarımıza, sorunları hakkında ücretsiz hukuki danışmanlık hizmeti verilmesi v.b uygulamasının yaygınlaştırılmasının, sorunların çözülmesine önemli katkılar sağlayacağı söylenebilir.

Vatandaşlarımızın, sorunlarıyla ilgili başvurdukları merciler olarak Alman makamlarıyla ve Almanya'daki Türk makamlarıyla ilişkilerinde sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Aşağıdaki bölümde, vatandaşlarımızın bu ilişkiler konusunda yaşadıkları sorunlar ve bu sorunların neler olduğu ile ilgili elde edilen veriler değerlendirilecektir.

3.10.4. Alman ve Türk Makamlarıyla İlişkiler

Tablo 3.31. Sorunlarınızı Alman Makamlarına ve Buradaki Türk Makamlarına Ulaştırmada Sorun Yaşadınız mı?

Sorunlarınızı Alman makamlarına ve buradaki Türk makamlarına ulaştırmada sorun yaşadınız mı?	Alman Makamlarına ulaştırmada		Türk Makamlarına ulaştırmada	
	Sayı	%	Sayı	%
Hayır	1260	82.6	990	68.6
Evet	186	12.2	452	31.3
Diğer	3		3	
Toplam Cevap	1477		1444	
Cevapsız	78	5.1	81	5.3
Toplam	1525		1525	

Tabloda da açıkça görüldüğü gibi vatandaşlarımızın sorunlarını Alman makamlarına ve Almanya'daki Türk Makamlarına ulaştırmada önemli sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Sorunlarını Alman makamlarına ulaştırmada sorun yaşamadığını belirtenlerin oranı % 82.6 iken, bu oran Türk makamlarıyla ilgili olarak % 68.6 oranına gerilemektedir. Alman makamlarına sorunlarını ulaştırmada sorun yaşadığını belirtenlerin oranı % 12.2 iken bu oran Türk makamları konusunda % 31.3'lük bir orana ulaşmaktadır.

Sorunlarını Alman ve Türk makamlarına ulaştırmada yaşadıkları sorunları belirtmeleri istenen soruda ise 43 vatandaşımız Alman makamlarına sorunlarını ulaştırmada yaşadıkları değişik sorunları belirtirlerken, 380 vatandaşımız da Türk makamlarıyla ilgili sorunlarını dile getirmişlerdir.

Alman makamlarıyla ilişkilerde dile getirilen sorunların başında dil problemi yer almaktadır. Sorununu dile getiren vatandaşlarımızın yarısına yakını bu sorunu belirtmiştir. Diğer öne çıkan sorunlar ise ilgisizlik, işlemlerin geciktirilmesi ve vize verilmemesi şeklinde sıralanmıştır. Vatandaşlarımızın Türk makamlarıyla ilişkilerinde yaşadıklarını belirttikleri sorunlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tabloda da görüldüğü gibi sorunların en yoğun olarak verilen hizmetlerin kalitesiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Görevliler işlerini

Tablo 3.32. Türk Makamlarıyla İlişkilerde Yaşanan Sorunlar

Yaşanan sorunlar	Sayı	Yüzde
Görevliler işlerini gereği gibi yapmıyorlar	261	17,1
Başörtülü fotoğraf konusunda sorun çıkarıyorlar	32	2,0
Kaba davranıyorlar	24	1,6
Görevliler bilgisiz	16	1,0
İşleri geciktiriyorlar	11	0,8
Vatandaşa sahip çıkmıyorlar	7	0,4
Diğer konular	29	1,9
Toplam dile getirilen sorun	380	
Örneklem	1525	

gereği gibi yapmıyorlar şeklinde özetlenecek şikayetleri yapan vatandaşlarımız, şikayet dile getiren vatandaşlarımızın çok büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bunu başörtülü fotoğraf konusunda sorun çıkarıyorlar diyen vatandaşlarımızın oluşturduğu grup takip etmektedir. Daha sonra, görevliler vatandaşa kaba davranıyorlar diyenler, görevliler bilgisiz diyenler, işleri geciktiriyorlar diyenler ve vatandaşa sahip çıkıyorlar diyenler yer almaktadır.

Araştırmanın ikinci ana konusunu oluşturan ve “Almanya’da Yaşayan Türklerin Sosyal ve Kültürel Sorunları” üst başlığı altında ele alınan birçok sorunla ilgili elde edilen verilerin değerlendirilmesi burada sona ermektedir. Şu ana kadar birçok sorun ve bu sorunların nedenleri hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Her sorunun kendine özgü temel özellikleri ve boyutları olduğu gibi bütün sorunların kesiştiği bir sorun alanı veya çözüm alanı da bulunmaktadır. Bu alan **eğitim** alanıdır. Bu alanda yaşanan sorunlar diğer bütün sorun alanlarının nedeni olduğu gibi, bu alanda sağlanan başarılarla diğer bütün sorun alanlarındaki başarıyı getirecektir. Eğitim alanındaki başarının okul-aile-çocuk üçlüsünün uyumu ve işbirliği ile mümkün olduğu/olacağı bilinen bir konudur. Almanya gibi bir ülkede eğitimle ilgili üçlünün okul ayağı ile ilgili yapılabilecek olanların sınırlı olduğu açıktır. Bu durumda **ailelerin çocukların eğitimi konusunun bir parçası hatta en önemli yapısı olabileceği gerçeği** üzerinde dikkatle durulmalıdır. Ailelerin çocuklarının eğitimi konusunda bilinçlendirilmesine yönelik her türlü çaba, başarıyı sağlayan üç unsurdan ikisini oluşturan aile ve çocuk unsurlarının sağlıklı hale gelmesini sağlayacaktır. Bu iki konuda sağlanan başarı, eğitimin üçüncü ayağı olan okul konusunda sorunlar ortaya çıksa bile bu ikilinin uyumu, ortaya çıkabilecek sorunların, aşılmasında anahtar rol olacaktır. Yabancı bir ülkede yaşamının, okul öncesi ve okul döneminde yaşlılarına göre Türk çocuklarını dezavantajlı konuma getiren bir durum oluşturduğu hiçbir zaman gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla Türk çocuklarının da diğer çocuklarla eşit yarışma imkânına kavuşturulmalarının ancak ailelerin bilinçli bir şekilde desteklenmesi ve onlarında çocuklarını bilinçli bir şekilde desteklemesiyle mümkün olacağı unutulmamalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Almanya'da 565 bini Alman vatandaşı olmak üzere 2,5 milyonun üzerinde Türk yaşamaktadır. Almanya'daki Türkler, son 40 yıllık dönemde Türkiye'den göçle buraya gitmeleri nedeniyle bir yandan Alman toplumu içinde yaşarken, aynı zamanda Türk toplumunun kültürel özelliklerini taşıyan ve göç olayının doğurduğu sorunlarla karşı karşıya olan bir topluluk oluşturmaktadırlar. 1960'lı yıllardan itibaren çalışmak amacıyla göç eden Türkler, geçen 40 yıllık süre içinde gerek konumları gerekse sorunları bakımından farklılaşan ve çeşitlenen bir topluluk haline gelmişlerdir. Bugün Almanya'da 502 bin ücretli çalışan ve 176 bin işsiz yanı sıra 290 bin kişiyi istihdam eden 56 800 Türk işletmesi ve 2002 yılı itibariyle 23 640'i yüksek öğrenimde olmak üzere 520 binin üzerinde Türk öğrencisi bulunmaktadır. Bu çeşitliliğe karşılık Almanya'da yaşayan Türklerin başta uyum, kültür, dil ve işsizlik olmak üzere çeşitli sorunları bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Almanya'da yaşayan Türklerin aile yapısının ve yaşanan sorunların araştırılması amaçlanmıştır. Tahmin edilebileceği aile yapısı ve yaşanan sorunların hepsinin, tek bir araştırma ile ve bütün ayrıntılarıyla incelenmesi mümkün olmadığından, bu çalışmada her iki konuda da genel bir durum tespiti yapılarak sorunların çözümüne katkı sağlanması amaçlanmıştır. Aile yapısıyla ilgili olarak aile biçimi, aile büyüklüğü, evlilik, aile içi ilişkiler, aile içi şiddet, ailede görev paylaşımı, komşu ve akrabalarla ilişkiler, konut ve ailelerin ekonomik durumu; yaşanan sorunlarla ilgili olarak ise, işsizlik, uyum, eğitim, dil, aile birleştirmeleri, ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri, Alman ve Türk makamlarıyla ilişkiler ve yabancı düşmanlığı konuları ele alınmıştır.

Araştırmada aile yapısıyla ilgili elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Ailelerin, % 77.7 gibi yüksek bir oranının çekirdek ailelerden, % 9.6'sının geniş ailelerden, % 6.5'inin parçalanmış ailelerden, % 4.7'sinin ise tek kişilik hanelerden oluştuğu görülmektedir. Türkiye ile karşılaştırıldığında, genel görünümüyle bazı paralellikler olmakla birlikte oranlar arasında farklar olduğu görülmektedir. Türkiye'deki çekirdek aile oranı % 67,5, geniş aile oranı % 20.8, tek kişilik hane 4,7, tek ebeveyn ve çocuklar 4,7, diğer parçalanmış aileler 2,1'dir. Buna göre Almanya'da yaşayan Türklerin çekirdek aile oranı Türkiye'ye göre % 10,2 daha yüksek, geniş aile oranı ise % 11,2 daha düşüktür; tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan ailelerin oranı aynıdır.
- Ortalama hanehalkı büyüklüğü 3.83'dür. Türkiye'de 2003 yılı verilerine göre ortalama hane halkı büyüklüğü 4,1 olduğuna göre ortalama hane halkı büyüklüğü açısından 0.18 gibi az bir farkla Almanya'daki aileler daha küçüktür
- Almanya'da yaşayan Türlerin %25'i akrabalarıyla, % 34.5'inin ise hemşerileriyle olmak üzere % 78 gibi büyük bir çoğunluğu Türkle; % 4,6'sı ise Almanla evlidir.
- Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin %44,4'ü annelerinin, % 35,5'i babalarının, % 2,4'ü eşlerinin, % 6,8'i çocuklarının Türkiye'de olduğunu belirtmişlerdir. Eş ve çocuklar esas alındığında eşler açısından % 2,4, çocuklar açısından %6,8 oranında parçalanmış ailenin olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'de kalma nedenlerine bakıldığında ise, % 42,1'i kendi istekleri, % 7'si vize alamama, %5,8'i ekonomik nedenlerle Türkiye'de kalmışlardır.
- Aile bireyleri Almanya'da olanlar açısından bakıldığında ise, eşiyile ayrı yaşayanların oranı % 3,7, çocuklarıyla ayrı yaşayanların oranı %6,2, hem eşi hem de çocuklarıyla ayrı yaşayanların

oranı da %2,4’tür. Aile bireylerinin ayrı olması iş, eğitim, geçimsizlik ya da çocukların ayrı yaşama isteği gibi nedenlerle olabilmektedir.

- Ailelerin %20,1’inin oturdukları evin mülkiyeti kendilerine aitken, %77,4’ünün kirada, %1,2’sinin lojmanda oturdukları tespit edilmiştir. Oturulan evin kullanım alanlarına bakıldığında ise ailelerin % 3,5’inin 40 m² ve altında, % 17,4’ünün 41 ile 45 m² arasında, % 50,2’sinin 61 ile 90 m² arasında, % 18’inin 91 ile 120 m², % 6,4’ünün 121 ile 200 m² arası büyüklükteki konutlarda % 0,9’unun ise 201 m² ve daha büyük konutlarda yaşamaktadır.
- Almanya’daki Türklerin yabancı ülkede ve şehir ortamında yaşamalarına rağmen akrabalık ilişkilerinin büyük ölçüde devam ettiği görülmektedir. Ailelerinin % 11’inin Almanya’da akrabalarının olmadığı tespit edilmiştir. Akrabalarla görüşme sıklığının %32,3 oranında haftada birkaç kez, %22,3 oranında haftada bir kez, %30 oranında ayda bir kez ve özel günlerde olduğu tespit edilmiş ve ailelerin %3’ü de akrabaları ile hiç görüşmediklerini tespit edilmiştir.
- Alman komşu ve arkadaşlarınıza oturmaya gitme durumlarına bakıldığında % 45’lik bir çoğunluğun hiç gitmediği, % 22’sinin özel günlerde, % 12’sinin ayda bir kez, % 14’ünün de haftada bir veya birkaç kez gittiği görülmektedir. Araştırma kapsamında görüşülenlerin % 6’sı da Alman komşu ve arkadaşları ile ancak dışarıda görüştiklerini belirtmişlerdir. Alman komşu ve arkadaşlara gitme oranı Türk komşu ve arkadaşlara göre düşük olmakla birlikte yine de yaklaşık % 20’lik bir kesimin Almanlarla yakın ilişki kurduklarını göstermektedir. Bu rakam, 1970’li yıllarda Alman araştırmacıların tespit ettikleri en fazla % 5 oranına göre hayli yüksek bir orandır. Geçen 20-30 yıllık süreçte Almanya’daki Türklerin bir bölümünün Almanlarla daha yakın ilişki içine girdiklerini söyleyebiliriz.

- Türk komşu ve arkadaşlara oturmaya gitme durumu açısından ise, görüşülen kişilerin % 7,8'i hiç gitmediğini belirtmiş, %21,5'i haftada birkaç kez, % 30,6'sı haftada bir kez, % 22,2'si ayda bir kez, % 16,2'si de özel günlerde gittiklerini belirtmişlerdir.
- Ailelerin yaklaşık yarısına yılda birkaç kez, %16'sına ayda birkaç kez, %4,6'sına da haftada birkaç kez yatılı misafir geldiği; %28'ine ise hiç yatılı misafir gelmediği tespit edilmiştir
- Ailedeki görev dağılımına bakıldığında, market alışverişini eşlerin birlikte yapma oranının yüksek olduğu (% 46,8), faturaların ödenmesinde erkeklerin (% 50,0), ütü yapmada kadınların (% 71.3) oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ev içi onarımda erkek (% 45.2) iken, çocuk bakımı (%54.2), kahvaltı hazırlama (%58.7), yemek pişirme (% 73.4), bulaşık/çamaşır yıkama (% 73.5), ev toplama işinde (%61.2) ise kadın oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu dağılım, Türk ailesindeki geleneksel rol dağılımına paralel görünmektedir. Ancak ütü yapma, çocuk bakımı, kahvaltı hazırlama, yemek pişirme, bulaşık/çamaşır yıkama ve ev toplama gibi geleneksel yapıda kadın işi olarak değerlendirilen işlerde de, birlikte yapma oranlarının çok düşük olmadığı görülmektedir. Yani, cinsiyet rollerinde az da olsadeğişimler yaşandığı gözlenmektedir.
- Aile bireylerinin birbirleri ve yakın akrabalarıyla ilişkilerinin değerlendirilmesinde, eşiyile ilişkilerinin iyi olduğunu söyleyenlerin oranı %73,1'dir. Görüşülen kişilerin % 9,9'u eşiyile ilişkisini orta, %2,5'i ise kötü olarak değerlendirmiştir. Çocuklarla ilişkilerde ise % 69.1 oranında iyi, % 7.1 oranında orta, % 0.7 oranında kötü şeklinde cevaplara rastlanmış; eşin annesiyle ilişkide % 53.8 iyi; eşin babasıyla ilişkide %50.6 iyi; eşin kardeşiyle ilişkide %56.7 iyi; diğer akrabalarla ilişkilerde %59 iyi cevaplarının verildiği görülmektedir. Aile içinde ve yakın akraba-

larla ilişkilerde orta ve kötü cevaplarının oranlarına bakılarak ailelerin yaklaşık %10'unda aile bireyleri arasında ve yakın akrabalarla ilişkilerde bazı sorunların yaşandığını, bunların %2 ile %3'lük bölümündeki sorunların ise daha ciddi olduğunu söyleyebiliriz.

- Aile içi şiddetle ilgili sonuçlara göre, kadınların % 71.46'sının eşinin fiziksel şiddetine maruz kalmadıklarını; %7.74'ünün çok nadir, % 5,3'ünün bazen ve % 2.65'inin ise sık sık fiziksel şiddete uğradıklarını belirtmişlerdir. 'Çok nadir', 'bazen', 'sık sık' cevapları toplandığında 15,6 oranı elde edilmektedir. Ebeveynlerin çocuğa karşı fiziksel şiddet uygulamaları ile ilgili cevaplarda ise, % 18,6'sı çok nadir, %6,6'sı bazen, % 0,2'si ise sık sık cevabını vermiş, % 17,2'si ise bu soruya cevap vermemiştir. Türkiye'de eşe karşı fiziksel şiddet oranı % 34, çocuğa karşı fiziksel şiddet oranının % 46 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Almanya'daki Türkler arasında eşe ve çocuğa karşı fiziksel şiddet oranının Türkiye'ye göre daha düşük olduğu görülmektedir.
- Ailede karar verme ile ilgili olarak yaklaşık %50 ile %70 arasında değişen oranlarda birlikte karar verildiğine ilişkin cevaplar alınmıştır. Ev içi işleri ilgilendiren konularda ise, kadınların karar vermesi oranının biraz daha yüksek olduğu görülmektedir.
- Çocuklarından farklı düşünme oranının %10 ile %30 arasında değiştiği, en fazla farklı düşünülen konuların kılık kıyafet (%32) ve arkadaş seçimi (%31) konuları olduğu; ikinci sırada ise, harcama ve tüketim alışkanlıkları (%21) ile eğlencenin (%18) geldiği görülmektedir. En düşük farklı düşünme oranı ise % 6,5 ile siyasi konulardadır.
- Ailelerin yarısına yakınlık bölümünde (% 46,6) sadece baba, %7,3'ünde sadece anne, % 15'inde anne ve baba, % 3,6'sında baba ve çocuklar, % 2,1'inde anne ve çocuklar, % 5,2'sinde ise, anne, baba ve çocuklar çalışmaktadır. Bir başka açıdan bakıldı-

ğında, ise ailelerin % 53,9'unda bir kişinin, % 25,9'unda ise iki veya daha fazla kişinin çalışmakta olduğu görülmektedir.

- “Ailece ortalama aylık geliriniz ne kadar?” sorusuna alınan cevaplara göre, ailelerin % 2,2'si 150 ile 500 Euro, %17,5'i 501 ile 1.000 Euro, % 48,9'u 1001 ile 2000 Euro, % 18,2'si 2001 ile 4.000 Euro, % 2,1'i 4001 ile 6000 Euro, %0,5'inin 6001 ile 10.000 Euro arasında aylık gelire sahiptir. Bu verilere göre, ailelerin yaklaşık yarısının gelirlerinin 1.000 ile 2.000 Euro arasında olduğu ve ortalama aylık gelirin 1.781 Euro olduğu görülmektedir. Öte yandan görüşülen kişilerin % 35'i gelirlerini ihtiyaçlarını karşılama açısından yeterli, % 36'sı kısmen yeterli, %28'i yetersiz bulmaktadırlar.
- Görüşülen kişilerin % 62'si birikim yapamadıklarını ifade etmişlerdir. Birikim yaptıklarını belirtenlerin cevaplarına göre ise, Türkiye'de ve Almanya'da gayrimenkul yatırımı oranlarının biraz daha yüksek olduğu, bunu sırasıyla Türkiye'de yatırım ile Alman ve Türk bankalarında değerlendirme oranlarının geldiği görülmektedir.

Araştırmanın ikinci temel konusu olarak; işsizlik, eğitim, mesleki eğitim, dil, çeşitli uyum sorunları, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı, Türklerin kendi aralarındaki ilişkileri ve Alman toplumuyla ilişkileri gibi sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel sorunlar ile aile birleştirmeleri, ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri ve çifte vatandaşlık gibi mevzuattan veya mevzuatın uygulanmasından kaynaklanan sorunlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca Alman ve Türk makamlarıyla ilişkilerde vatandaşlarımızın yaşadığı sorunlar ile ilgili veriler de toplanmıştır.

Ele alınan sorunların çeşitli boyutları ve değişik ortaya çıkış nedenleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, her bir sorunun tek başına ayrı bir araştırma konusu oluşturacak kapsamda olduğu görülmektedir. Bu araştırma ile genel durumun ortaya konması amaçlandığından ele alınan her bir sorunla ilgili ayrıntılı veriler elde edilememiş, ancak sorunların yoğunlaştığı konular, yaygınlığı, nedenleri ve ilgili-

lerin hangi alanlara dikkatlerini yöneltmeleri gerektiği gibi hususlarda çok önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Her türlü göçün sonunda çeşitli ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sonuçlar ve sorunların ortaya çıktığı bilinen bir gerçektir. Uluslar arası göçün ortaya çıkardığı sorunlar çoğu kez daha ileri boyutlarda yaşanmaktadır. Almanya'ya göç eden vatandaşlarımızın da göçün ilk yıllarından beri ciddi sosyal ve kültürel sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Elde edilen veriler, bu sorunların büyük ölçüde devam ettiğini ve bunlara son yıllarda ağırlığını iyice hissettiren ekonomik sorunların da eklendiğini göstermektedir. Aşağıda söz konusu sorunlarla ilgili elde edilen verilerin kısa bir özeti yer almaktadır:

- **Yaşanan En Önemli Sorun:** Almanya'daki vatandaşlarımızın şimdiye kadar yaşadıkları/yaşamakta oldukları en önemli sorun/sorun alanının ne olduğu ile ilgili soruya verdikleri cevaplardan; vatandaşlarımızın %32.6'sının **işsizliği** en önemli sorun olarak değerlendirdikleri görülmüştür. %13.8'i dil sorununu, %10'u Almanların önyargılarını, %8'i yabancı düşmanlığını, %6.8'i aile parçalanmasını, %5.2'si çifte vatandaşlık konusunu ve %4.6'sı sosyal güvenlik sorunlarını yaşadıkları/yaşamakta oldukları en önemli sorun olarak bildirmişlerdir. Son resmi verilere göre, Almanya'daki genel işsizlik oranının %9.4 olmasına rağmen bu ülkede yaşayan vatandaşlarımız arasındaki işsizlik oranının %23.8 olması, işsizlik sorununun vatandaşlarımızın çoğu tarafından da en önemli sorun olarak görülmesinin bir nedeni olduğu söylenebilir. Ancak aynı ülke içinde Türklerin aleyhine işsizliğin bu kadar yüksek oranlarda yaşanması her yönüyle araştırılması gereken bir durumdur. Dil sorunu, Almanların önyargıları ve yabancı düşmanlığı gibi konuların da vatandaşlarımız tarafından en önemli sorunlar olarak algılanması, üzerinde titizlikle durulması gereken sonuçlar olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, vatandaşlarımızın Almanya'da kalış süresinin artmasıyla Almanların önyargıları ve yabancı düşmanlığı gibi konuların en önemli sorun olarak algılanması arasında doğru orantılı bir ilişkinin varlığı da göz önünde bulundurulursa, sorunun ileriye

dönük boyutu daha iyi anlaşılacaktır. Aşağıda ele alınan sorunlarla ilgili elde edilen özet veriler yer almaktadır.

- **İşsizlik Sorunu:** Almanya'da yaşayan ve işçi statüsünde bulunan 705.542 vatandaşımızın 167.519'u işsizdir. Bu durum vatandaşlarımız arasında %23.8'lik bir işsizlik oranı olduğunu göstermektedir. Araştırmanın örneklemini oluşturan 1.525 kişinin %22.5'i işsiz olduğu tespit edilmiştir.

Şüphesiz sorunların yaşanması, sorunları yaşayan kişilerin birçok özelliğine göre farklılık gösterecektir. İşsizlik sorununu en fazla etkilemesi beklenen eğitim durumu ile işsizlik arasında yapılan karşılaştırmada, vatandaşlarımızın işsizliği ile eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak bu durum daha çok Almanya'daki vatandaşlarımızın genel eğitim düzeyinin düşük olmasının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Çok farklı faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan işsizlik sorununun nedenlerinin neler olabileceği konusunda, işsizliği yaşayan veya her an yaşama ihtimali olan vatandaşlarımızın değerlendirmeleri önemlidir. Elde edilen verilere göre, vatandaşlarımızın büyük çoğunluğu (%57) Türklerin meslek sahibi olmamalarını, Türkler arasındaki işsizlik oranının yüksek olmasının nedeni olarak görmektedirler. Bunu %34 oranıyla eğitim eksikliği takip etmektedir. Azımsanmayacak bir orandaki (%30.2) vatandaşımız ise, işsizliğin nedeni olarak Türklerle ilgili önyargıları ve ayrımcılığı görmektedir. Türklerin yeterince Almanca bilmemelerini, işsiz kalmalarının nedeni olarak görenlerin oranı ise %25.6'dır. Alman kurumlarının ilgisizliği de %16 oranındaki vatandaşlarımız tarafından Türklerin işsizliğinin nedeni olarak değerlendirilmektedir. Diğer şıkkını işaretleyerek işsizliğin nedeni olarak farklı görüşler bildiren vatandaşlarımız ise çoğunlukla genel işsizlik durumunu ve Alman ekonomisindeki durgunluğu, Türkler arasındaki yüksek işsizlik oranının nedeni olarak belirtmişlerdir.

Elde edilen sonuçlar, vatandaşlarımızın büyük bir çoğunluğunun işsizliğin nedeni olarak, meslek sahibi olmamayı ve eğitim eksikliğini ön plana çıkardıkları görülmektedir. Meslek sahibi olmanın da eğitimin bir parçası olduğu düşünüldüğünde, işsizlik sorununun çözümünde vatandaşlarımızın dikkatlerini doğru bir noktaya yoğunlaştırdıkları söylenebilir. Bu bakış açısı, özellikle yeni nesillerin geleceği açısından önemlidir. Ancak mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda, vatandaşlarımızın eğitim konusunda yaşadıkları sorunların aşılabilmesi çok ciddi ve uzun soluklu çabaları gerektirdiği açıktır.

- **Uyum Sorunu:** Bütün uluslararası göçlerde olduğu gibi farklı kültürel özellikleri ve değişik sosyal ilişkileri olan vatandaşlarımız, yeni bir sosyal yapıya ve kültürel ortama girmeleriyle birlikte çeşitli alanlarda uyum sorunları yaşamışlardır. Elde edilen verilere göre, vatandaşlarımızın çoğunluğu (%66) şu veya bu biçimde uyum sorunu yaşamış, hala da yaşamaktadır. Bunların içinden dil konusunda uyum sorunu yaşadığını belirtenlerin oranı %66 ile ilk sırada yer almaktadır. Bunu %63,2 oranı ile kültürel tutum ve davranışlar, %54,9 oranı ile iş hayatı takip etmektedir. Vatandaşlarımız, Alman makamlarıyla ilişkilerde %53.5 oranında, din konusunda ise %50.6 oranında uyum sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Gündelik ilişkilerinde uyum sorunu yaşayanların oranı %41.9'dur. Diğer seçeneğini işaretleyerek uyum sorunu yaşadığı konuyu belirtenlerin (sayıca oldukça az) üzerinde durdukları konuların, sıralanan konu, başlıklarından fazlaca farklılaşmadığı görülmüştür.

Yaşanan bütün sorunların uyum sorunları olarak tanımlanması mümkündür. Ancak sorunların farklı başlıklar altında ele alınmasının sorunların anlaşılmasını kolaylaştıracağı düşüncesiyle uyum sorunu sayılabilecek bazı sorunlar ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Aşağıda söz konusu sorunlarla ilgili bazı veriler yer almaktadır.

- **Eğitim Sorunu:** Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın çocukları çok ciddi bir eğitim sorunuyla karşı karşıyadırlar. Bu sorunun bir

ayağını Türk çocukların Almanya'nın eğitim sistemine yeterince katılamamaları oluştururken, diğer ayağını da eğitim süreci içinde kendi dil ve kültürlerini öğrenememe sorunu oluşturmaktadır.

Alman gençleri arasında yaklaşık %70 olan mesleki eğitime devam etme oranı, Türk gençleri arasında sadece %30'dur. Bu oranlar, diğer eğitim kurumlarına katılım açısından da Türk gençlerinin aleyhinde bir görünüm arz etmektedir.

Bu olumsuz durumun birçok değişik nedeni olmakla birlikte Türkler aleyhine olan sosyo-ekonomik durum ve dil sorunu şeklinde ifade edilebilecek iki faktörün etkilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Vatandaşlarımızın büyük çoğunluğunun sosyo-ekonomik düzey olarak Alman toplumunun en olumsuz şartlarda yaşayan kesimini oluşturduğu bilinen bir husustur. Bu durumun çocukların eğitim sürecine katılımını çeşitli şekillerde olumsuz olarak etkileyen bir faktör olduğu açıktır. Aynı şekilde sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan Alman veya diğer yabancı çocuklar için de bu durum geçerlidir. Ancak sadece (diğer yabancı çocuklarla birlikte) Türk çocuklarının maruz kaldığı ve eğitim sürecine katılımı olumsuz etkileyen faktör ise dil sorunudur. Yeterince Almanca bilmeyen ve Almancanın aile içinde konuşulmadığı bir ortamda yetişerek eğitim sürecine ilk adımını atan çocukların, yaşlarına göre oldukça dezavantajlı bir başlangıç yaptıkları bilinmelidir. Özellikle Almanya gibi yarışma esasına dayalı olan ve öğrencilerin eğitimin erken dönemlerinden itibaren ayrıştırılmaya başlandığı bir eğitim sisteminde, bu dezavantajlı başlangıcın, bütün eğitim sürecini olumsuz etkileyen bir durum oluşturacağı, birçok pedagojik ve psikolojik sorunlara neden olacağı açıktır.

Söz konusu edilen iki faktörün, her birinin tek başına çocukların eğitimini olumsuz etkileyeceği hatta eğitimin belli aşamasında eğitim sürecinin dışında bırakabileceği bilinmelidir. Bu yüzden, çoğunlukla söz konusu iki olumsuz faktörü birlikte yaşayan Türk çocuklarının,

eğitim süreçlerinde istenilen oranlarda yer almalarını beklemek gerçekçi olmayacaktır. Ancak tarafların ciddi ve uzun soluklu çabalarıyla her iki olumsuz faktörün etkilerinin azaltılması veya birçoğunun ortadan kaldırılması mümkündür.

Yaşanan eğitim sorununun ikinci önemli ayağını da vatandaşlarımızın çocuklarına kendi dil ve kültürlerini öğretememeleri oluşturmaktadır. Vatandaşlarımız bu sorunu en az birincisi kadar önemli görmektedirler. Bu konuda yapılan sınırlı uygulamalar yetersiz kalmaktadır. Çocuklarının Almanya’da yetişmesinden endişe duyduğunu belirten %70 oranındaki vatandaşımızın endişe duyma nedenleri arasında %81 ile ilk sırayı çocukların kültürümüzü öğrenememesi alırken, bunu %77.2 oranıyla dini değerleri öğrenememeleri ve %65 oranıyla uyuşturucu ve alkol tehlikesi izlemektedir.

Yaşanan eğitim sorununun her iki boyutu da acilen ele alınmayı ve çözüme kavuşturulmayı gerektirmektedir. Aksi takdirde ileriye dönük olumlu beklentilerin oluşması bir yana, her alanda yeni sorunların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Yaşanan eğitim sorununun çözümüne yönelik çalışmalara öncelikle bu noktalardan başlanması ve sürece bütün tarafların etkin katılımının sağlanması gerekmektedir. Ancak bütün tarafların ciddi ve uzun soluklu çabalarıyla her iki konuda da çözüm için bir başlangıç sağlanması mümkündür.

- **Dil Sorunu:** Almanya’da yaşayan vatandaşlarımızın işsizlikten sonra %13’lük bir oranla yaşadıkları en önemli sorun alanı olarak ikinci sırada yer verdikleri ‘dil’ sorunu, çocukların eğitiminden yetişkinlerin iş bulmalarına, vatandaşlarımızın Alman toplumuna uyumundan Türkiye ile ilişkilerine kadar birçok konuyu ilgilendiren önemli bir sorun alanı olarak ön plana çıkmaktadır. Hangi konularda uyum sorunu yaşadıklarıyla ilgili soruya, vatandaşlarımızın %66.4 ‘lük gibi yüksek bir oranla ‘dil’ konusunu belirttikleri de hatırlanırsa, konunun Almanya’da yaşayan Türkler açısından önemi daha kolay anlaşılacaktır. Vatandaşlarımız hem Almanca hem de Türkçe konusunda sorun yaşamaktadırlar. Almanca konusunda

çoğunlukla yetişkinler sorun yaşarken (%42) Türkçe konusunda da çocukların yaşadıkları sorunlar ön plana çıkmaktadır (çocuklardan sorun yaşayanlar ve kısmen sorun yaşayanların birlikte oranı %58'dir).

Bu durum, bir önceki bölümde üzerinde durulan eğitim konusundaki sorunların her iki boyutunun da açık göstergesidir. Hem Almanca konusunda yetişkinlerin yaşadıkları sorunlar hem de Türkçe konusunda çocukların yaşadıkları sorunlar, yaşanan eğitim sorunlarının hem önemli bir nedeni hem de önemli bir sonucu olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla eğitim sorununun önemli bir boyutu olarak dil sorununun çözümüne yönelik çalışmaların yapılması da aciliyet arz etmektedir.

Almanya'da yaşayan Türk ailelerinin genelinde görülen yetişkinlerin Almanca, çocukların ise Türkçe konusunda yaşadıkları sorunların aile içi iletişimin gerektiği gibi kurulamaması sorununu da beraberinde getirdiği bilinmektedir. Gerek yetişkinlerin çocuklarının eğitimi konusunda okulla yeterince ilişki kuramamaları ve okulla ilgili sorunlarda iletişim güçlüğü yaşamaları gerekse günlük hayatla ilgili olarak çocuklarıyla yeterince iletişim kuramamaları, kuşak çatışmasının büyük boyutlarda yaşanmasına neden olmaktadır. Yaşanan dil sorunu, aile içinde değerlerin ve kültürel aktarımın gerçekleştirilmesine de engel olmaktadır. Bu da aile bağlarının güçlenmesini engelleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

- **Yabancı Düşmanlığı ve Ayrımcılık:** Almanların ön yargılarını ve yabancı düşmanlığını en önemli sorun alanı olarak gören Türklerin oranı sırasıyla %10 ve %8'dir. Bu konuların bütün sorunlar içinde en önemli sorun olarak algılandığı düşünülürse Almanların ön yargılarının ve yabancı düşmanlığının vatandaşlarımız açısından önemli sorunlar olduğu görülecektir.

Yabancı düşmanlığı ile ilgili olarak vatandaşlarımızın düşüncelerinin alınması için sorulan soru ile alınan cevaplardan, vatandaşlarımızı-

zın %7,4'lük bir kesimi hariç diğerlerinin böyle bir sorununun varlığını bir şekilde kabul ettikleri görülmektedir. %57.9'luk bir kesimin yabancı düşmanlığında son yıllarda artış olduğu kanaatini belirtmesi, yabancı düşmanlığının sorun olarak önemine işaret etmesi açısından önemlidir. %32.3'lük bir kesimin yabancı düşmanlığının sadece marjinal gruplarda var olduğunu söylemesi, değişik şekilde de ortaya konsa, konunun sorun olarak algılandığı şeklinde ifade edilebilir. Ancak yine de yabancı düşmanlığının sadece marjinal gruplarla sınırlı bir sorun olarak görülmesi, yaygın bir sorun olarak algılanmadığı anlamını da içermesi bakımından önemlidir.

Yabancı düşmanlığından genel olarak etkilendiğini belirten vatandaşlarımızın oranı %63,2'dir. İş hayatında yabancı düşmanlığından etkilendiğini ifade edenlerin oranı %51,8, günlük hayatında rahatsızlık hissedenlerin oranı %53,6, ailesi konusunda endişelerinin arttığını söyleyenlerin oranı % 56,5, yakınları konusunda endişelerinin arttığını ifade edenlerin oranı %52,1 ve Türkiye'ye dönme konusunu artık daha çok düşündüğünü söyleyenlerin oranı ise %58,5'dir. Ayrıca vatandaşlarımızın %8'lik bir oranının Türklerle ilgili önyargıları bütün sorunlar içinde en önemli sorun olarak 3. sıraya yerleştirmeleri de bu konuda duydukları rahatsızlığı göstermesi açısından önemlidir.

Bütün bu sonuçlar, yabancı düşmanlığı ve Türklerle ilgili önyargıların ciddi bir sorun olarak algılandığını ve vatandaşlarımızın çeşitli alanlarda endişe yaşamalarına neden olduğunu açıkça göstermektedir. Çok çeşitli nedenleri ve değişik boyutları bulunan yabancı düşmanlığı alanında Almanya'nın en önemli hedef kitlesini oluşturan Türklerin tek başlarına baş etmeleri elbette mümkün değildir. Bütün Avrupa'nın en önemli sosyal sorunlarının başında gelen yabancı düşmanlığının, bütün ülkelerin ve ilgililerin katılımıyla mücadele edilmesi gereken bir sorun olduğu şüphesizdir. Ancak Türklerle ilgili zaman içinde oluşan ön yargıların ortadan kaldırılması veya azaltılması için vatandaşlarımızın da yapacakları çok önemli işlerin olduğu unutulmamalıdır.

- **Mevzuattan veya Mevzuatın Uygulanmasından Kaynaklanan Sorunlar:** Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın yukarıdaki bölümlerde ele alınan sosyal boyutu ön planda olan sorunların yanında mevzuattan veya mevzuat uygulamalarından dolayı da yaşadığı birçok sorunu da bulunmaktadır. Çifte vatandaşlıktan aile bileştirmelerine, ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinden vize işlemlerine kadar birçok konuda vatandaşlarımız sorun yaşamaktadırlar. Bu sorunları da içeren bütün yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın yaşadığı sorunlar ve çözüm önerileriyle ilgili Türkiye Büyük Millet Meclisi Komisyonu'nun hazırladığı bir Meclis Araştırma Komisyonu Raporu da bulunmaktadır. Bu çalışmada söz konusu raporda yer alan bazı sorunların vatandaşlarımız arasında ne düzeyde sorun olarak yaşandığı ve karşılaşılan sorunların neler olduğu hakkında veriler elde edilmiştir. Bu raporla ilgili detaylı veriler bir önceki bölümde değerlendirilmiştir. Elde edilen verilere göre, söz konusu konularda önemli sorunların yaşandığı söylenebilir. Ayrıca sorunların Alman ve Türk makamlarına ulaştırılmasında da (Alman makamlarına sorunlarını ulaştırmada sorun yaşadığını belirtenlerin oranı %12,2 iken bu oran Türk makamları söz konusu olduğunda % 31,3'e ulaşmaktadır) önemli sorunların yaşandığı tespit edilmiştir.

Araştırmada birçok kurum ve kuruluşun görev alanına giren konular ve sorunlarla ilgili genel tespitler yapılmıştır. Kurumların öncelikli görevlerinin kendi görev alanlarıyla ilgili sorunların çözümü olduğu veya olması gerektiği göz önünde bulundurulursa, araştırmadan elde edilen sonuçların her birinin ilgili kişi ve kurumlar için bir öneri niteliğinde olduğu görülecektir. Şüphesiz her kurumun kendi alanıyla ilgili yaşanan sorunların çözümü için geliştireceği plan ve programların bir çok değişik veriye ve kapsayıcı bilgilere dayanması gerekir. Bu araştırma ile her konuda detaylı veriler elde edilememiş ise de bir çok konudaki genel sorunların neler olduğu, bu sorunların ne kadar yaygın olduğu ve bazı sorunların nedenlerinin neler olduğu büyük ölçüde ortaya konmuştur. Dolayısıyla elde edilen verilerden yola çıkılarak, bir

çok kurumun sorunların çözümüne yönelik çalışmalar başlatması ve ya daha önce başlatılmış çalışmalarını yeni veriler ışığında tekrar gözden geçirerek çalışmalarını sürdürmesi gerektiği açıktır.

Şu ana kadar birçok sorun ve bu sorunların nedenleri hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Daha önce değinildiği gibi her sorunun kendine özgü temel özellikleri ve boyutları olduğu gibi bütün sorunların kesiştiği bir sorun alanı da bulunmaktadır. Bu alan **eğitim** alanıdır. Bu alanda yaşanan sorunlar diğer bütün sorun alanlarının nedeni olduğu gibi, bu alanda sağlanan başarılar da diğer bütün sorun alanlarının çözümündeki başarıyı getirecektir. İşsizlikten uyum sorunlarına, ekonomik sorunlardan kültürel sorunlara kadar bugün yaşanan birçok sorunun yıllar önce Türk çocuklarının yaşadığı eğitim sorunlarının çözülmemesinin bir sonucu olduğu unutulmamalıdır.

Birçok sorunun nedeni olan ve çözülmesi durumunda da birçok sorunun çözümü olabilecek olan eğitim sorununun çözümünün sihirli bir formülü olmadığı bilinmelidir. Aileden çocuğun yaşadığı sosyal çevreye, çocuğun özel durumundan eğitim kurumlarının durumuna kadar birçok faktörün değişik şekillerde etkili olduğu bir süreç olan eğitim döneminde çocuklar, bütün bu faktörlerin olumlu veya olumsuz etkilerini yaşamaktadırlar. Dolayısıyla eğitim sorununun çözümüne yönelik çalışmaların söz konusu faktörlerin bütünü göz önünde bulunduran bir yaklaşımla başlatılması ve mümkün olan bütün faktörlerin olumlu hale çevrilmesini hedefleyen bir çabaya dönüştürülmesi gerekir.

Eğitim sorunu tartışılırken dile getirilen ve Türk çocuklarının eğitim sürecine yaşlılarına göre oldukça önemli bir dezavantaj ile başlamalarına neden olan okul öncesi süreçle ilgili engel, öncelikle giderilmelidir. Türk çocuklarının eğitim görecekları dili ve kültürü öğrenme konusunda yaşadıkları sorunların, bütün eğitim sürecini olumsuz etkileyen bir faktör olarak çocukların eğitimlerinin önündeki en büyük engel olduğu, hiçbir zaman gözden uzak tutulmamalıdır. Yıllar kaybedilmesi pahasına çocukların yeterince Almanca öğrenmeleri sağlan-

madan eğitime başlamalarına izin verilmemelidir. Mevcut çabaların ve uygulamaların bu sorunu çözmeye yeterli olmadığı açıkça görülmektedir.

Hem eğitim sürecine sağlıklı katılım hem de Türkçenin ve Türk kültürünün yeterli düzeyde öğretilmesi sorunlarının aşılması için Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Alman makamlarıyla yoğun işbirliği yapması aciliyet arz etmektedir. Almanya'daki Türk çocuklarına yeterli ve yetkin eğitim elemanı desteği sağlanmadığı, görüşülen bütün eğitimcilerin ortak görüşüdür. Diğer yandan, Almanya'daki Türklerin de imkânlarını eğitim konusunda yeterince kullanmadıkları/kullanamadıkları açıktır. Dolayısıyla hem Türkiye'nin sağlayacağı yetkin ve yeterli eğitimci desteği hem de oradaki Türklerin potansiyellerinin harekete geçirilmesi sağlanmadan, Almanya'daki Türklerin eğitim sorunlarını çözmeleri çok zor görülmektedir.

Mevcut şartlarda halen güçlü olduğu görülen Türk aile yapısının, Almanya'daki çocukların eğitim sorununun çözümünün bir parçası hatta en önemli unsuru olabileceği gerçeği üzerinde dikkatle durulmalıdır. Ailelerin çocuklarının eğitimi konusunda bilinçlendirilmesine yönelik her türlü çaba, çocukların başarısına giden yolda önemli bir adım olabilir. Bu konuda sağlanan başarı, eğitim sürecini olumsuz etkileyen birçok faktörün etkisini azaltabilecek bir işlev görebilir. Türk çocuklarını okul öncesi ve okul döneminde yaşıtlarına göre dezavantajlı konuma getiren bu önemli unsur, söz konusu bilinçli çabalarla kolaylıkla ortadan kaldırılabilir. Bütün bunların yapılabilmesi için ilgili bütün tarafların sorunların çözümü konusunda ciddi bir işbirliği ve güç birliği yapmaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde Türk çocuklarının da diğer çocuklarla eşit şartlarda yarışma imkanına kavuşturulmaları mümkündür. Dolayısıyla, diğer bütün çabalarla birlikte ailelerin bilinçli bir şekilde desteklenmesinin ve çocuklarına bu konuda destek olmalarının sağlanmasının eğitim sorununun çözümünde ilk adımı oluşturacağı unutulmamalıdır.

BİBLOGRAFYA

Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, **Yurt Dışına İş Gücü Göçü ve Parçalanmış Aile**, Ankara, 1994

Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, **Aile Yazıları1**, (Makaleler) Ankara, 1990

AYTAÇ, Kemal, **Almanya Cumhuriyetinde Okul Sistemi**, Engin Yayınevi, Ankara, 1999

Berlin Büyükelçiliği, **Türklerin Almanya'ya Uyumu: Bazı Klişeler ve Araştırma Sonuçları**, T.C. Berlin Büyükelçiliği Yayını no:1, 2002

ÇAĞLAR, Ayşe Şimşek, "İki Elde Bir Sehpa", Deniz KANDİYOTİ, Ayşe SEKTANBER, **Kültür Fragmanları**, Metis Yayınları, İstanbul, 2003

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, **Yurtdışındaki Vatandaşlarımızla İlişkin Gelişmeler ve Sayısal Bilgiler**, Ankara, 2002

Devlet Planlama Teşkilatı, **Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları**, Ankara, 1964

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması**, Ankara, 2003

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, **İnsan Aile Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990

KEYDER, Ç- Aksu-KOÇ, Ayhan, **External Labour Migration from Turkey and Its Impact**, İDRC, CANADA, 1988

OKYAYUZ, Mehmet, **Almanya’nın Yabancılar Politikası**, Doruk Yayınları, Ankara, 1999

ŞEN Faruk, ÖZ Güray, İYİDİRLİ Ahmet, **Almanya’da Türklerin Kültürel Sorunları**, Köln, 1996

TBMM, Yurtdışındaki Vatandaşlarımızla İlgili (10/8,48) Esas Numaralı **Meclis Araştırma Komisyonu Raporu**, Dönem:22, Yasama Yılı:2, Ankara, 2003

TURAN, Kadir, **Almanya’da Türk Olmak**, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayını, Ankara, 1997

UNAT, Nermin Abadan, KEMİKSİZ, Neşe **Türk Dış Göçü 1960 – 1984, Yorumlu Bibliyografya**, Ankara Ü. Yayını, Ankara, 1986

UNAT, Nermin Abadan, **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2002

"Aile toplumun temelidir"

Para ile satılmaz.